

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з дисципліни

«Адміністративне право та адміністративне судочинство»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,

денної та заочної форми навчання

освітньою програмою (спеціальністю) 018 «ПРАВО»

До друку, у світ дозволяю

Проректор Дмитро МАРЧЕНКО

Протокол №13 від 10 квітня 2025р.

Укладачі

Григорій ГРИЦЕНКО

Галина ТАТАРЕНКО

Вікторія ЖОЛУДСЬКА

Любов Котова

Олена АРСЕНТЬЄВА

Весь цифровий і фактичний матеріал

Бібліографічні відомості перевірені,

Написання одиниць відповідає стандартам

Київ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з дисципліни

«Адміністративне право та адміністративне судочинство»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,

денної та заочної форми навчання

освітньою програмою (спеціальністю) 081 «ПРАВО»

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри публічного та приватного права
Протокол № «13» від 10 квітня 2025 р.

Київ– 2025

Навчальний посібник з дисципліни **«Адміністративне право та адміністративне судочинство»** для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр», денної та заочної форми навчання освітньою програмою (спеціальністю) 081 «ПРАВО».

Укладачі: Г.М. Гриценко, Г. В. Татаренко, В.І. Жолудєва, Л.В. Котова, О.С. Арсентьєва – Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. - 213 с.

Навчально-методичний посібник містить опорний конспект лекцій з дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство», призначений для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» денної та заочної форм навчання. У посібнику висвітлено ключові аспекти адміністративного права, адміністративного процесу, державного управління та адміністративного судочинства. Матеріал розроблено відповідно до робочої програми курсу «Адміністративне право та адміністративне судочинство» та представлено у вигляді схем для спрощення сприйняття й опанування навчального матеріалу. Посібник сприяє формуванню теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для розуміння правових механізмів державного управління та судового захисту прав громадян у адміністративних правовідносинах.

Укладачі: Г.М. Гриценко, к.ю.н., доц.

Г. В. Татаренко, к.ю.н., проф.

В.І. Жолудєва, к.ю.н., доц.

Л.В. Котова, к.ю.н., проф.

О.С. Арсентьєва, к.ю.н., проф.

Відповідальний за випуск: М. І. Антоненко, доц.

Рецензент:.....Ю.Ю. Івчук, проф.

ЗМІСТ

1. Вступ	5
2. Тематичні плани лекційних занять	
Лекція 1. Адміністративне право в системі права України	7
Лекція 2. Адміністративно-правові відносини та норми	20
Лекція 3. Загальна характеристика суб'єктів адміністративного права	36
Лекція 4. Поняття і основні риси державного управління	52
Лекція 5. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності	65
Лекція 6. Публічна служба та публічні службовці	80
Лекція 7. Адміністративний процес	94
Лекція 8. Загальні положення адміністративного судочинства	105
Лекція 9. Учасники адміністративного судочинства	115
Лекція 10. Докази в адміністративному судочинстві	127
Лекція 11. Проведення у суді першої інстанції	138
Лекція 12. Перегляд судових рішень у апеляційному та касаційному порядку	154
Лекція 13. Перегляд судових рішень за винятковими та за нововиявленими обставинами	172
Лекція 14. Виконання судових рішень в адміністративному судочинстві	184
3. Допоміжні інформаційні джерела	197

1. ВСТУП

Метою вивчення дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство» є набуття здобувачами вищої освіти відповідних знань щодо забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина у їх взаємовідносинах з представниками виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, а також ефективний захист цих прав і свобод у випадку їх порушення у адміністративних судах, у процесі проходження адміністративної реформи у державі.

Метою лекційних занять за навчальною дисципліною «Адміністративне право та адміністративне судочинство» є забезпечення достатнього рівня знань, необхідних для поглибленого розуміння основних правових понять і категорій державного управління та виконавчої влади; предмета та методів адміністративного права та адміністративного судочинства; суб'єктів адміністративного права та адміністративного судочинства; форм та методів державного управління; адміністративний примус та адміністративна відповідальність; принципів та норм адміністративного судочинства; змісту Кодексу адміністративного судочинства України; питань підвідомчості та підсудності адміністративних справ; механізм провадження в першій інстанції, а також провадження за винятковими та нововиявленими обставинами; особливостей розгляду справ, щодо оскарження діянь суб'єктів владних повноважень, щодо оскарження нормативно-правових актів, щодо справ, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо спорів за адміністративним позовом суб'єктів владних повноважень та ін.

Навчальний курс передбачає вивчення, як теоретичних питань адміністративного права, так і практичних питань адміністративно-процесуального права у державі в цілому та за її межами, провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також набуття практичних навичок роботи з нормативно-правовими актами, та складання юридичних документів для адміністративного судочинства.

Завдання навчальної дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство»: є засвоєння студентами актуальних питань теорії і практики адміністративного права, адміністративного судочинства; захисту у разі порушення у адміністративному судочинстві; опанування основних теоретико-правових положень, що стосуються сутності та принципів державного управління; механізму адміністративно-правового регулювання діяльності органів державної влади; розгляд компетенції суб'єктів адміністративного права; форм та методів державного управління; поняття

властивостей та принципів адміністративної відповідальності, суті загально-правових ознак та елементів юридичного складу адміністративного правопорушення; системи та характеристики адміністративних стягнень та специфіки їх накладення, аналізу юридичних складів окремих адміністративних проступків та особливостей провадження в справах про адміністративні правопорушення уповноваженими на те органами; забезпечення законності в державному управлінні, адміністративно-правових основ міжгалузевого управління, роль та значення адміністративного судочинства в системі судової влади; специфіку судового контролю в сфері адміністративної юрисдикції.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати: проблематику адміністративного права, адміністративного процесу та адміністративного судочинства; предмет та методи адміністративного права; систему принципів адміністративного права; поняття, структуру, види адміністративно-правових норм; поняття, структуру, види адміністративних правовідносин; поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень; юридичну конструкцію складу адміністративного правопорушення; стадії адміністративного правопорушення; обставини, що виключають адміністративну відповідальність; особливості складання адміністративного позову до адміністративного суду; розгляд адміністративного позову у суді першої інстанції; апеляційне та касаційне провадження у адміністративному судочинстві; виконання рішень суду згідно законодавства.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен уміти: орієнтуватись у системі адміністративних інститутів; визначати суб'єктів адміністративного права та адміністративного судочинства; робити кваліфікаційні висновки з правових питань щодо адміністративних питань з органами державної влади і місцевого самоврядування; знати систему державного управління в країні; правильно тлумачити норми адміністративного законодавства; узагальнювати та аналізувати практику застосування адміністративного законодавства; застосовувати набуті теоретичні знання при захисті порушених прав та інтересів у адміністративному судочинстві.

ЛЕКЦІЯ № 1

ТЕМА: «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ»

(2 години)

Мета лекції: сформувати уявлення про адміністративне право, як галузь, з'ясувати його місце серед інших галузей права, визначити поняття й предмет галузі, висвітлити актуальні проблеми науки адміністративного права, охарактеризувати методи та принципи адміністративного права, проаналізувати основні джерела адміністративного права, формувати вміння складати доповіді використовуючи висновки науковців.

ПЛАН

1. Поняття адміністративного права, та співвідношення з іншими галузями.
2. Предмет адміністративного права і методи.
3. Система та джерела адміністративного права.

Основні поняття: предмет адміністративного права, метод адміністративного права, імперативний метод, диспозитивний метод, спеціальні методи адміністративного права, адміністративний договір, принципи адміністративного права, система адміністративного права, джерела адміністративного права, реформа адміністративного права.

1. Поняття адміністративного права, та співвідношення з іншими галузями.

На сьогодні адміністративне право України є однією з провідних галузей правової системи України. Воно регулює найважливіші суспільні відносини, які складаються в усіх сферах суспільного життя – політичній, економічній, соціально - культурній. Зміни відносно напрямку розвитку адміністративного права почалися з черговим етапом реформування адміністративного устрою держави та Європейським напрямком розвитку держави у 2014 році.

Адміністративне право є однією із найбільших та найскладніших галузей права України. Вона відноситься до самостійної галузі права. Предмет даної галузі права має специфічні ознаки, це обумовлюється різноманітністю відносин, що регулюються його нормами. Норми адміністративного права регулюють суспільні відносини що складаються у таких сферах, при взаємодії з виконавчою владою, органами місцевого самоврядування, державного

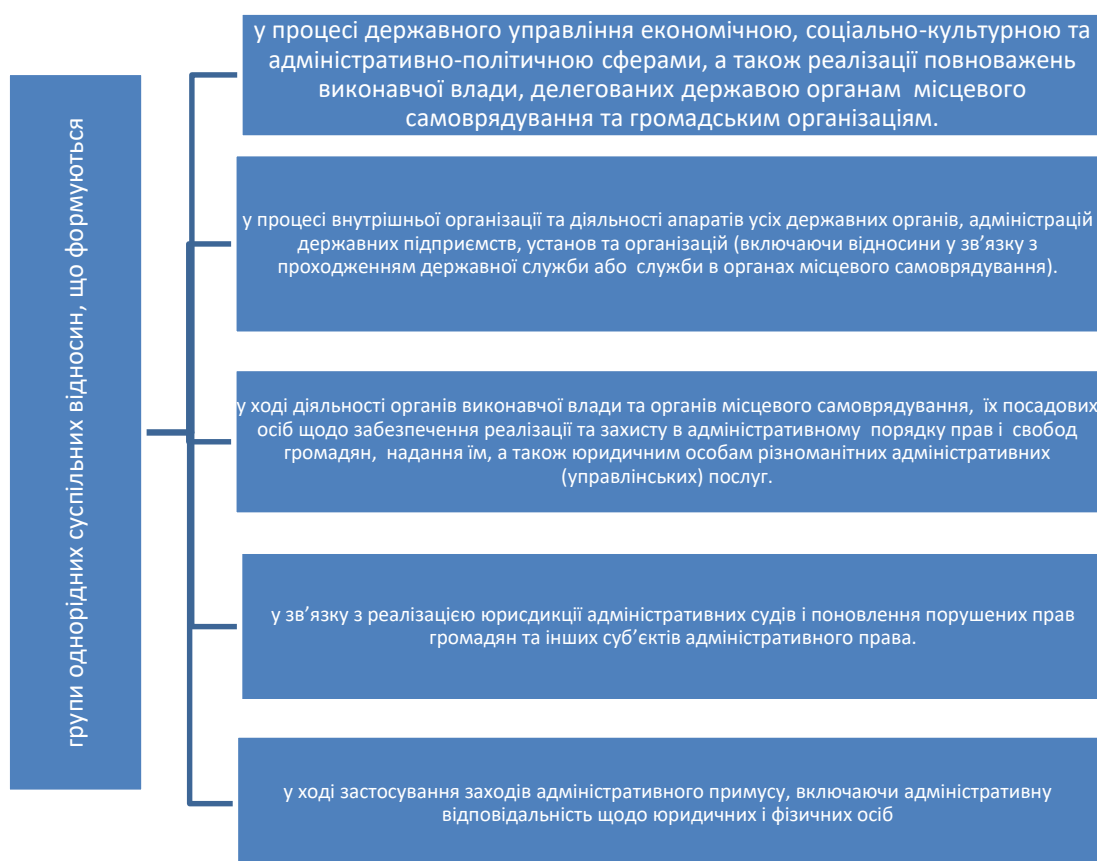
управління економікою, соціально-культурною, адміністративно-політичною сферами.

Суспільні відносини, врегульовані адміністративним правом, пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави. Адміністративне право чинить регулюючий вплив на такі суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються безпосередньо в зв'язку із здійсненням задач і функцій публічного управління, тобто з практичною діяльністю органів публічної влади держави по керівництву господарською, соціально-культурною і адміністративно-політичною сферами. Проте, деякі сторони діяльності цих органів можуть регулюватися не тільки адміністративним правом, але й цивільним, трудовим, фінансовим, аграрним та іншими галузями права.¹

До предмета адміністративного права входять групи однорідних суспільних відносин (схема 1.1.), що формуються:²

Схема 1.1.

Предмет адміністративного права

¹ Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб./Остапенко О.Ш., Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін.// [Вид. 2-е, доп.] Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.

² Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019.-314 с.

Розглянувши групи однорідних суспільних відносин, що регулюють відносини у адміністративному праві наведемо його визначення. У підручнику під редакцією Ю.П. Битяка наведено наступне: адміністративне право – це галузь права (сукупність правових норм), що регулює з метою реалізації завдань і функцій держави суспільні відносини управлінського характеру, які складаються в сфері виконавчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади, внутрішньо-організаційній діяльності інших державних органів, а також у процесі здійснення громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично владних повноважень.³

Принципи є провідною категорією в адміністративному праві всіх континентальних європейських країн. У принципах зміст права розкривається поглиблено, у них безпосередньо виявляється сутність права, його основи, закономірності суспільного життя, тенденції та потреби. В своїх дослідженнях В. Колпаков вважає, що принципи адміністративного права – це позитивні закономірності, пізнані наукою та практикою, закріплені у правових нормах, або узагальнення чинних у державі юридичних правил.⁴

Схема 1.2.

Основні принципи адміністративного права

Адміністративне право вважається самостійною галуззю права, але це не означає що воно існує відокремлено. Адміністративне право взаємодіє майже з усіма галузями права. На схемі зображено декілька основних галузей права з якими перетинається адміністративне право.

³ Адміністративне право України: підручник для юридичних вузів і фак../ за ред. Ю.П. Битяк. Х., 2000. 520 с.

⁴ Колпаков В., Кузьменко О. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 18.

Зв'язок адміністративного права з іншими галузями

Норми конституційного права закріплюють місце органів виконавчої влади в системі державного управління, а норми адміністративного права зазначають принципи управлінської діяльності виконавчих і розпорядчих органів. Норми трудового права регулюють відносини з умов праці, охорони праці, укладання колективних договорів, а норми адміністративного права регулюють відносини пов'язані з державною службою: вступ на державну службу, порядок її проходження, звільнення з державної служби. Норми цивільного права регулюють майнові відносини в яких сторони є рівними, а норми адміністративного права регулюють майнові відносини які базуються на адміністративному підпорядкуванні. Кримінальне право виконує функцію охорони суспільних відносин, також адміністративне право виконує дану функцію, а притягнення особи до відповідальності, однієї із зазначених галузей права залежить від важкості скоєного правопорушення.

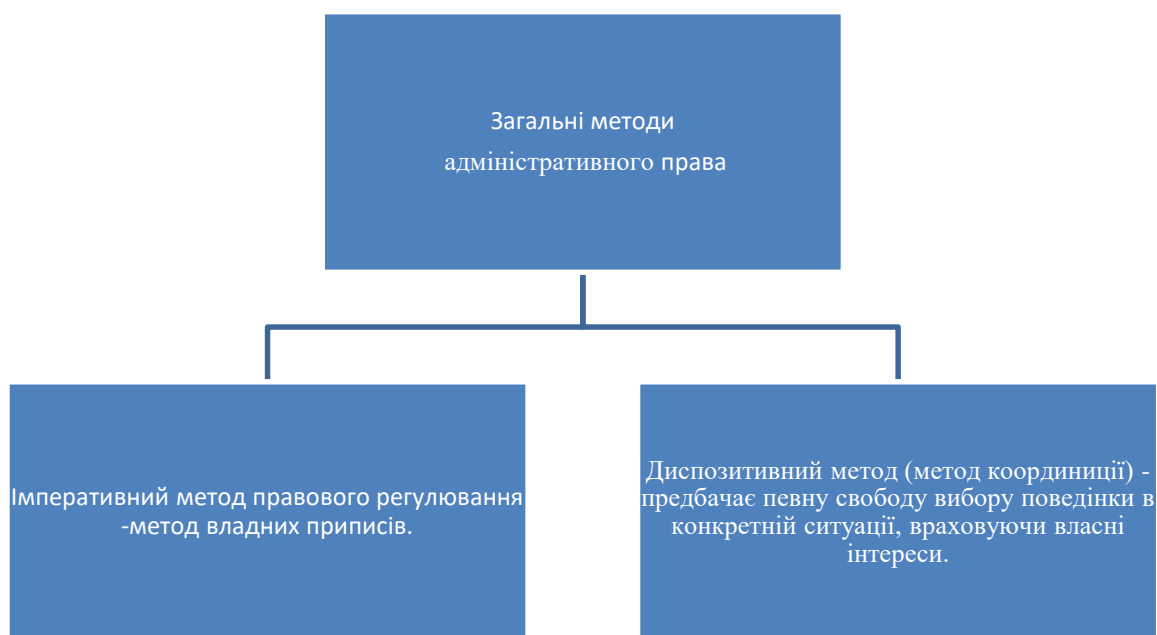
2. Предмет адміністративного права і методи.

До набуття самостійності нашої держави, адміністративне право розглядалося, як сукупність правових норм, що регулювали відносини у сфері державного управління. При цьому держава була в різних становищах з особою, та мала багато засобів примусити особу діяти в інтересах держави. Після набуття самостійності та проведення ряду реформ у державі все змінилося. Норми адміністративного права стали на захист прав та інтересів суб'єктів приватного сектору при взаємодії з органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування.

Предмет адміністративного права – це сукупність суспільних відносин, які регулюються нормами адміністративного права. При розмежуванні галузей права поряд з предметом є методи правового регулювання. Метод адміністративного права це правові засоби та способи здійснення адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Адміністративному праву притаманні загальні методи які використовуються іншими галузями права, так і спеціальні методи правового регулювання.

Схема 1.4.

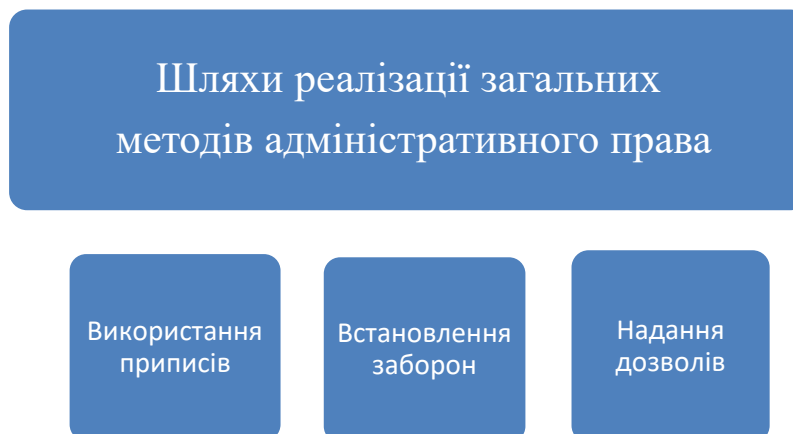
Методи адміністративного права

У своїх дослідженнях Ю.Ю.Чуприна зазначає, що на прикладі адміністративного права можна простежити чітку взаємодію елементів, функціонування імперативного та диспозитивного методу на одному рівні. Разом з тим на основі імперативного та диспозитивного методу в системі методів правового регулювання реалізуються адміністративно-статусний, адміністративно-процесуальний та адміністративно-деліктний метод.⁵

⁵Чуприна Ю.Ю. Щодо сучасної системи методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин/ Ю.Ю.Чуприна//Вісник Харківського національного університету ім..В.Н.Каразіна.Серія «Право». - 2016.-С.230-233

Шляхи реалізації загальних методів адміністративного права

В своїх дослідженнях Юровська В., зазначає, що метод адміністративного права як правову категорію варто розглядати в широкому (як специфічну сукупність зафіксованих в адміністративно-правових нормах способів і прийомів (засобів) впливу на ті суспільні відносини, що формують предмет адміністративного права, збалансоване застосування яких дає змогу створити належні й достатні умови для забезпечення реалізації та захисту прав особи в публічній сфері) і вузькому (як конкретній сукупності інструментів регульовального впливу на окремий різновид адміністративних правовідносин) розуміння.⁶ Досліджуючи методи управління Легеза Ю. зазначає, що публічне управління реалізується за допомогою відповідних засобів, які поділяються на загальні та спеціальні. До загальних адміністративно-правових засобів публічного управління, які застосовуються у будь-якій сфері суспільних відносин, належать засоби заохочення, переконання, адміністративного попередження, державного контролю та нагляду, державного примусу, застосування заходів адміністративної відповідальності. Обрання спеціальних адміністративно-правових методів публічного управління має відзначити галузеве спрямування їх реалізації (наприклад, у сфері використання природних ресурсів такими методами є здійснення моніторингу стану навколишнього природного середовища, прогнозування стану розвитку мінерально-сировинної бази країни, екологічне ліцензування, еколого-економічна оцінка природних ресурсів).⁷

⁶ Юровська В. Метод адміністративного права теоретико-правовий аналіз/В.Юровська Підприємництво, господарство і право 12/2017. С.188-192. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/41.pdf>

⁷ Легеза, Ю. (2021). Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. Law. State. Technology, 2, 25–30, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-2-3>

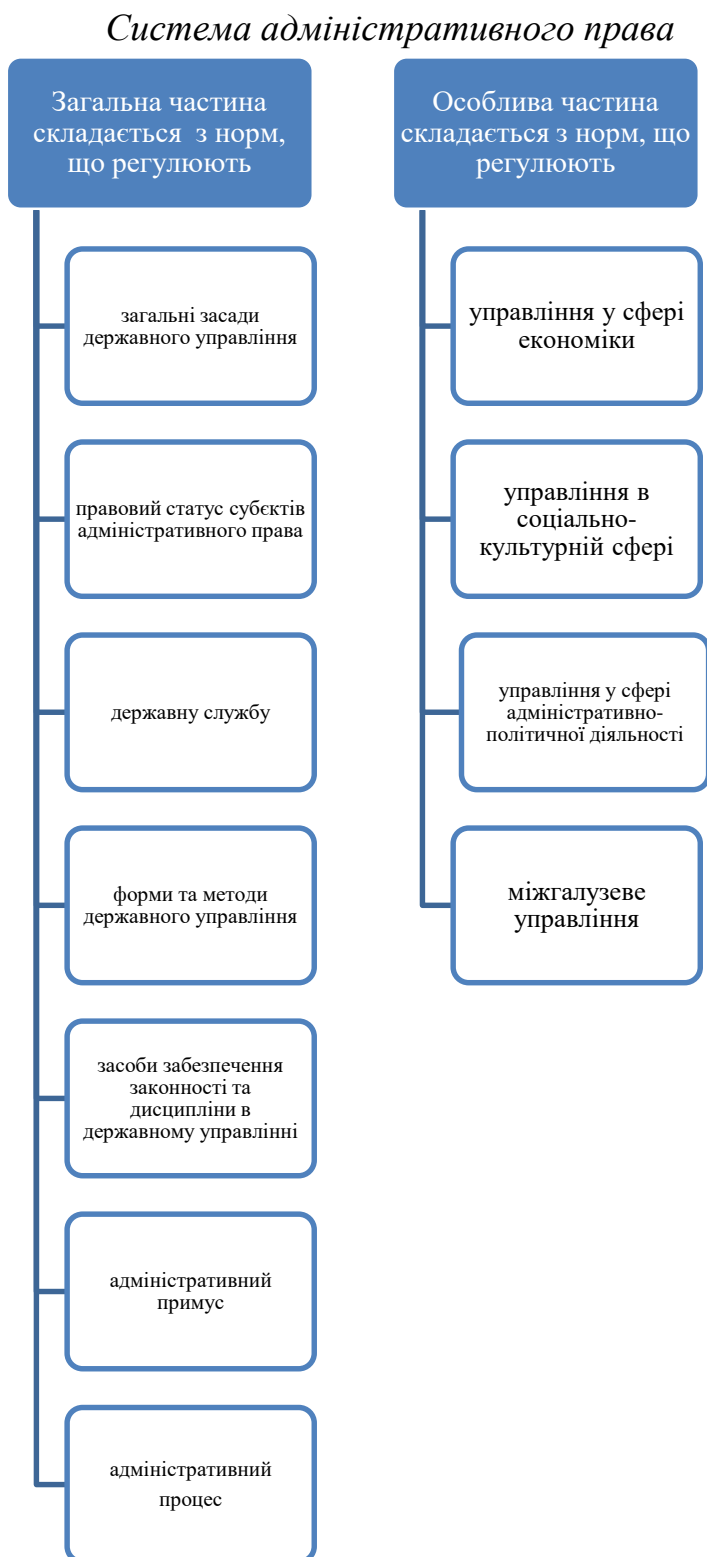
Спеціальні методи адміністративного права

3. Система та джерела адміністративного права.

Система адміністративного права це внутрішня побудова галузі права. В її структуру входять наступні елементи: підгалузі права, інститути та норми. Адміністративне право традиційно складається з двох частин: загальної та особливої.

Схема 1.7.

Зміст загальної і особливої частини адміністративного права є взаємозалежними і складає одне ціле. Норми загальної частини застосовуються до всіх інститутів особливої частини.

Поряд з поділом на дві основні частини (загальну і особливу) система адміністративного права складається з підгалузей, правових інститутів та норм.⁸

Схема 1.8.

Підгалузі системи адміністративного права

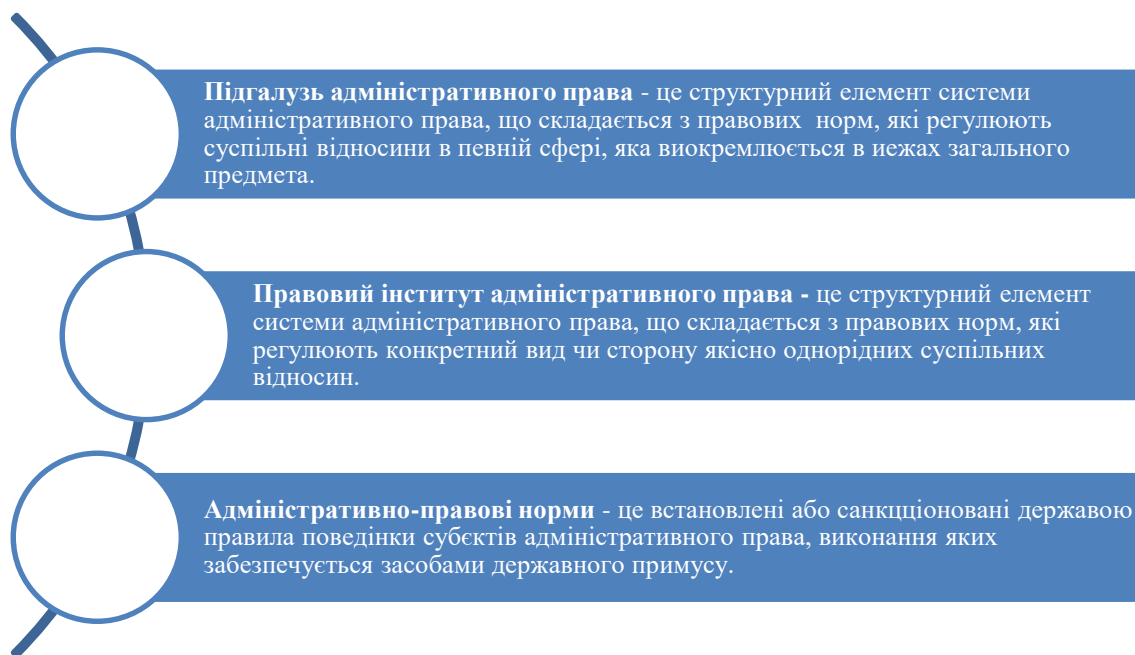
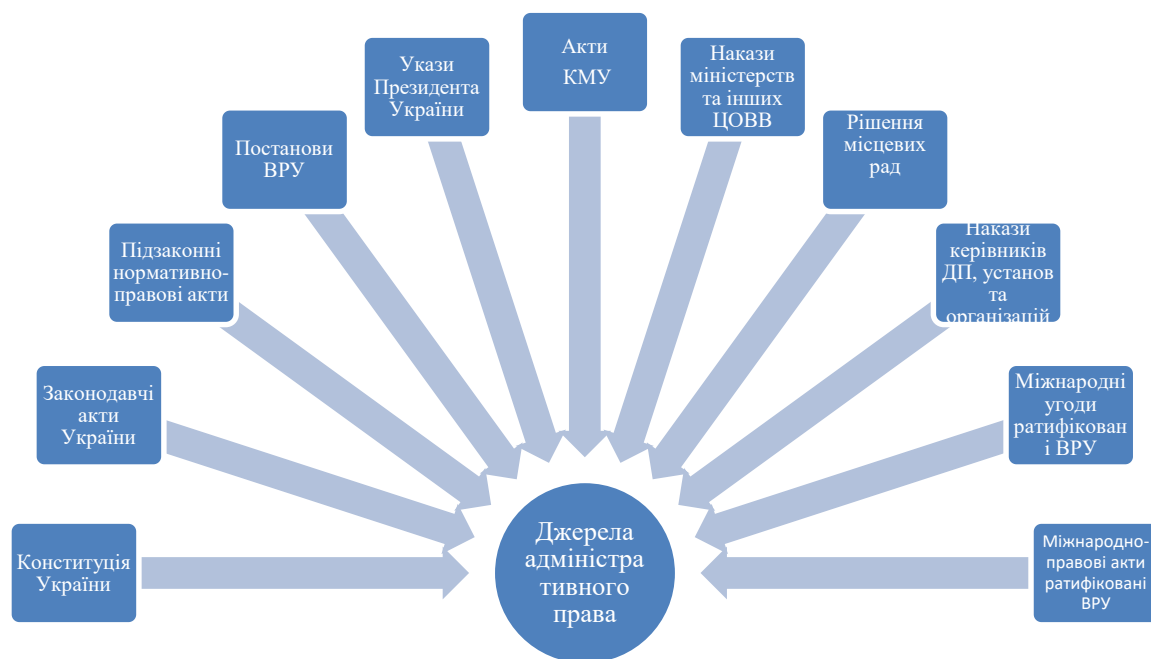

Схема 1.9.

⁸ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.33

Джерела адміністративного права

Завдання 1. Тестові запитання (оберіть правильну відповідь)

1. Що є основним методом адміністративно-правового регулювання?

- а) Диспозитивний
- б) Імперативний
- в) Договірний
- г) Комерційний

2. До джерел адміністративного права НЕ належить:

- а) Конституція України
- б) Накази міністерств
- в) Міжнародні договори України
- г) Цивільний кодекс України

3. У чому головна відмінність адміністративного права від цивільного?

- а) У наявності судового захисту
- б) У диспозитивності відносин
- в) У характері правовідносин – владних чи рівноправних
- г) У наявності відповідальності

Завдання 2. Ситуаційне

✎ Уявіть, що громадянин звернувся до міської ради із заявою про встановлення дитячого майданчика у дворі. Орган місцевого самоврядування не надав відповіді протягом встановленого строку.

Які адміністративно-правові відносини виникають у цьому випадку?

Який метод адміністративного права домінує у цій ситуації?

Які принципи адміністративного права порушено?

Як можна оскаржити бездіяльність органу?

Завдання 3. Есе/Коротка доповідь (оберіть одну тему)

Напишіть коротке есе (до 250 слів) на одну із запропонованих тем:

- «Місце адміністративного права в системі публічного права України»
- «Імперативний метод адміністративного права: переваги та недоліки»
- «Роль адміністративного договору в сучасному публічному управлінні»

- «Реформа адміністративного права: напрями та виклики»

Тема: _____

Завдання 4. Класифікація понять

Розподіліть наведені поняття за відповідними категоріями:

Поняття	Категорія
Конституція України	
Адміністративний договір	
Принцип законності	
Дозвільний метод	
Верховна Рада України	

Завдання 5. Робота з джерелами

Оберіть будь-який нормативно-правовий акт, що є джерелом адміністративного права (наприклад, Закон України «Про державну службу»).

Назва акта: _____

1. Яка структура цього акта?

2. Які принципи адміністративного права у ньому реалізовано?

3. Приклади імперативного і диспозитивного підходів:

- Імперативний: _____
- Диспозитивний: _____

Питання до теми:

1. Поняття адміністративного права, як галузі права України, галузі законодавства, юридичної науки та навчальної дисципліни.
2. Характеристика методів адміністративного права.
3. Система та джерела адміністративного права.
4. Принципи адміністративного права.
5. Вплив Європейської інтеграції держави на адміністративне право України.
6. Підгалузі та інститути в системі адміністративного права.
7. Загальна характеристика джерел адміністративного права в Україні.
8. Адміністративне право як галузь національного права.
9. Правовий аналіз основних завдань науки адміністративного права.
10. Історичний розвиток адміністративного законодавства в Україні.

ЛЕКЦІЯ № 2

ТЕМА № 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ТА НОРМИ.

(2 години)

Мета лекції : *формувати у студентів поняття про адміністративно-правові норми та адміністративно-правові відносини, розглянути структуру адміністративно-правової норми та її особливості, шляхи реалізації адміністративно-правових норм у системі права держави.*

ПЛАН

1. Поняття, структура та особливості адміністративно-правових норм.
2. Види та реалізація адміністративно-правових норм.
3. Поняття та основні риси адміністративно-правових відносин.
4. Види адміністративно-правових відносин.

Основні поняття: *адміністративно-правові норми, гіпотеза, диспозиція, санкція, класифікація адміністративно-правових норм, матеріальні норми, процесуальні норми, форми реалізації адміністративно-правових норм, адміністративно-правові відносини, юридичні права, юридичні обов'язки, вертикальні адміністративно-правові відносини, горизонтальні адміністративно-правові відносини.*

1. Поняття, структура та особливості адміністративно-правових норм.

Адміністративне право, як і всі інші галузі права складається з певної сукупності норм, які організують цілісну систему правових норм. Адміністративно-правова норма – це загальнообов'язкове правило поведінки встановлено державою (державними органами) виконання яких забезпечується засобами державного примусу.

Норми адміністративного права, також як і норми інших галузей права, виконують функцію регулятора суспільних відносин. Вони відрізняються від норм інших галузей права тим, що предметом регулювання здебільшого є суспільні відносини, що виникають у сфері управлінської, виконавчої та розпорядчої діяльності держави.⁹

Окрім суспільних відносин у сфері публічного управління норми адміністративного права регулюють відносини, що виникають у зв'язку з проходженням державної служби та служби в органах місцевого

⁹ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. С.72

самоврядування, відносини щодо забезпечення органами публічної влади реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян за ініціативою останніх. Нормам адміністративного права притаманні дві групи рис: перша група риси які притаманні нормам в інших галузях права, друга особливі риси які притаманні тільки нормам адміністративного права.

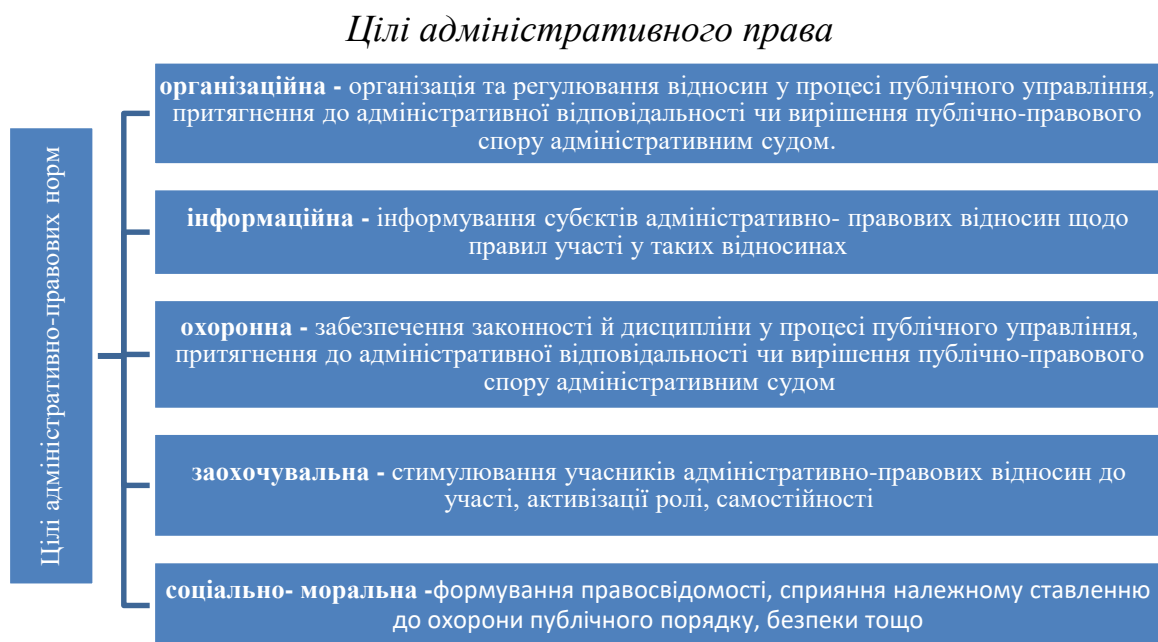
Схема 2.1.

Риси адміністративного права

Адміністративно-правові норми повинні виконувати при своїй реалізації наступні цілі:¹⁰

Схема 2.2.

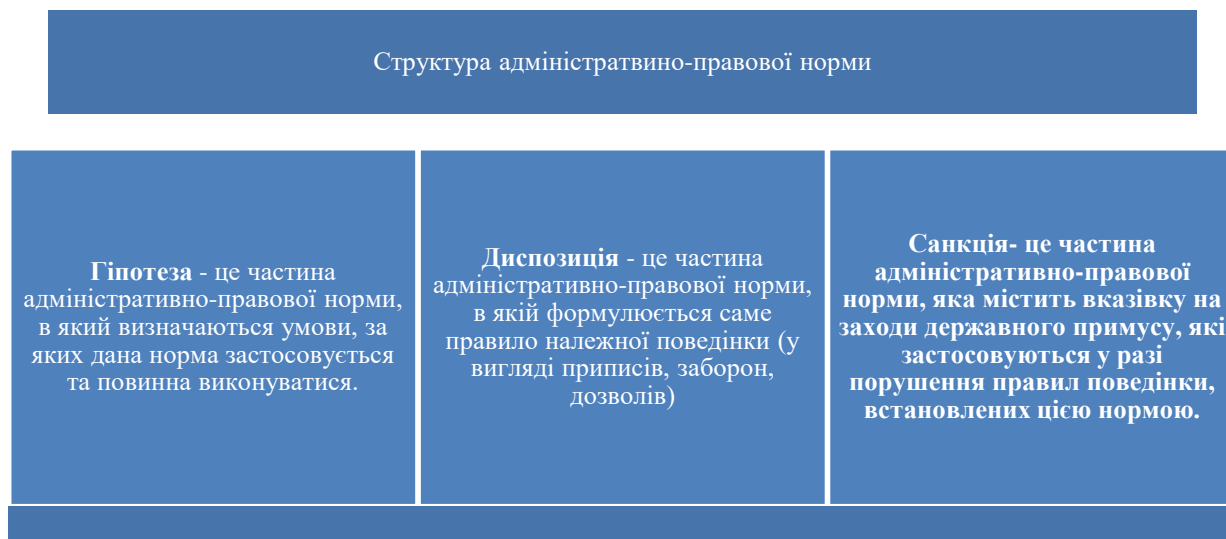

Модель будь-якої правової норми передбачає обов'язкову наявність наступних елементів: гіпотези, диспозиції та санкції. Адміністративно-правова норма не є виключенням і складається з вищезазначених елементів, які є її внутрішньою побудовою. Специфіка адміністративного права полягає у тому, що зазначені елементи норми досить часто містяться не в одному, а в різних актах законодавства. У більшості адміністративно-правових норм не передбачено санкції. Ще однією особливістю адміністративно-правових норм, на яку останнім часом дедалі частіше звертають увагу вчені-адміністративісти, є те, що норми адміністративного права можуть містити разом із санкцією заохочення. Заохочення як елемент правової норми – це публічне визнання заслуг юридичної і фізичної особи у виконанні адміністративно-правових або громадських обов'язків. Такі заслуги формулюються (перелічуються), як правило, в диспозиції норми. Підставою для заохочення є визначені адміністративно-правовою нормою права на дії (поведінку), що стимулюються державою.¹¹

¹⁰ Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навчальний посібник / В. В. Середа, Ю. С. Назар, К. М. Костовська. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – С.26

¹¹ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. С.78

Структура адміністративно-правової норми

2. Види та реалізація адміністративно-правових норм.

Адміністративне право регулює дуже багато правовідносин в суспільстві, тому його норми є досить різноманітними. В теорії адміністративно права приділяється дуже багато уваги до їх класифікації, тому що це як має теоретичне значення так і практичне в подальшому використанні. Класифікація адміністративно-правових норм – це розподіл їх на види в залежності від обраного критерію.

У своїх дослідженнях Болокан І. пропонуємо таку класифікацію адміністративно-правових норм, яка відображає специфіку цих галузевих норм щодо їх реалізації:

- за критерієм «сфера регулювання адміністративно-правових норм» або «об'єкт реалізації» (збігається зі складниками предмета галузі, поділ пов'язаний із поділом за підгалуззями, а в межах кожної групи, у свою чергу, здійснюється поділ, що відповідає інститутам адміністративного права):

- 1) реалізація норм сфери публічного управління;
- 2) реалізація норм сфери публічних зобов'язань;
- 3) реалізація норм сфери адміністративного судочинства;
- 4) реалізація норм деліктної адміністративно-правової спрямованості

тощо;

- за критерієм «суб'єкт реалізації адміністративно-правових норм» (відповідає суб'єктам адміністративного права):

- 1) реалізація норм органом законодавчої влади;

- 2) реалізація норм органами та посадовими особами виконавчої гілки влади;
 - 3) реалізація норм муніципальними органами та посадовими особами;
 - 4) реалізація норм фізичними особами;
 - 5) реалізація норм юридичними особами публічного права;
 - 6) реалізація норм юридичними особами приватного права тощо;
- за критерієм «характер диспозиції адміністративно-правової норми»:
- 1) реалізація прав;
 - 2) реалізація обов'язків;
 - 3) реалізація шляхом активної поведінки;
 - 4) реалізація шляхом пасивної поведінки;
- за критерієм «характер стимулу»:
- 1) реалізація норм, забезпечення яких здійснюється санкційними засобами;
 - 2) реалізація норм, забезпечення яких здійснюється заохочувальними засобами тощо;
- за критерієм «особливість гіпотези»:
- 1) реалізація норм, дія яких не обмежена в часі, та реалізація норм, дія яких обмежена в часі (наприклад, час надзвичайного стану; час воєнного стану тощо);
 - 2) реалізація норм, зміст яких розрахований на будь-якого адресата, й реалізація норм, зміст яких розрахований на конкретних адресатів (наприклад, споживачів адміністративних послуг, учасників адміністративного судочинства тощо);
 - 3) реалізація норм, дія яких розповсюджується без обмежень на всю територію держави, та реалізація норм, дія яких розповсюджується лише в межах певної території тощо.¹²

Схема 2.3.

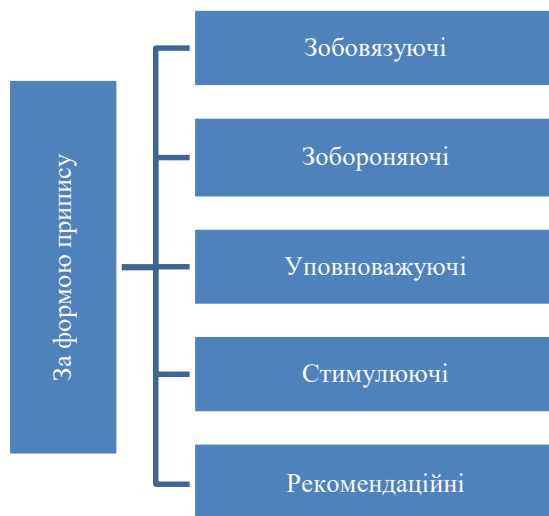
Традиційна класифікація норм адміністративного права

1.

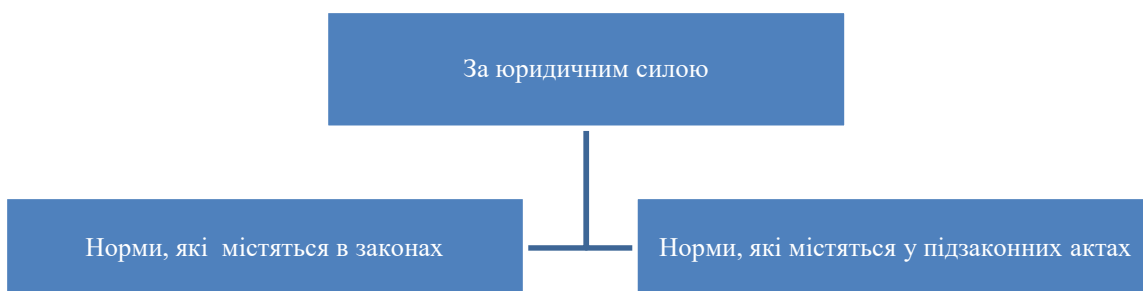

¹² Болочан І. Класифікація адміністративно-правових норм (з погляду особливостей їх реалізації)/Підприємництво, господарство і право 4/2017 С.97

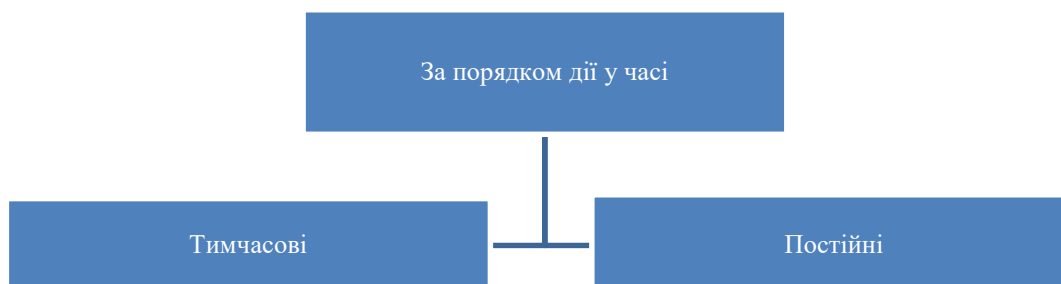
2.

3.

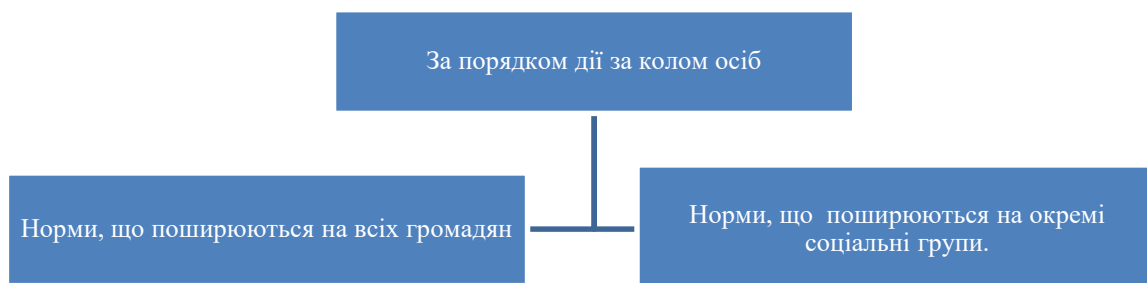
4.

5.

6.

7.

Для того, щоб норми адміністративного права могли втілюватись у життя потрібна їх реалізація. Вона досягається за рахунок здійснення на практиці правил поведінки, які містяться у нормах права. Отже, реалізація адміністративно-правових норм – це процес практичного втілення в життя суб'єктами адміністративного права приписів (правил поведінки), що

містяться в адміністративно-правових нормах. В теорії адміністративного права розрізняють чотири форми реалізації адміністративно правових норм.¹³

Схема 2.4.

3.Поняття та основні риси адміністративно-правових відносин.

Адміністративно-правові відносини останнім часом проходять координальні зміни у зв'язку з проведенням адміністративної реформи після набуття самостійності нашої держави. До набуття самостійності адміністративні відносини базувалися на принципах переваги органів державної влади над приватними суб'єктами, але під час проведення адміністративної реформи та прийняття Концепції в державі адміністративні відносини змінюються, та мають розвиток спрямований на верховенство права та поваги до громадянина. Це пов'язано з тим що до вертикальних адміністративно-правових відносин додаються горизонтальні відносини, де громадяни та приватні суб'єкти адміністративного права мають не тільки обов'язки а й права. Тобто становище держави та приватних суб'єктів вирівнюється в кількості прав та обов'язків.

Досліджуючи адміністративно-правові відносини Литовченко О. наводить що їм притаманні такі ознаки:

¹³ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.51

а) вони є різновидом правовідносин, а отже, їм притаманні усі основні властивості останніх;

б) мають державно-владну природу, яка проявляється у двох аспектах: по перше, у тому, що як мінімум одна зі сторін є суб'єктом державно-владної діяльності; по-друге, пов'язані з реалізацією владних повноважень; в) їм властивий управлінський характер;

г) можуть виникати з ініціативи лише однієї сторони і без згоди на це іншої;

в) як правило, сторони перебувають у нерівному правовому становищі¹⁴.

В своїх дослідженнях адміністративно-правових відносин Дніпров О. зазначає, виокремлюючи ознаки адміністративно-правових відносин, необхідно виходити з доктрини адміністративного права та людиноцентристської ідеології, яка формує відповідні правові підходи до здійснення публічного адміністрування. Залежно від того, який прояв або вид публічного адміністрування реалізується - владно - розпорядчий (державно управлінський) або публічно-сервісний, необхідно й виокремлювати загальні та спеціальні ознаки адміністративно-правових відносин. При цьому варто зауважити, що натеper вже є розподіл ознак вказаних відносин на загальні та спеціальні.

Так, до загальних ознак належать ті ознаки, які притаманні будь-яким адміністративно-правовим відносинам, а до спеціальних - ті, які притаманні для певної сфери суспільного життя або галузі (наприклад, у сфері охорони навколишнього природного середовища, у сфері приватної охоронної діяльності тощо). За такої постановки питання доцільно сформувані цілий комплекс ознак, які характерні адміністративно-правовим відносинам в окремій сфері життєдіяльності. Тому пропонуємо ознаки адміністративно-правових відносин поділяти на три групи: загальні, спеціальні та особливі. Щодо загальних вже було наголошено, що ними мають бути ті риси, які характеризують будь-які адміністративні правовідносини. У даному контексті спеціальні риси – ті, які впливають із предмета адміністративного права та пов'язані або з виконавчо-розпорядчою діяльністю суб'єктів публічного адміністрування, або з публічно-сервісною діяльністю таких суб'єктів. У свою чергу, особливими ознаками мають бути ті, які притаманні конкретній сфері суспільного життя.¹⁵

¹⁴ Литовченко О. Поняття та види адміністративно-правових відносин, які виникають усудовій системі. Право.ua. 2015. № 3. С. 76

¹⁵ Дніпров О. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. Підприємництво, господарство і право. 3/2021 . С.178

Досліджуючи адміністративно-правові відносини Колпаков В. зазначає, що адміністративні правовідносини можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін. Проте згода або бажання другої сторони не є обов'язковою умовою їх виникнення. Адміністративні правовідносини можуть виникати всупереч бажанню другої сторони. Наприклад, у разі звернення громадянина до міністерства останнє незалежно від свого «Бажання» зобов'язане на таке звернення відреагувати і розглянути звернення громадянина.¹⁶

О. І. Харитонова, Е. О. Шевченко визначають наступні риси адміністративно-правових відносин: 1) виникнення в сфері публічного управління; 2) однією зі сторін обов'язково є орган влади; 3) врегульовані адміністративно-правовими нормами; 4) їхні учасники виступають носіями прав і обов'язків у сфері державного управління; 5) мають державно-публічний характер; 6) є відносинами «влада-підпорядкування» і визначаються юридичною нерівністю сторін; 7) можуть виникнути за ініціативою будь-якого суб'єкта адміністративного права, згода іншої сторони не є обов'язковою; 8) порушення стороною своїх обов'язків зумовлює її відповідальність перед державою в особі її компетентних органів; 9) для органів управління їх права є одночасно і обов'язками; 10) за порушення обов'язків застосовуються, як правило, заходи адміністративного примусу; 11) спори між сторонами мають особливий правовий режим забезпечення законності (адміністративний і судовий).¹⁷

Процес виникнення (формування) правовідносин має три послідовно здійснюваних етапи:

1) визначається необхідність (доцільність) і можливість встановлення конкретного адміністративно-правового відношення;

2) створюється відповідна юридична конструкція, тобто своєрідна абстрактна модель адміністративного правовідношення. Закріплюється ця модель в адміністративно-правових нормах;

3) відбувається реалізація відповідних правових норм і, як результат, виникають сталі юридичні зв'язки між адресатами норм у формі адміністративно-правових відносин.¹⁸

¹⁶ Колпаков В. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. Юридичний науковий електронний журнал №1/2013. С.103 URL: http://lsei.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf

¹⁷ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. С.98

¹⁸ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. С.101

Структура адміністративно-правових відносин

Виникнення адміністративно-правових відносин здійснюється за допомогою юридичних фактів, тобто такі обставини за яких правова норма пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин. Юридичні факти поділяються на події та дії.

4. Види адміністративно-правових відносин.

Адміністративно-правові відносини різноманітні, розрізняються за предметом правового регулювання, за цільовим призначенням, за виконуваними функціями, за характером дій зобов'язаного суб'єкта, за кількісним складом учасників, за способом захисту та характером зв'язків між сторонами. Класифікація адміністративних правовідносин за певними критеріями:

Класифікація адміністративних правовідносин за певними критеріями

1.

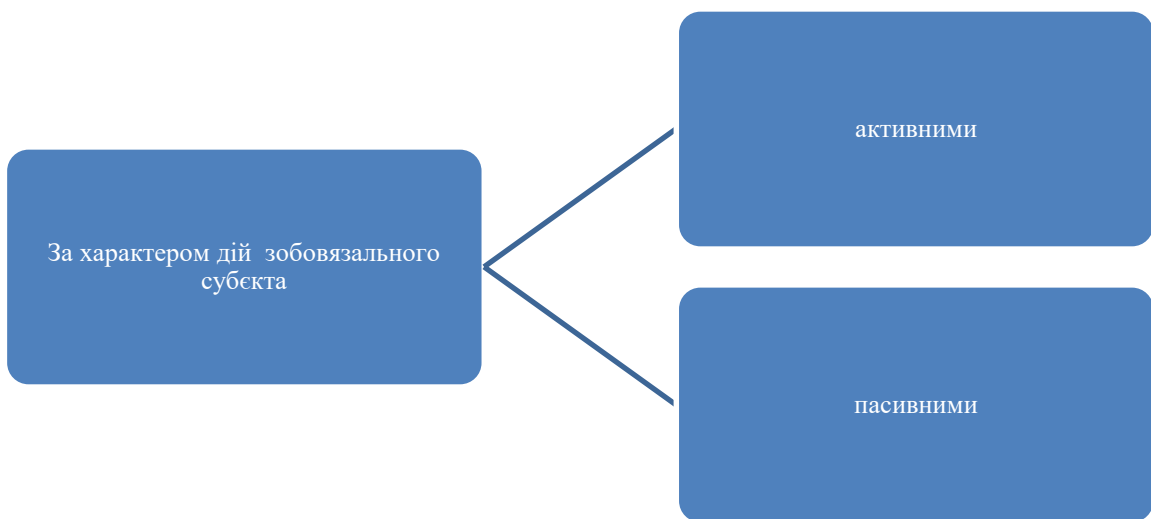
2

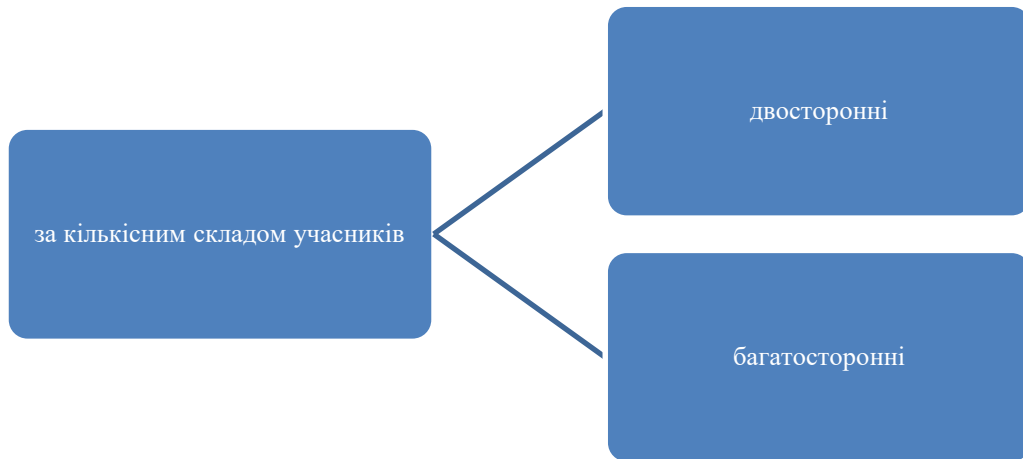
3.

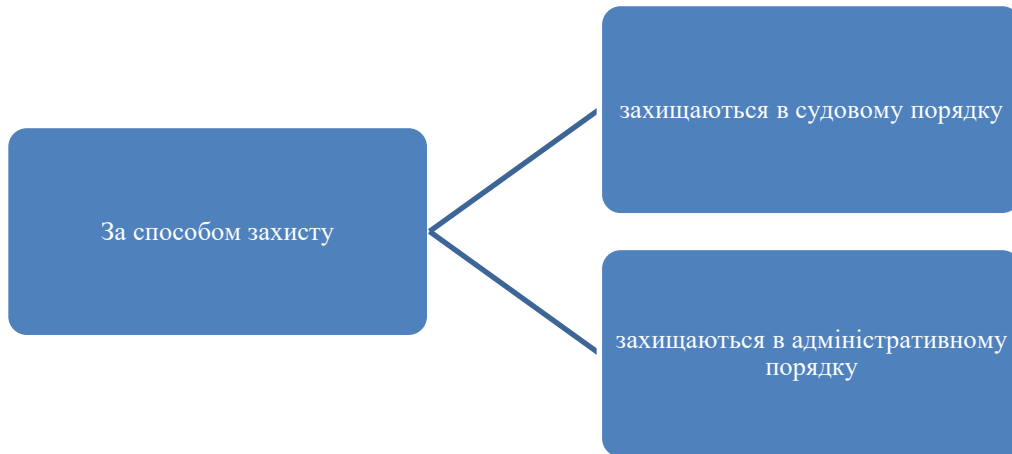
4.

5.

6.

7.

Завдання 1. Тестові запитання (оберіть правильну відповідь)

1. Які елементи входять до структури адміністративно-правової норми?

- а) Гіпотеза, диспозиція, санкція
- б) Норма, право, обов'язок
- в) Суб'єкт, об'єкт, дія
- г) Закон, підзаконний акт, постанова

2. Який із видів адміністративно-правових норм регулює механізм реалізації прав та обов'язків?

- а) Матеріальні
- б) Процесуальні
- в) Загальні
- г) Прямої дії

3. Адміністративно-правові відносини, що виникають між рівноправними суб'єктами, називаються:

- а) Вертикальні
- б) Горизонтальні
- в) Підпорядковані
- г) Прямі

Завдання 2. Аналітичне

Розгляньте адміністративно-правову норму:

«Особа, яка досягла 18 років, зобов'язана подати декларацію про доходи у встановлений строк, у разі порушення — несе адміністративну відповідальність у формі штрафу».

Визначте:

1. Гіпотезу:

2. Диспозицію:

3. Санкцію:

Завдання 3. Визначення понять

Дайте визначення наступним поняттям:

1. Адміністративно-правова норма:

2. Адміністративно-правові відносини:

3. Юридичний обов'язок:

4. Вертикальні адміністративно-правові відносини:

5. Форми реалізації норм:

Завдання 4. Класифікація

Розподіліть наведені приклади на матеріальні та процесуальні адміністративно-правові норми:

1. Право на звернення до органів влади
2. Порядок подання адміністративного позову
3. Обов'язок повідомити про адміністративне правопорушення
4. Регламент роботи державного органу
5. Право громадянина на доступ до публічної інформації

Матеріальні норми: _____

Процесуальні норми: _____

Завдання 5. Складання есе

Напишіть коротке есе (до 250 слів) на одну із запропонованих тем:

- «Вплив адміністративно-правових норм на суспільні відносини»
- «Проблеми реалізації адміністративно-правових норм в Україні»
- «Види адміністративно-правових відносин у сучасному суспільстві»

Питання до теми:

1. Поняття та ознаки адміністративно-правової норми .
2. Відмінність адміністративно-правових норм від норм інших галузей права.
Структура адміністративно-правової норми.
Класифікація адміністративно-правових норм.
5. Форми реалізації адміністративно-правових норм.
- Поняття та особливості адміністративно-правових відносин.
7. Види адміністративно-правових відносин.
- Учасники адміністративно-правових відносин.
9. Підстави виникнення адміністративно-правових відносин.
10. Адміністративно-правові відносини та юридичні факти.

ЛЕКЦІЯ № 3

ТЕМА. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

(2 години)

Мета лекції: сформувати уявлення про склад суб'єктів адміністративного права, з'ясувати поняття суб'єкта адміністративного права, їх ознаки та види, адміністративно-правова компетенція суб'єктів адміністративного права, правове становище органів державної влади та приватних суб'єктів адміністративного права.

ПЛАН

1. Загальна характеристика суб'єктів адміністративного права.
2. Органи державної влади як суб'єкти адміністративного права.
3. Приватні суб'єкти у адміністративному праві.

Основні поняття: суб'єкти адміністративного права, публічні суб'єкти адміністративного права, приватні суб'єкти адміністративного права, правоздатність суб'єкта адміністративного права, дієздатність суб'єкта адміністративного права, адміністративно-правовий статус, суб'єкт публічної адміністрації, делегування адміністративних повноважень.

1. Загальна характеристика суб'єктів адміністративного права

Питанню суб'єктів адміністративного права дуже багато присвячується уваги як з боку законодавців та і в наукових кругах. Особливого розгляду це питання набуло коли почалася адміністративна реформа у нашої державі та почався процес адаптації адміністративного законодавства до законодавства ЄС.

Предметом наукового пошуку фахівців стає проблематика змісту та типології суб'єктів адміністративного права їх правосуб'єктність, адміністративно-правовий та адміністративно-процесуальний статус тощо. Разом із тим єдиної думки щодо сутності деяких із вказаних правових явищ в юридичній літературі немає до сьогодні.¹⁹

Розглядаючи це питання потрібно зазначити концепцію соціальних передумов здатності особи набувати суб'єктивні адміністративні права та обов'язки розроблену В.К. Колпаковим де він зазначає:

- зовнішню відокремленість, яка характеризується наявністю системо

¹⁹ Каменська Н. Суб'єкти адміністративного права: аналітичні роздуми до дискусії/ Юридичний науковий електронний журнал № 5/2014. С.69 URL: http://lsej.org.ua/5_2014/19.pdf

утворюючих ознак;

- персоніфікацію в суспільних відносинах, тобто прояв у вигляді єдиної особи – персони;
- здатність виражати, здійснювати персоніфіковану волю у зв'язках із публічною владою чи волю публічної влади в процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.²⁰

При цьому слід відрізнити поняття суб'єкта права від суб'єкта правовідносин. Суб'єкт права має лише потенційну здатність вступати у правовідносини, у той час як суб'єкт правовідносин є фактичним учасником правових зв'язків, тобто він обов'язково бере в них реальну участь. У конкретному випадку суб'єкт права може і не бути учасником правовідносин. Наприклад, громадянин України, що знаходиться за її межами, може фактично не вступати у жодні адміністративно-правові відносини, тобто не бути їх суб'єктом адміністративних правовідносин, але він є завжди суб'єктом адміністративного права, оскільки він, як громадянин, наділений адміністративно-правовими нормами - комплексом прав і обов'язків.²¹

Суб'єкт адміністративного права це носій передбачених адміністративно-правовими нормами прав та обов'язків у сфері державного управління, маючий можливість реалізовувати права та виконувати обов'язки і вступати в адміністративно-правові відносини.

Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю велике коло учасників суспільних відносин, про що свідчить надзвичайно велика кількість подібних відносин у різних сферах реалізації публічної влади. Це пояснює той факт, що перелік суб'єктів адміністративного права є набагато ширшим, ніж у будь-якій іншій галузі права. Зокрема, професор В.К.Колпаков до суб'єктів адміністративного права відносить органи державної виконавчої влади та внутрішні частини їх апарату; органи громадських організацій, діяльність яких регулюється правом; адміністрацію підприємств, установ, організацій; виконавчо-розпорядчі структури органів місцевого самоврядування; структурні частини підприємств, установ, організацій (факультети, цехи, відділення в лікарні тощо); громадян, осіб без громадянства, іноземних громадян.²²

Кожен суб'єкт адміністративного права повинен мати адміністративну правосуб'єктність.

²⁰ Колпаков В.К. Адміністративно-деоіктний правовий феномен: монографія/ В.К.Колпаков. –К.: Юрінком Інтер, 2004.- С.51

²¹ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задохайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.61

²² Колпаков В.К. Адміністративно-деоіктний правовий феномен: монографія/ В.К.Колпаков. –К.: Юрінком Інтер, 2004.- С.100

Адміністративна правосуб'єктність

Адміністративна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її державної реєстрації і припиняється з моменту її ліквідації (внесення в державний реєстр юридичних осіб про її ліквідацію). Відносно адміністративної дієздатності юридичних осіб вона викає одночасно с адміністративною правоздатністю з моменту державної реєстрації як суб'єкта права. Хотілося зазначити відносно адміністративної деліктоздатності юридичної особи. На відміну кримінального права де відповідальність за скоєння правопорушення несе керівник підприємства, у адміністративному праві відповідальність за скоєння правопорушення може нести як фізична особа – керівник юридичної особи так і юридична особа. Ця норма є в законі

України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності»²³

В теорії адміністративного права існує дуже багато класифікацій суб'єктів адміністративного права, в залежності від вибраних критеріїв для класифікації. Але найбільш вдалою уявляється класифікація запропонована у підручнику Адміністративне право. Академічний курс.²⁴

Схема 3.2.

Класифікація суб'єктів адміністративного права

2. Органи державної влади як суб'єкти адміністративного права.

Враховуючи специфіку адміністративних правовідносин, існування певного діалектичного зв'язку між юридичною природою адміністративної та цивільної правосуб'єктності, суб'єктів адміністративного права доцільно розподілити на дві великі групи: приватні (фізичні та юридичні) особи та публічна адміністрація (органи виконавчої влади, місцевого самоврядування тощо).²⁵

Сучасне адміністративне право регулює широке коло суспільних відносин, нерозривно пов'язане з інститутами публічної влади та публічного управління.

²³ Про відповідальність за порушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text>

²⁴ Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У 2т. - Т.1: Загальна частина/Ред. колегія: В.Б.Аверянов (голова). - К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. - С.184-185

²⁵ Каменська Н.П. Суб'єкти адміністративного права: аналітичні роздуми до дискусії. /Юридичний науковий електронний журнал №5/2014 С..70 URL: http://lsej.org.ua/5_2014/19.pdf

Норми адміністративного права наділяють правосуб'єктністю широке коло суб'єктів адміністративно-правових відносин, правове становище яких у сфері публічного управління визначається характером і обсягом повноважень. Така діяльність зумовлює наявність значної кількості суб'єктів публічного управління, які наділені різними юридичними властивостями і повноваженнями, таким суб'єктом є так звана публічна адміністрація.²⁶

Поняття «суб'єкти публічної адміністрації» у теорії адміністративного права є категорією не новою. Структурними елементами системи публічної адміністрації є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Ознакою, що притаманна публічним послугам, є суб'єкти, які здійснюють надання цих публічних послуг. Отже, ключовими суб'єктами надання адміністративних послуг є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інші уповноважені органи (їх посадові особи), які вступають в адміністративно-правові відносини з приводу виконання покладених на них обов'язків і реалізації належних їм прав у сфері надання публічних послуг.²⁷

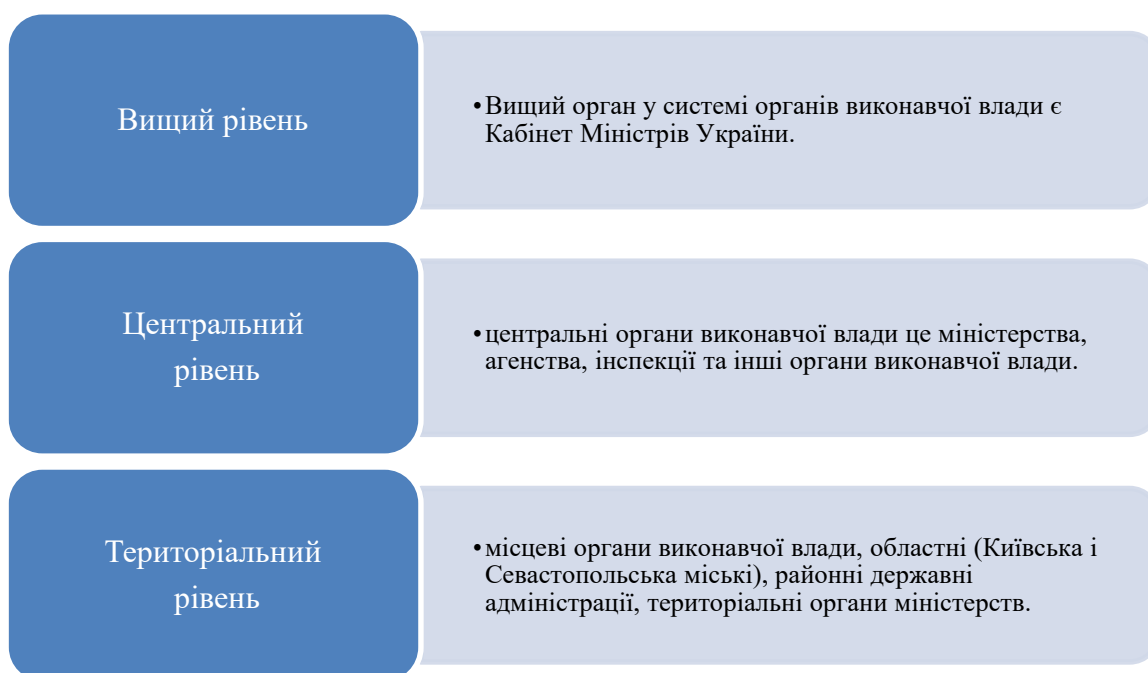
Відповідно до Розділу VI Конституції України в державі передбачена класифікація органів виконавчої влади.²⁸ Основним законом в державі передбачена не тільки структура органів виконавчої влади в державі, а також зазначені повноваження основні завдання та функції які повинні виконувати данні органи.

²⁶ Світличний О. П. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку: колективна монографія / за заг. ред. Т.О. Коломoeць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С.205

²⁷ Васюк М. Органи публічного управління як суб'єкти надання послуг у медичній галузі України./ Підприємництво, господарство і право 12/2018 С.172 URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/32.pdf>

²⁸ Конституція України: Конституція від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

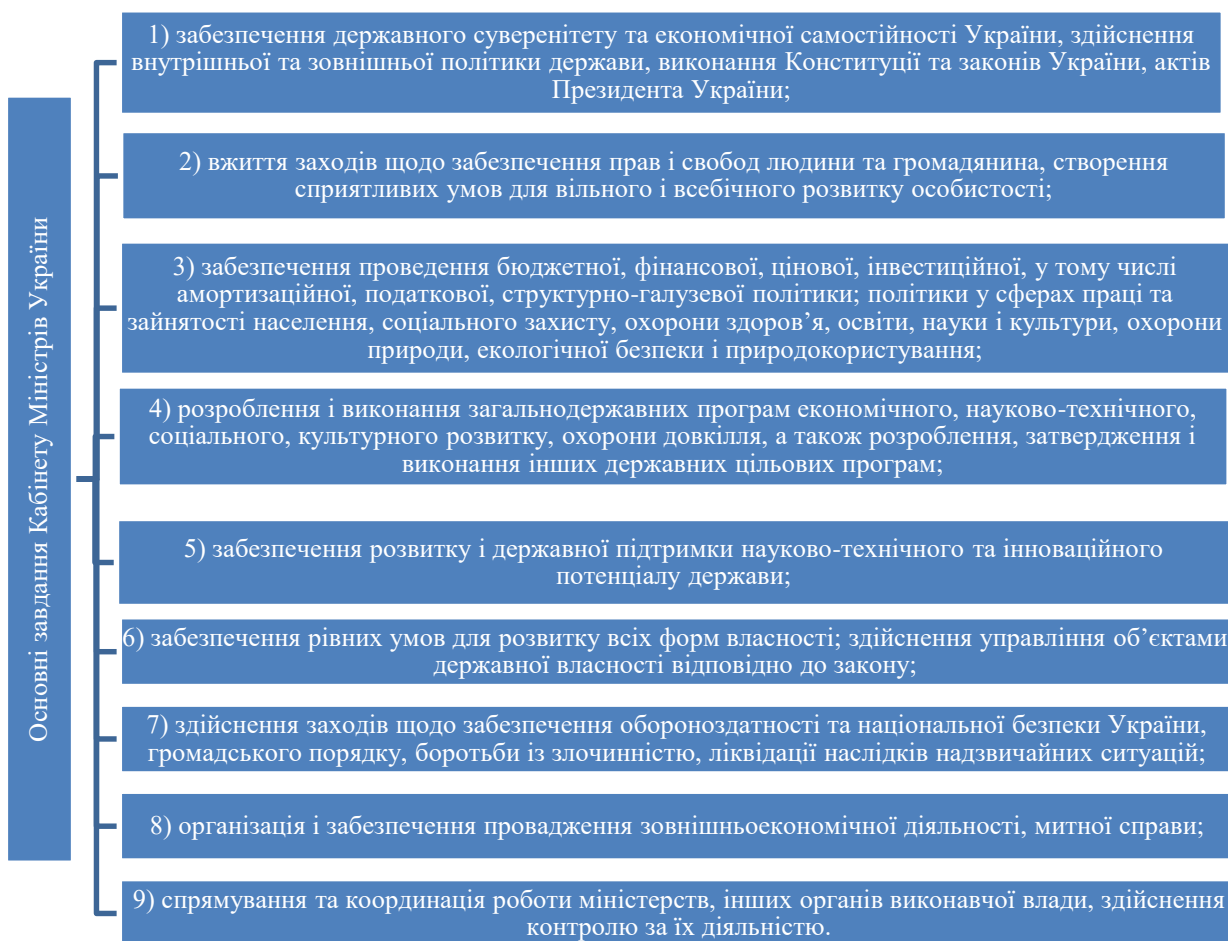
Класифікація органів виконавчої влади

Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України»²⁹ Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Він здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

²⁹ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

Основні завдання Кабінету Міністрів України

Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»³⁰ систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави.

Діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення

³⁰ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. Міністерства діють за принципом єдиноначальності.

Схема 3.5.

Основні завдання міністерств

Відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації»³¹ виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

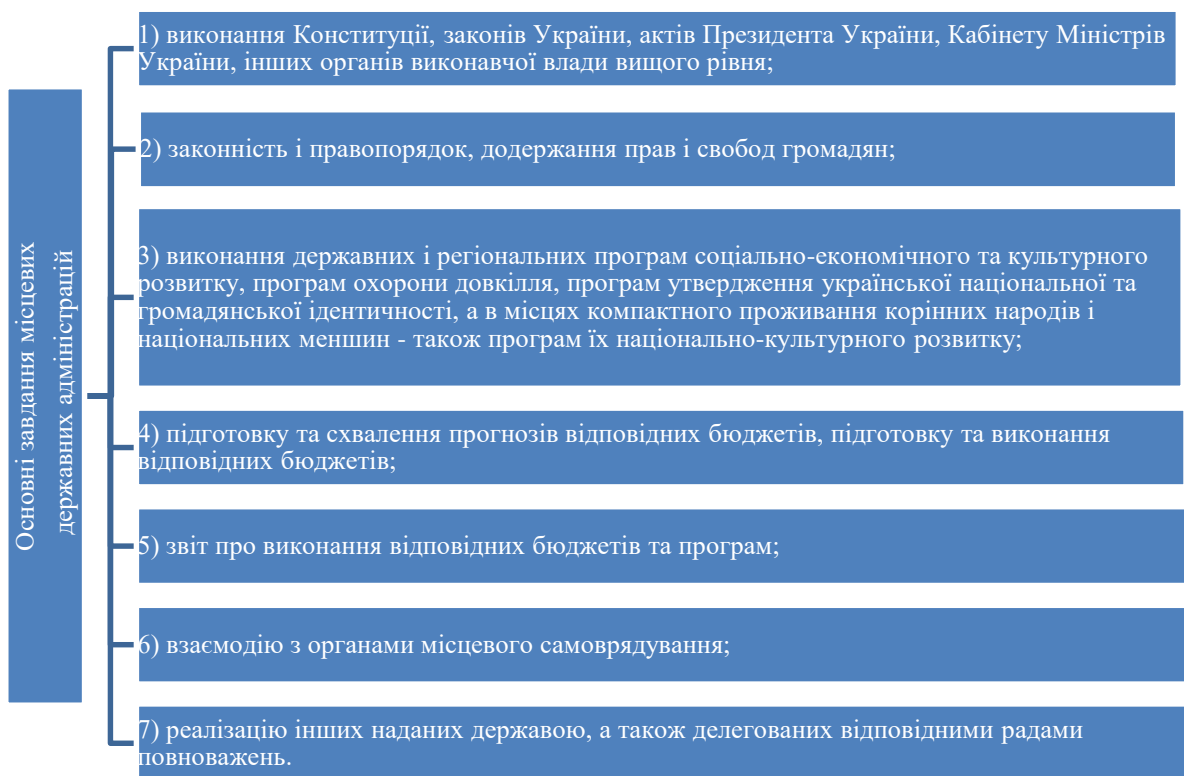
У межах бюджетних асигнувань, виділених на утримання відповідних місцевих державних адміністрацій, а також з урахуванням вимог статті 18

³¹Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", їх голови визначають структуру місцевих державних адміністрацій. Типове положення про структурні підрозділи місцевої державної адміністрації та рекомендаційний перелік її структурних підрозділів затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Схема 3.6.

Основні завдання місцевих державних адміністрацій

Правове становище органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права характеризується їх адміністративно-правовим статусом, який складається з відповідних повноважень, тобто сукупності прав та обов'язків. Відповідно до положень Європейської хартії про місцеве самоврядування, основні повноваження місцевого самоврядування встановлюються Конституцією або Законом.

Виходячи з норм чинного законодавства повноваження органів місцевого самоврядування можна розділити на дві групи.

1) Власні повноваження – ті права і обов'язки, які визнає за суб'єктами місцевого самоврядування держава і які забезпечують самостійне вирішення населенням питань місцевого значення.

2) Делеговані – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом з одночасною передачею необхідних матеріальних і фінансових ресурсів, реалізація яких підконтрольна органам

державної виконавчої влади. Саме при виконанні делегованих повноважень органи місцевого самоврядування й проявляються як суб'єкти державного управління. Групи делегованих повноважень: -у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;- в галузі бюджету, фінансів і цін;- щодо управління комунальною власністю; в галузі житлово-комунального господарства, побутового торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;- у галузі будівництва; у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та інших.³²

3. Приватні суб'єкти у адміністративному праві.

Схема 3.7.

Приватні суб'єкти у адміністративному праві

Фізичні особи	Юридичні особи	Колективні утворення, що не мають статусу юридичної особи
<ul style="list-style-type: none"> • Громадяни України • Іноземці • Особи без громадянства 	<ul style="list-style-type: none"> • Підприємства, установи, товариства • Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи • Політичні партії • Професійні спілки • Релігійні організації 	<ul style="list-style-type: none"> • Громадські об'єднання без статусу юридичної особи • Структурні підрозділи юридичних осіб

Адміністративно правовий статус громадянина України є складовою частиною його загального статусу, встановленого Конституцією України, Законом України «Про громадянство України»³³ та іншими законодавчими актами України. Громадяни України рівні перед законом незалежно від походження, соціального та майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду й характеру занять, місця проживання та інших ознак.

Основою адміністративно-правового статусу громадянина України є його адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність. Право громадянина, обумовлене адміністративним законодавством – це встановлена державою і закріплена адміністративно-правовою нормою можливість діяти в певних межах. Сукупність конкретних прав, які особа може мати відповідно

³² Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.103

³³ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

до закону, слід класифікувати на три групи: особисті, політичні та соціально-економічні.

До змісту адміністративно-правового статусу громадян входять також обов'язки. Обов'язки громадян у сфері державного управління можна розглядати з позицій двох груп. Перша група – це так звані абсолютні обов'язки, друга група складають відносні обов'язки.³⁴

Відповідно до законодавства іноземець - особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав; особа без громадянства - особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. Як уже зазначалося, відповідно до ст 16 КУпАП³⁵ іноземці й особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Відповідно до ст.62 ГКУ³⁶, підприємство - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки. Згідно ст.191 ЦКУ³⁷, Підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності.

³⁴ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.69-70

³⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>

³⁶ Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

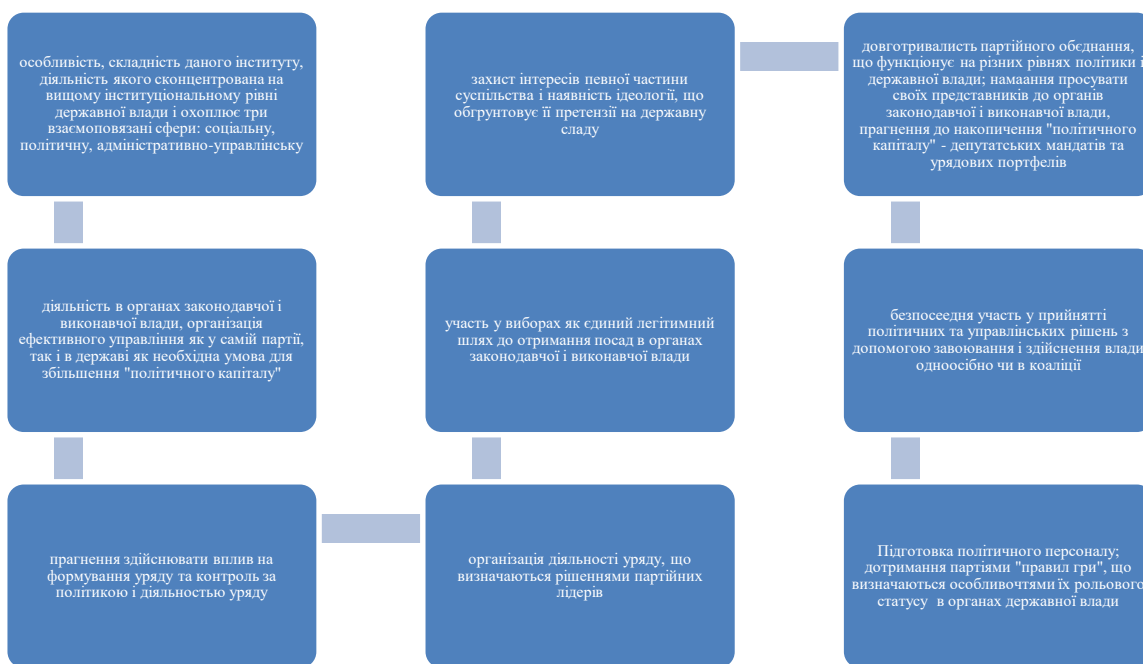
³⁷ Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Взаємодія підприємств і установ з державою (органами виконавчої влади)

Сутність політичних партій визначається низкою обов'язкових ознак, що характеризують їх як суб'єктів державно-владної діяльності. Кожна з них вказує на окремий і суттєвий аспект державно-владної суб'єктності, а всі в сукупності вони характеризують політичну партію як суб'єкта державно-владних відносин. Найголовнішими серед цих ознак визначають такі:³⁸

³⁸ Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : монографія. Вид. 2-ге, доп. та випр. / Ред кол.: Е.А. Афонін (голова), Ю.С. Ганжуров, О.І. Крюков, А.Ю. Мартинов, В.В. Лісничий, О.В. Радченко; Національна академія державного управління при Президентові України, Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. К.: Парламентське вид-во, 2008. С.31

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»³⁹, громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом

юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Завдання 1. Тестові запитання (оберіть правильну відповідь)

1. Що є основною ознакою суб'єкта адміністративного права?

- а) Місце роботи
- б) Вік
- в) Адміністративна правоздатність і дієздатність
- г) Наявність освіти

2. Який з перелічених суб'єктів є публічним суб'єктом адміністративного права?

- а) Громадська організація
- б) Фізична особа
- в) Центральний орган виконавчої влади
- г) Адвокат

3. Що таке делегування адміністративних повноважень?

- а) Передача права власності
- б) Переклад відповідальності на іншу особу
- в) Надання одному суб'єкту права виконувати функції іншого
- г) Укладення договору на постачання послуг

Завдання 2. Визначення понять

◆ Дайте визначення наступним поняттям:

1. Суб'єкти адміністративного права:

2. Публічні суб'єкти адміністративного права:

3. Приватні суб'єкти адміністративного права:

4. Адміністративно-правовий статус:

5. Делегування адміністративних повноважень:

Завдання 3. Класифікація

Розподіліть перелічені суб'єкти на публічні та приватні:

1. Міністерство освіти і науки України
2. Ліцензований провайдер послуг
3. Державна податкова служба
4. Приватний нотаріус
5. Сільська рада
6. Громадське об'єднання

Публічні суб'єкти: _____

Приватні суб'єкти: _____

Завдання 4. Аналітичне

Охарактеризуйте адміністративно-правову компетенцію одного з обраних суб'єктів адміністративного права.

Назва суб'єкта: _____

Опис компетенції: _____

Завдання 5. Есе

Напишіть коротке есе (до 250 слів) на одну із запропонованих тем:

- «Роль органів державної влади у публічному адмініструванні»
- «Приватні суб'єкти адміністративного права: нові виклики та можливості»
- «Адміністративно-правовий статус як основа функціонування суб'єктів адміністративного права»

Питання до теми:

1. Поняття та види суб'єктів адміністративного права.
2. Загальна характеристика органів виконавчої влади.
3. Поняття та класифікація державних службовців.

4. Особливості адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування.

5. Громадянин та об'єднання громадян як суб'єкти адміністративного права.

6. Особливості адміністративно-правового статусу іноземних громадян та осіб без громадянства.

7. Класифікація суб'єктів адміністративного права.

8. Визначення та ознаки органів виконавчої влади.

9. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністративного права.

10. Сутність державного нагляду і контролю за діяльністю громадських об'єднань.

ЛЕКЦІЯ № 4

ТЕМА. ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ РИСИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.

(2 години)

Мета лекції: сформуванати уявлення про державне управління, та особливості державного управління при інтеграційних процесах держави до ЄС, надати розуміння рисам державного управління, зазначити систему та основні принципи державного управління, відокремити співвідношення виконавчої влади та державного управління, з'ясувати засоби та межі впливу при здійсненні державного управління.

ПЛАН

- 1.Поняття та особливості державного управління.
- 2.Поняття та види форм державного управління.
- 3.Поняття та види методів державного управління.

Основні поняття: державне управління, соціальне управління, суб'єкт управління, об'єкт управління, управлінський вплив, зворотній зв'язок, функції управління, правові форми державного управління, не правові форми державного управління, адміністративні методи управління, видання нормативних актів.

1.Поняття та особливості державного управління.

Державне управління як галузь досліджень з'явилася в нашій країні на початку 90-х рр. ХХ століття. Можна стверджувати, що теоретичні основи науки ще знаходяться в стадії формування та мають безпосередню залежність від стану і розвитку політичних і соціально-економічних відносин. Державне управління економічними і соціальними об'єктами, процесами, відносинами являє собою невід'ємну, найважливішу частину управління суспільством, країною, регіонами. Початкове призначення державного управління полягає у внесенні організуючих, впорядкованих починань у життя, існування суспільства, людей і навколишнього середовища.⁴⁰

Акцентуючи увагу на процесах демократичних реформ в Україні, поряд з обґрунтуванням нової «людиноцентристської» ідеології має бути ґрунтовно переосмислені характер, спрямованість та зміст державного управління.

⁴⁰ Філіпова Н.В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації./Державне управління: удосконалення та розвиток № 6,2015 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865>

Причому державне управління є і як засобом, завдяки якому здійснюються утвердження принципів правової держави, так і об'єктом, який потребує реформування на основі нових цінностей суспільного та державного розвитку. Важливим свідченням актуальності висвітлення питань, пов'язаних із державним управлінням, є переконання більшості як юристів-теоретиків, так і практиків, що поза системними змінами у галузі державного управління є неможливими будь-які успішні реформи чи то в соціальній, чи в економічній, чи в політичній сфері.⁴¹

У словнику-довіднику з державного управління за ред. В.Б.Бакуменка державне управління визначається як практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її владну силу.⁴²

Державне управління здійснюється спеціально уповноваженими органами на те органами, які в сукупності утворюють систему органів державного управління, що діють від імені держави та наділені відповідними державно-владними повноваженнями. До складу цієї системи входять:

1) державні органи, які є складовою частиною державного апарату (наприклад, міністерство, державний комітет);

2) недержавні органи, які можуть здійснювати державне управління лише у випадку делегування їм державою відповідних повноважень.⁴³

⁴¹ Білокур Є.І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання; дис....к.ю.наук: 12.00.07/Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. С.3

⁴² Державне управління: Словн.-довід./уклад.:В.Д.Бакуменко (кер.твор. кол.)за заг. Ред.. В.М.Князева, В.Д.Бакуменка. – К.:Вид-во УАДУ, 2002.- С.63

⁴³ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.10

Схема 4.1.

Елементи державного управління

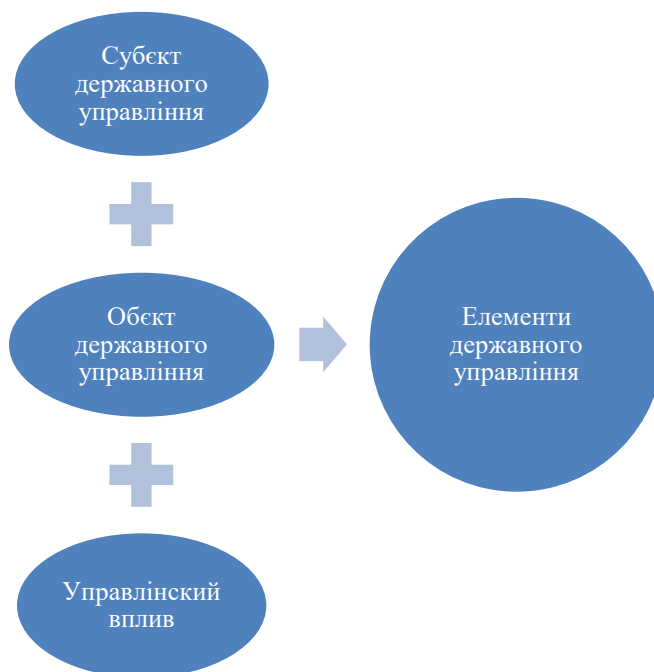

Схема 4.2.

Ознаки державного управління

Державне управління здійснюється відповідно певних принципів, які поділяються на наступні групи:

Принципи державного управління

Розглядаючи співвідношення виконавчої влади і державного управління Задихайло О.А. зазначив:

1) категорія «виконавча влада» є політико-правовою, а категорія «державне управління» - організаційно-правовою. Єдине, що їх об'єднує, це виконавча спрямованість;

2) державне управління за своїм призначенням становить собою вид державної діяльності, в рамках якої реалізується державна влада, а виконавча влада – є однією з гілок державної влади;

3) поняття «державне управління» є ширшим, об'ємнішим, ніж «виконавча влада»;

4) державне управління здійснюється як органами виконавчої влади, так і органами інших гілок влади.

Таким чином, сфера державного управління визначається тим, що воно здійснюється:

1) в межах діяльності органів виконавчої влади;

2) поза межами діяльності органів виконавчої влади.

Досліджуючи функції державного управління Ю.М. Старілова класифікує їх на два види:

а) функції державного управління як управлінського права. До цієї групи відносяться такі функції, як: забезпечувальна; інтеграційна; комунікативна; охоронна; організаційна; правотворча; функція контролю.

б) функції державного управління як основні напрямлення діяльності

органів виконавчої влади.

2. Поняття та види форм державного управління.

Поняття форма в науковому вираженні завжди розуміють під зовнішнім вираженням певних обставин. Тобто форми державного управління це зовнішній вияв змісту управління, дії органів виконавчої влади з управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферою.

На думку В.Б.Авер`янова під формами державного управління слід розуміти відмінні за своїм характером та наслідками способи зовнішнього вираження діяльності органів виконавчої влади. Задихайло О.А. досліджуючи форми державного управління зазначив – під формами державного управління слід розуміти відмінні за своїм характером та наслідками зовнішні прояви конкретних дій, органів виконавчої влади (їхніх посадових осіб), в яких реалізується компетенція зазначених органів (осіб).

Схема 4.4.

Форми управлінської діяльності органів державної влади

Застосування органами виконавчої влади тої чи іншої форми багато в чому визначається

44

Враховуючи то що в процесі виконання управлінські дії відмінні за своїм характером та наслідками то виникає практична необхідність класифікації форм державного управління. На сьогодні в теорії не існує загально прийнятої класифікації форм державного управління.

В.Б. Авер'янов вважав, що говорити про форми управління доцільно лише щодо такої діяльності, яка має владно-організуючу спрямованість і відображає зміст основних, профільних функцій органів виконавчої влади. Щодо цих форм вирішальним є поділ їх на види залежно від настання тих чи інших правових наслідків.

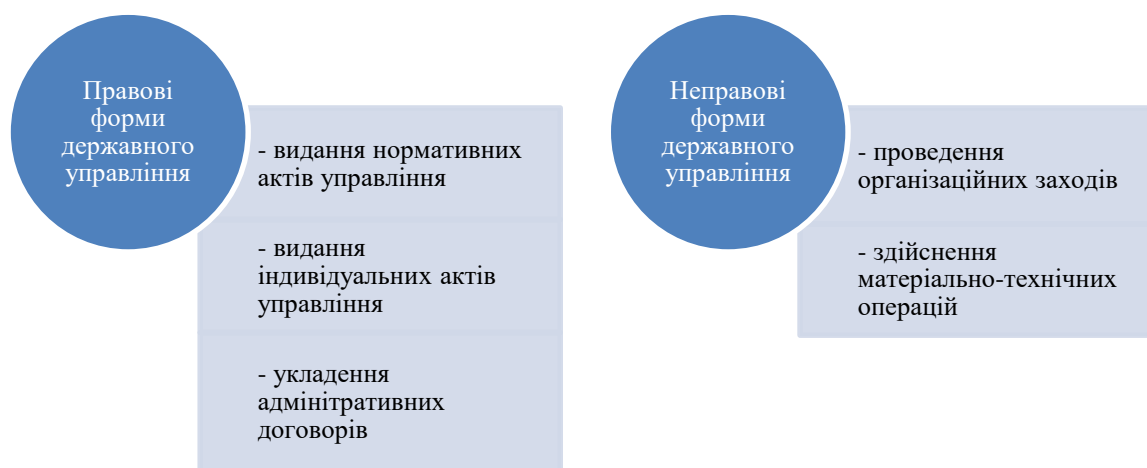
За цим критерієм виділяють: а) правові та б) неправові форми. До правових належать форми, використання яких спричиняє виникнення конкретного юридичного результату. Зокрема, такі дії, як видання юридичних актів, застосування примусових заходів тощо виступають як юридичні факти і можуть породжувати (змінювати, припиняти) адміністративно-правові відносини. До неправових належать форми, що безпосередньо юридичного значення не мають, тобто не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату. Найчастіше неправовими формами визнаються різноманітні організаційні дії службовців органів виконавчої влади на різних етапах підготовки і виконання управлінських рішень. Це такі дії, як організація

⁴⁴ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. /[Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів :СПОЛОМ, 2021. 616 с. Бібліогр.: С.396

та проведення нарад, обговорень, перевірок, розробка проектів планів, прогнозів, програм, методичних рекомендацій, здійснення заходів щодо підвищення якості й ефективності управлінської праці і т. ін. Ці форми можуть як безпосередньо «супроводжувати» правові форми, так і мати певне самостійне значення.⁴⁵

Схема 4.6.

Форми державного управління

У своїх дослідженнях Жуков М. С. зазначає, що зазначені вчення В.Б. Авер'янова, у їх класичному вигляді, вже не мають широкого застосування. Сьогодні вживання поняття саме «форма державного управління» є таким, що вичерпало себе, оскільки воно є вужчим за вчення про діяльність публічної адміністрації. По-перше, управління не є єдиним інструментом (формою) діяльності публічної адміністрації, а, по-друге, поняття «державне» є значно вужчим за «публічне» й охоплює органи виконавчої влади без інших суб'єктів публічного управління, як-то органи місцевого самоврядування. Як наслідок, на заміну поняття «форма державного управління» прийшло поняття «форма адміністративно-правового регулювання», яке відповідає усім вимогам діяльності публічної адміністрації.⁴⁶

В своїх дослідженнях Ю.П. Битяк зазначає, що адміністративно-правове

⁴⁵ Жуков М.С.Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз./Юридичний науковий електронний журнал 2/2020 .С.215 URL: http://lsej.org.ua/2_2020/57.pdf

⁴⁶ Жуков М.С.Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз./Юридичний науковий електронний журнал 2/2020 .С.216 URL: http://lsej.org.ua/2_2020/57.pdf

регулювання є діяльністю органів виконавчої влади, що охоплює суспільні відносини управлінського характеру, які складаються у цій сфері державної діяльності з керівництва економікою, соціальною сферою і культурою, адміністративною діяльністю.⁴⁷

У підручнику з Адміністративного права за редакцією В.В. Галунька зазначено, що форми діяльності публічної адміністрації – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави.

За характером і правовою природою форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації поділяються на:

- 1) видання адміністративних актів:
 - видання підзаконних нормативно-правових актів;
 - видання індивідуальних адміністративних актів;
- 2) укладення адміністративних договорів;
- 3) учинення інших юридично значущих адміністративних дій;
- 4) здійснення матеріально-технічних операцій.⁴⁸

Провідною формою управлінської діяльності є прийняття суб'єктами виконавчої влади рішень у вигляді правових актів управління. Адже саме за допомогою таких актів досягається упорядкованість, стабільність адміністративно-правових відносин та їх розвиток. Абсолютна більшість управлінських рішень реалізуються саме за допомоги правових актів державного управління, які надають цим рішенням юридичної сили. Однак як у науковій літературі з адміністративного права, так і в українському законодавстві відсутнє єдине загальноприйняте визначення правового акту управління, немає єдиного підходу і до назви таких актів. Доволі часто в юридичній літературі використовують у якості синонімів правових актів управління інші назви, такі як – «акти державного управління», «адміністративні акти», «акти державної адміністрації» тощо.⁴⁹

⁴⁷ Адміністративне право України : підручник / Битяк Ю.П., Богущкий В.В. та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. Харків : Право, 2001. С.115

⁴⁸ Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / В.В. Галунько, В.І. Курило, С.О. Короєд, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова ; за ред. В.В. Галунька. Херсон : Грінь Д.С., 2015. С.132

⁴⁹ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задохайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.167-168

Ознаки правових актів державного управління

3. Поняття і види методів державного управління.

Для практичної реалізації виконавчої влади разом з формами державного управління одну з ключових позицій займають методи державного управління.

Методи державного управління це способи впливу суб'єкта державного управління на об'єкт державного управління, які потрібні для досягнення поставленої мети та завдань з державного управління.

На думку Ю. П. Битяка адміністративно-правовими методами – є способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян. Методи виявляються у формах управління, через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління, зв'язки, що між ними склалися. В них відбиваються воля держави, повноваження юридично-владного характеру, що належать виконавчим органам. Тому методи управління юридично оформлені, закріплені адміністративно-правовими нормами.⁵⁰

Метод управління обов'язково знаходить своє виявлення через форму управління. Іншими словами, якби не існувало форми управління, методи управління втратили б сенс свого існування, оскільки управлінський вплив без втілення у відповідній формі, так і залишився б не реалізованим в практичному

⁵⁰ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. С.345

житті. Наприклад, як можна застосовувати заходи адміністративного покарання або дозволити будівництво нової споруди (тобто застосовувати відповідні способи впливу на конкретного суб'єкта) без документального оформлення таких управлінських дій, тобто без прийняття відповідного правового акту управління? Виходячи з цього стає очевидним тісний взаємозв'язок метода управління з адміністративним актом як найважливішою формою здійснення управлінських дій.⁵¹

Схема 4.8.

Ознаки методів державного управління

⁵¹ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.176

Класифікація методів державного управління

Як зазначає О.Д.Купчан, якщо державно-владні повноваження є формою правового опосередкування функцій, то методи управління більше стосуються практичної реалізації функцій. Методи прийнято тлумачити як способи здійснення організуючого впливу у стосунках між суб'єктами й об'єктами управління. У такому розумінні, до методів примикає і стиль управлінської діяльності. Але не як особисті, індивідуалізовані риси роботи управлінських кадрів, а як сукупність прийомів діяльності, що є окремим проявом більш загального явища – методів державного управління. Виражаючи якісний бік реалізації функцій управління, методи – за аналогією з функціями – безпосередньо пов'язані з державно-владними повноваженнями, що відповідають цим функціям. Ця, так би мовити, компетенційна ознака методів управління підкреслює, насамперед, спільність (щодо функцій) основних вимог до їх правової регламентації, а звідси й щодо її удосконалення.⁵²

В своїх дослідженнях Маліновський В.Я. зазначає, що сучасна філософія державного управління в основу впливу на людину ставить не примус, а позитивні регулятори, побудовані на врахуванні психологічних

⁵² Купчан О.Д. Організація виконавчої влади в Україні: дис.... доктора юрид. Наук:12.00.07/Купчан О.Д. – К.,2012. С.207

особливостей людини.⁵³ Саме такими позитивними регуляторами є методи переконання й стимулювання або «м'які» методи впливу. Ця група методів пов'язана зі створенням державою фінансових і матеріальних стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання та зумовлювати їхню поведінку, зберігаючи право на вільний вибір. Ці методи пов'язані з умовами праці, побуту, відпочинку людей, надання їм соціальних послуг, залученням у процес владних відносин, розвитком громадянської й політичної активності.⁵⁴

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. Державне управління – це:
 - а) Діяльність органів законодавчої влади
 - б) Сфера соціального управління, реалізована переважно виконавчою владою
 - в) Виробництво нормативних актів судовими органами
 - г) Впровадження міжнародного права в національну правову систему
2. До правових форм державного управління належить:
 - а) Видання нормативних актів
 - б) Проведення переговорів
 - в) Обговорення політичних стратегій
 - г) Зустрічі з представниками громадськості

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Сформулюйте визначення понять:
 - державне управління;
 - соціальне управління;
 - суб'єкт управління;
 - об'єкт управління.
 2. Поясніть, чим відрізняються правові та неправові форми державного управління.
-
-
-

⁵³ Малиновський В.Я. Державне управління:[навчальний посібник]/В.Я.Малиновський.-2-ге вид.,доп. та перероб.-К.: Атіка, 2003.- С.368

⁵⁴ Малімон В.І.,Дівнич В.М., Співвідношення механізмів державного управління й механізмів державної підтримки/ Право і суспільство № 5-2 частина 2/2015. С.131 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/5_2_2015/part_2/24.pdf

Завдання 3. Аналітичне

1. Заповніть таблицю:

Ознака	Адміністративні методи	Економічні методи
Основна характеристика		
Засоби впливу		
Приклади		

2. Наведіть приклад з практики, коли орган державної влади застосовує неправові форми управління.

Завдання 4. Творче завдання

Напишіть коротке есе (обсягом до 1 сторінки) на тему: **«Європейські інтеграційні процеси та трансформація державного управління в Україні»** У тексті обов'язково використайте терміни: *функції управління, управлінський вплив, правові форми.*

Питання до теми:

1. Поняття та особливості державного управління.
2. Визначення та класифікація форм державного управління.
3. Методи державного управління поняття та ознаки.
4. Сутність виконавчої влади та принципи державного управління.
5. Ознаки правових актів державного управління та їх види.
6. Розподіл правових актів управління у адміністративно-правовій науці.
7. Поняття та види функцій державного управління.
8. Система державного управління.
9. Загальна характеристика правових і не правових форм державного управління.
10. Значення економічних методів управління у адміністративному праві.

ЛЕКЦІЯ № 5

ТЕМА. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

(2 години)

Мета лекції: сформувати уявлення про адміністративну відповідальність, визначити поняття: об'єкт адміністративного правопорушення, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, суб'єкт адміністративного правопорушення, суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, проаналізуємо основні та додаткові стягнення адміністративного права, формуємо уявлення про відповідальність спеціальних суб'єктів адміністративного права та процес накладання адміністративних стягнень.

ПЛАН

1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності.

1. Адміністративне правопорушення як підстава адміністративної відповідальності.

3. Адміністративні стягнення та загальні правила їх накладання.

4. Обставини що виключають адміністративну відповідальність.

Основні поняття: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративний проступок, об'єкт адміністративного правопорушення, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, суб'єкт адміністративного правопорушення, суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення, спеціальний суб'єкт адміністративного проступку.

1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності.

У сфері дії адміністративного права можна виділити два неоднорідні типи відповідальності – негативну (або ретроспективну) і позитивну (або перспективну). Перший тип відповідальності завжди пов'язаний із вчиненням особою протиправного діяння і супроводжується негативними для неї наслідками у вигляді певних санкцій. Другий тип відповідальності виражається в обов'язку здійснити належним чином певні «позитивні» дії в будь-яких регулятивних правовідносинах і характеризується психічним

ставленням до виконання покладених на суб'єкт правовідносин обов'язків.⁵⁵ У своїх дослідженнях Кукшинова О.О., Черниш Ю.І. зазначають, що чинне законодавство не дає визначення поняття адміністративної відповідальності, окрім того, по-різному воно тлумачиться і в теорії адміністративного права. Існує два різновиди визначення адміністративної відповідальності: через об'єктивний та суб'єктивний підходи. Перший обумовлений відповідною негативною реакцією держави на протиправні прояви через встановлення окремих заборон, відповідних правил тощо й адекватних санкцій (заходів покарання) щодо порушників цих правил. В основі суб'єктивного підходу лежить особистий обов'язок порушника відповісти перед компетентними державними органами (їх службовими особами) за своє протиправне діяння і понести покарання згідно з встановленим законом порядком.⁵⁶

Поєднавши ці два підходи, С. Гончарук визначає адміністративну відповідальність як різновид правової відповідальності, що є специфічною формою негативного реагування держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків). Особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і зазнати за це адміністративних стягнень в установлених законом формах і порядку.⁵⁷

В своїх дослідженнях А.Т. Комзюк визначає адміністративну відповідальність як застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистого чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права.⁵⁸

Підсумовуючи потрібно зазначити висновки зроблені Желізняк Інститут адміністративної відповідальності в Україні сьогодні потребує санації й комплексного оновлення. Не буде перебільшенням твердження про те, що перегляду потребують: критерії розрахунку штрафу, вік настання адміністративної відповідальності, ефективність і швидкість провадження у справах про адміністративні правопорушення та багато інших аспектів.⁵⁹

⁵⁵ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПЛОМ, 2021. С.509

⁵⁶ Кукшинова О.О., Черниш Ю.І. Особливості адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті./Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021 Серія Право .Випуск 67 С.195 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250243/247681>

⁵⁷ Гончарук С.Т Адміністративна відповідальність за законодавством України. Київ: Генеза, 1995. С.19

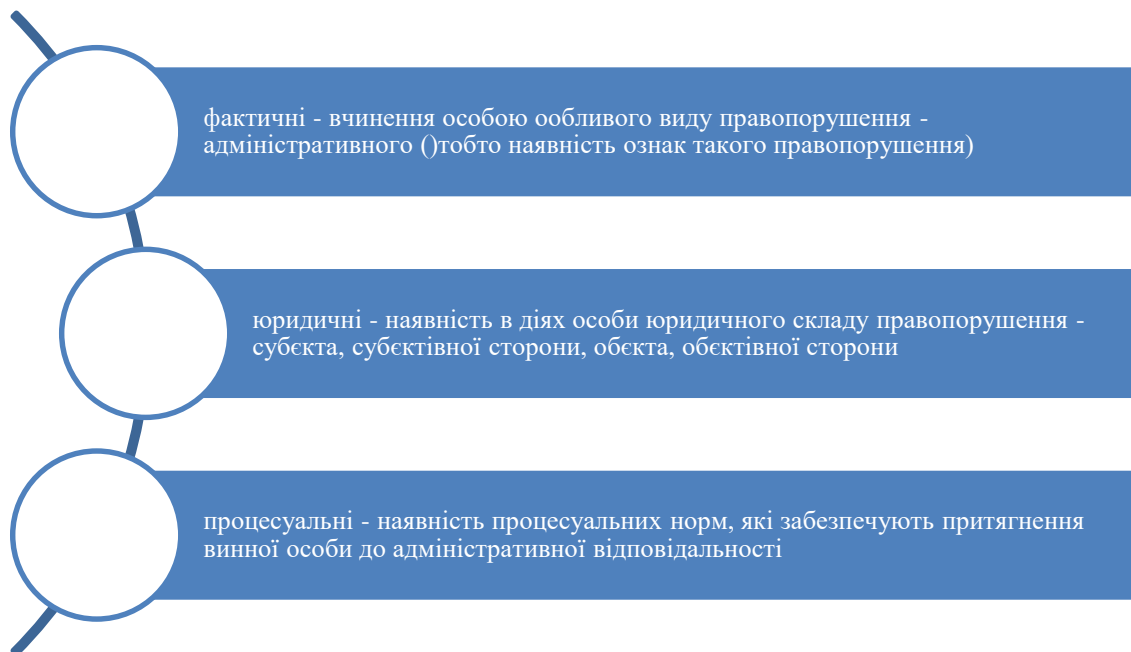
⁵⁸ Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагупов Г.В. та ін.; за заг.ред. А.Т. Комзюка. 3-е вид., доопр. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2007. С.7

⁵⁹ Желізняк С.М. Сутність і особливості обставин що виключають адміністративну відповідальність./ Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023 Серія Право. Випуск 77:частина 2 С.47 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283>

Теорія адміністративного права виділяє такі види підстав адміністративної відповідальності.⁶⁰

Схема 5.1.

Види підстав адміністративної відповідальності

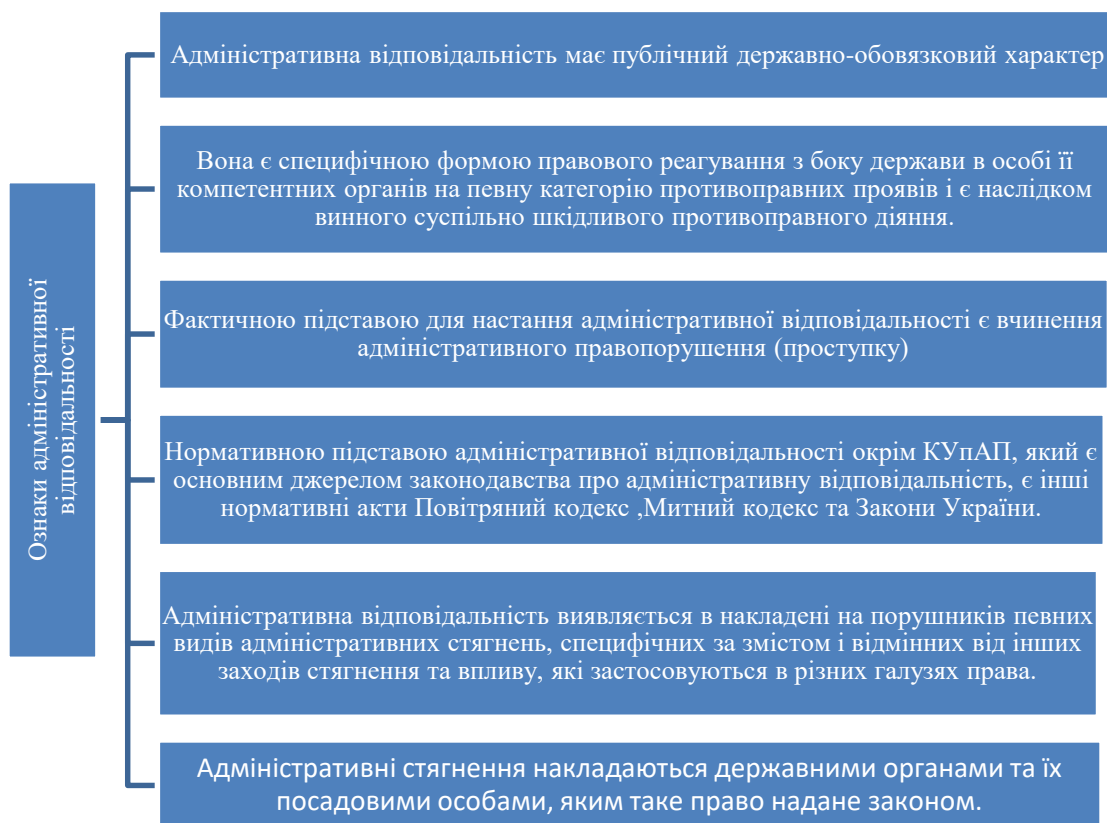

У підручнику з адміністративного права Задихайло О.А. зазначає що крім того, як і будь-який інший вид юридичної відповідальності, адміністративна відповідальність має свої власні ознаки, які полягають в тому, що:⁶¹

⁶⁰ Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021.С.467

⁶¹ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків: Право,2019. С.194

Ознаки адміністративної відповідальності

2.Адміністративний правопорушення як підстава адміністративної відповідальності.

Діючий [Кодекс України про адміністративні правопорушення](#) урівняв поняття «проступку» і «правопорушення» як підстави адміністративної відповідальності. Однак серед сучасних вчених отожднення цих понять викликає сумнів. Стаття 9 КУпАП зазначає що, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Ознаки адміністративного правопорушення

Види проступків

Як відомо з теорії права до складу правопорушення входять чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.⁶²

Вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике практичне значення. По-перше,

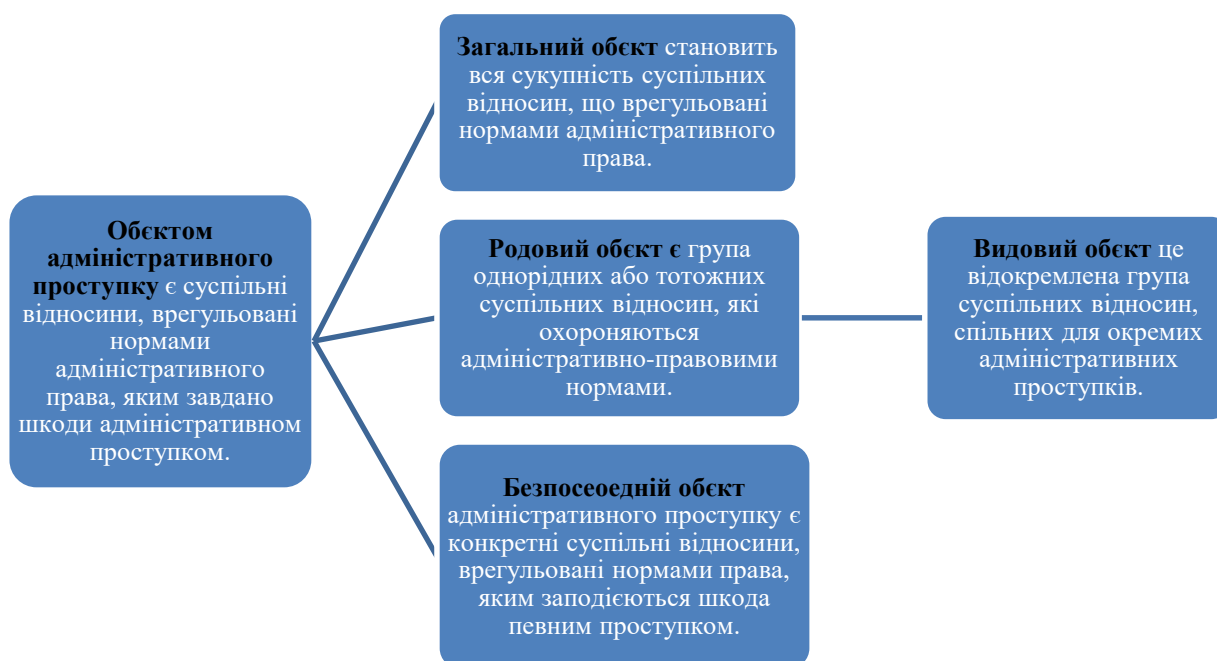
⁶² Теорія держави і права : підручник / [С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський]; за ред. С.Л. Лисенкова. – К.: Юрінком Інтер, 2005. С.266-268.

воно сприяє виявленню найістотніших ознак антигромадських діянь, їх розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правозастосовним органам правильно кваліфікувати правопорушення та вживати адекватних їм заходів впливу; по-третє, дає можливість зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян.⁶³

Склад адміністративного проступку складає: об'єкт адміністративного проступку, об'єктивна сторона адміністративного проступку, суб'єкт адміністративного проступку, суб'єктивна сторона адміністративного проступку.

Схема 5.5.

Об'єкти адміністративного проступку

⁶³ Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021.С.490

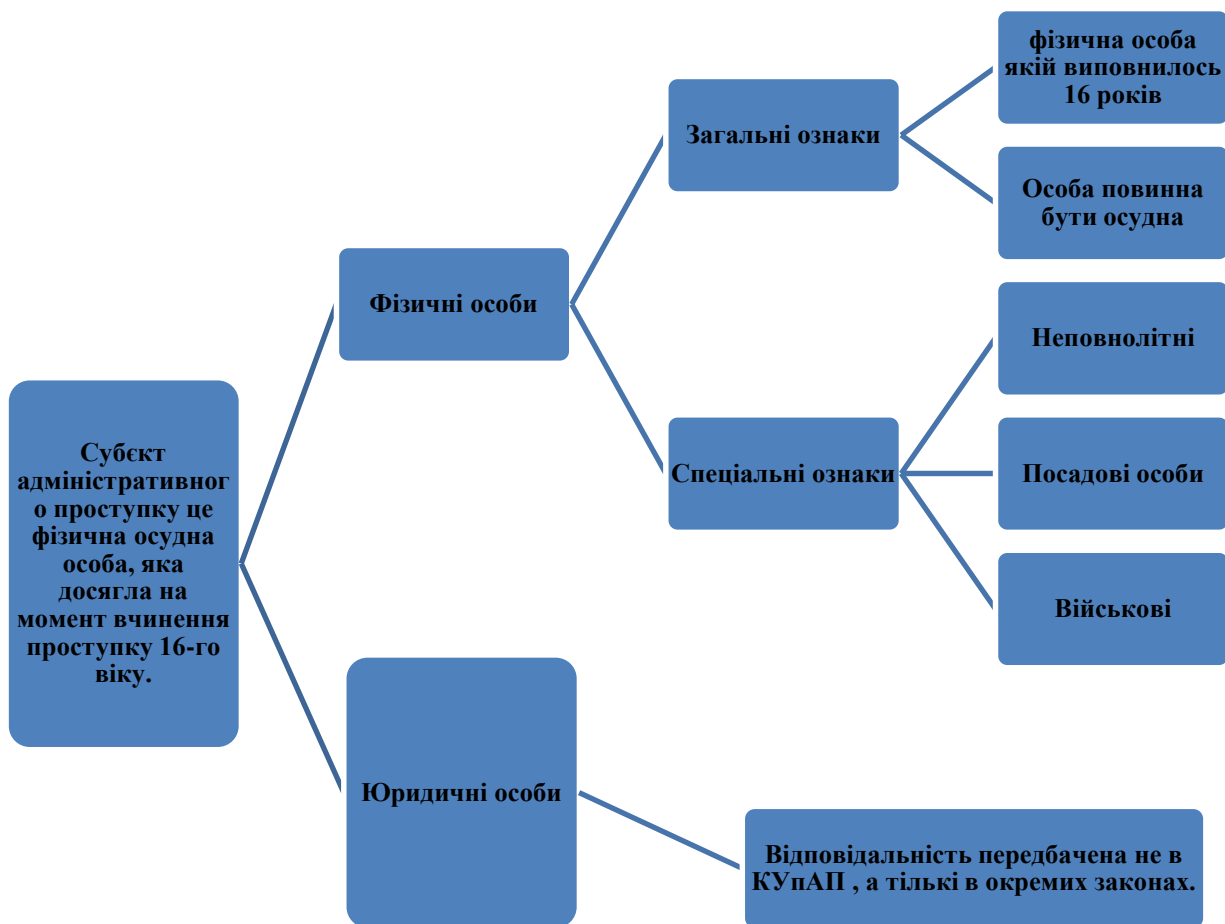
Об'єкт адміністративного проступку

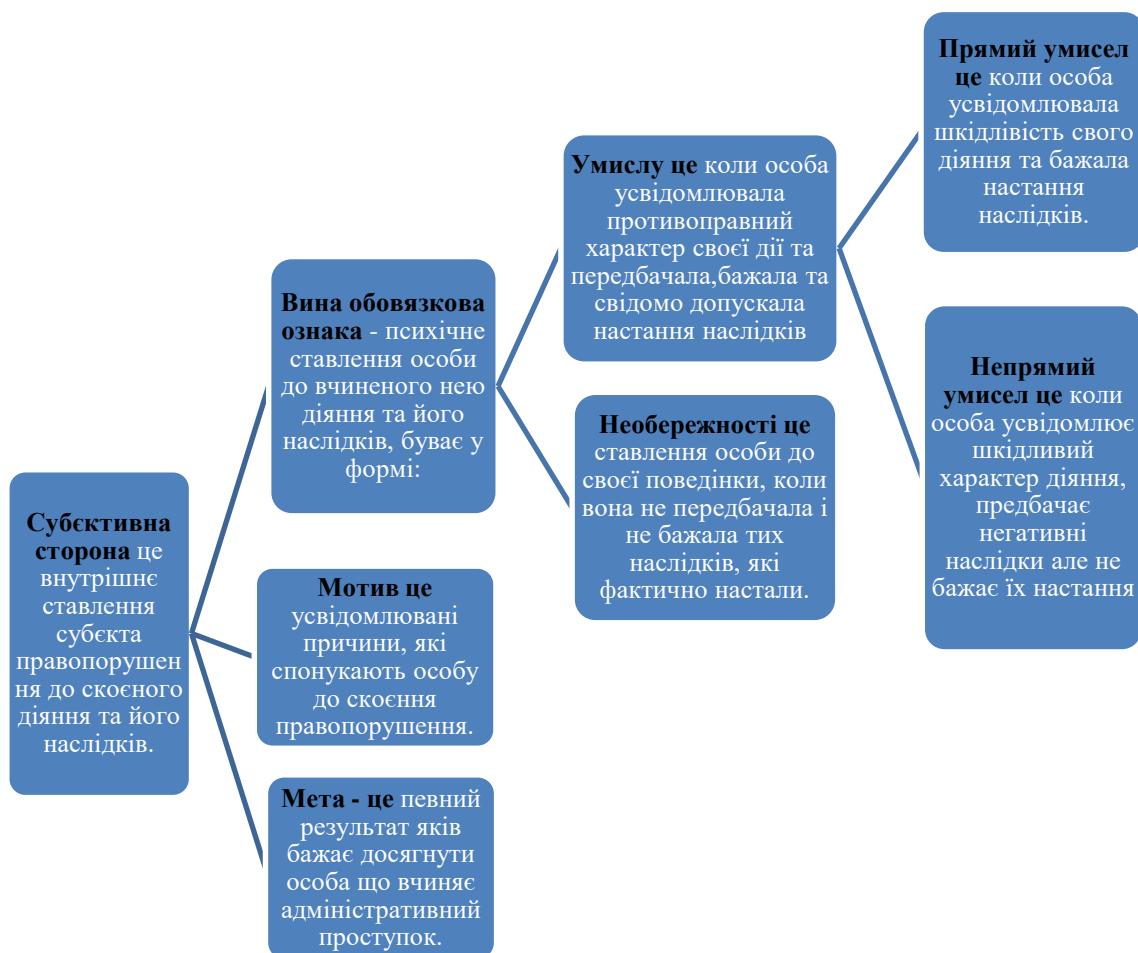
Об'єктивна сторона адміністративного проступку

Суб'єкт адміністративного проступку

Суб'єктивна сторона адміністративного проступку

3.Адміністративні стягнення та загальні правила їх накладання.

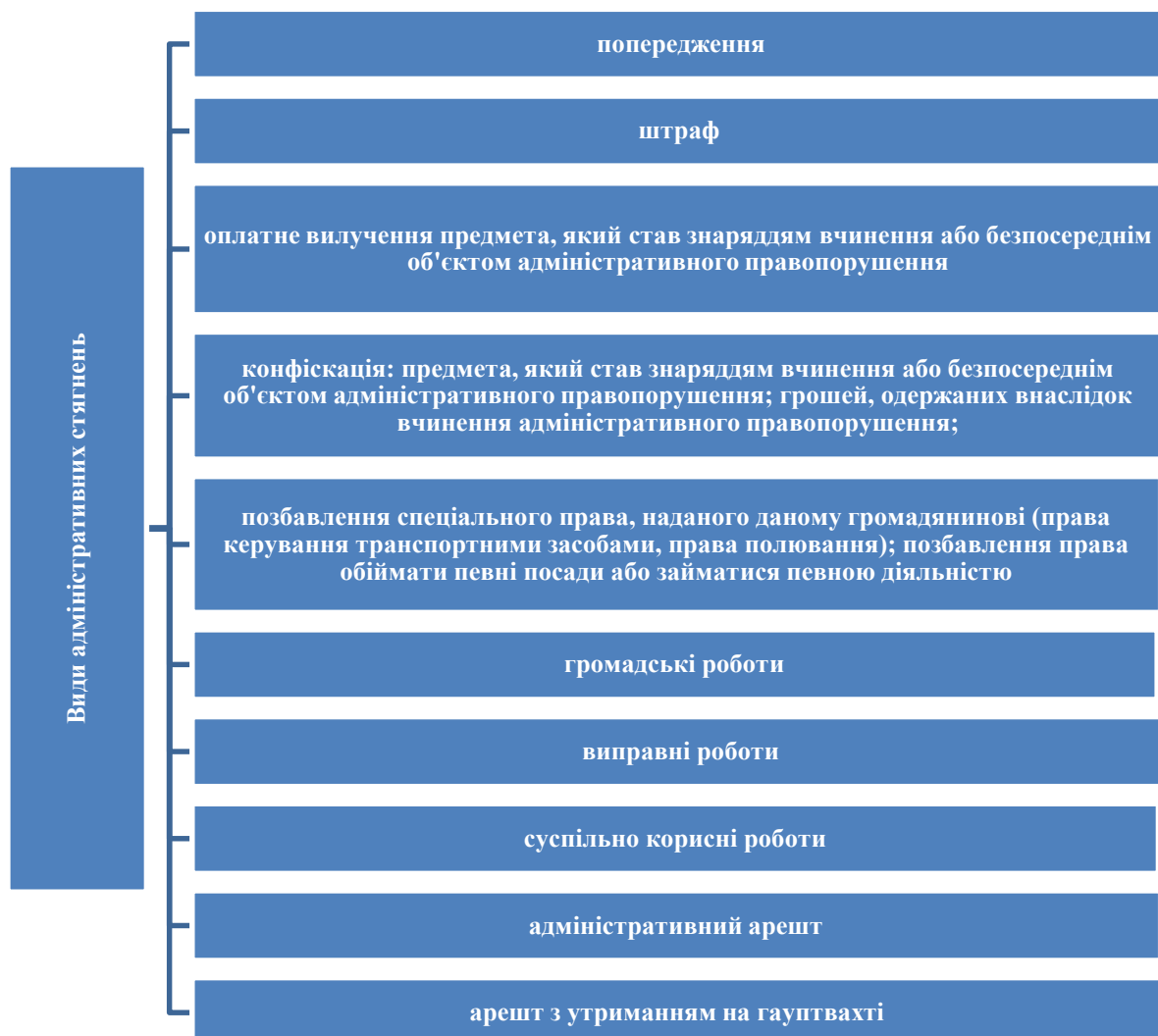
Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами це зазначено у [статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення існує два види адміністративних стягнень : основні і додаткові. Оплатне вилучення, конфіскація предметів та позбавлення права керування транспортними засобами можуть застосовуватися як основні, так і додаткові адміністративні стягнення; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю - тільки як додаткове; інші адміністративні стягнення, зазначені в частині першій статті 24 цього Кодексу, можуть застосовуватися тільки як основні. За одне адміністративне правопорушення

може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

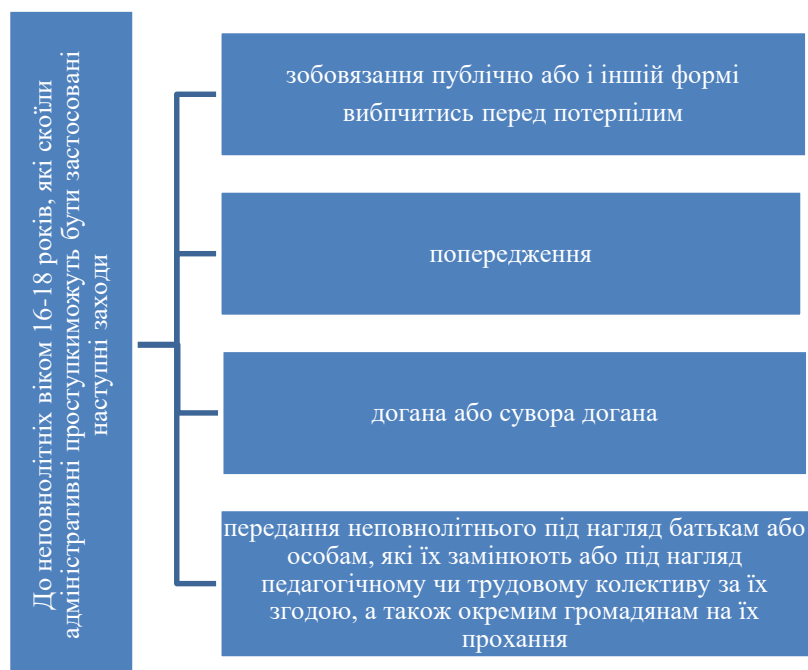
Схема 5.10.

Види адміністративних стягнень

Законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у схемі, види адміністративних стягнень. Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

Заходи щодо неповнолітніх

4. Обставини що виключають адміністративну відповідальність.

Слід погодитись із авторами навчального посібника з адміністративного права у тому, що обставини, що звільняють від відповідальності в системі адміністративних проступків застосовуються не часто. Сутність звільнення від адміністративної відповідальності по-лягає в тому, що винна у скоєнні адміністративного правопорушення особа, у встановленому законом порядку звільняється не тільки від самої міри покарання, а й від інших наслідків можливого покарання⁶⁴

Відповідно до статті 17 «Обставини, що виключають адміністративну відповідальність» Кодексу України про адміністративні правопорушення, особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.⁶⁵

У своїх дослідженнях Заяць Р.Я. слушно відмічає, що для визначення неосудності використовують поєднані між собою два критерії: медичний та юридичний. Застосування одного з цих критеріїв без зв'язку з іншим при кваліфікації проступків та проведенні медичного обстеження недопустима.

⁶⁴ Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загаль-на частина. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. С.99

⁶⁵ Кодекс про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 No 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 14.05.2023).

Юридичний (психологічний) критерій неосудності свідчить про глибину ураження психіки, яка визначає здатність особи усвідомлювати характер дій, які нею вчиняються та керувати ними. Тобто за юридичним критерієм, це свідчить про нездатність особи усвідомлювати фактичний характер власної поведінки, її суспільну небезпечність (інтелектуальний момент) та керувати нею (вольовий момент). Отже, юридичний критерій також складається з двох ознак: інтелектуального та вольового моментів. Для наявності цього критерію неосудності достатньо визначити одну з двох його ознак.⁶⁶

Досліджуючи дані обставини Желізняк С.М. зазначив, обставини, що виключають адміністративну відповідальність виступають надзвичайно важливим інструментом для забезпечення справедливості та захисту прав людини під час реалізації інституту адміністративної відповідальності. Водночас, перераховані у дослідженні обставини вимагають деталізації й нормативного закріплення порядку і умов застосування. Причому це стосується як матеріальної, так і процесуальної складових застосування таких обставин. У перспективі це має спричинити позитивний вплив на ефективність правозастосування, забезпечити дотримання принципу людиноцентризму, а також поліпшити діяльність суб'єктів владних повноважень щодо застосування заходів адміністративної юрисдикції.⁶⁷

⁶⁶ Заяць Р.Я. Неосудність як обставина, що виключає адміністративну відповідальність. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип.6. С. 208

⁶⁷ Желізняк С.М. Сутність і особливості обставин що виключають адміністративну відповідальність./ Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023 Серія Право. Випуск 77:частина 2 С.50 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283>

Обставини, що виключають адміністративну відповідальність

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. Адміністративна відповідальність настає:
 - А. Лише за злочини, вчинені посадовими особами
 - Б. За порушення норм трудового законодавства
 - В. За адміністративні правопорушення (проступки)
 - Г. Тільки за порушення фінансового законодавства
2. До обставин, що виключають адміністративну відповідальність, належить:
 - А. Повторне вчинення проступку
 - Б. Малозначність діяння
 - В. Вчинення діяння у стані алкогольного сп'яніння
 - Г. Намір порушити адміністративне законодавство

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення наступних понять:
 - адміністративне правопорушення;

- об'єкт адміністративного правопорушення;
 - суб'єкт адміністративного правопорушення;
 - суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення.
2. Наведіть приклад складу адміністративного правопорушення (будь-якого з КУпАП), вказавши: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону.

Завдання 3. Аналітичне

1. Заповніть таблицю:

Вид стягнення	адміністративного Основна/Додаткова санкція	Приклад застосування
Штраф		
Адміністративний арешт		
Конфіскація		
Позбавлення права	спеціального	

2. Визначте, у чому полягають особливості адміністративної відповідальності **спеціальних суб'єктів** (наприклад: посадових осіб, неповнолітніх, військовослужбовців).

Завдання 4. Творче завдання

Напишіть коротке есе (до 1 сторінки) на тему: **«Значення адміністративної відповідальності у забезпеченні правопорядку»**

У тексті обов'язково використайте щонайменше три з наступних понять: *адміністративне стягнення, суб'єктивна сторона, спеціальний суб'єкт, об'єктивна сторона.*

Питання до теми:

1. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності.
2. Адміністративний проступок та його ознаки.
3. Відмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності.
4. Поняття, ознаки та види адміністративних стягнень.
5. Юридичний склад адміністративного проступку.
6. Правопорушення у адміністративному праві.

7. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів.
8. Ознаки правопорушень на транспорті.
9. Обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність за адміністративний проступок.
10. Особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб.

ЛЕКЦІЯ № 6

ТЕМА. ПУБЛІЧНА СЛУЖБА ТА ПУБЛІЧНІ СЛУЖБОВЦІ

(2 години)

Мета лекції : сформуванню уявлення про проходження державної служби в Україні, з'ясувати відмінності публічної служби від державної, визначити ознаки поняття посадова особа, охарактеризувати особливості вступу та проходження державної служби, проаналізувати особливості проходження державної служби у країнах Європейського союзу, зазначити можливості оскарження рішень стосовно звільнення та неприйняття на державну службу.

ПЛАН

1. Поняття та види публічної служби.
2. Поняття державного службовця.
3. Вступ та проходження державної служби.

Основні поняття: публічна служба, державний орган, орган виконавчої влади, політична служба, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування, суддівська служба, безпосередній керівник, керівник державної служби в державному органі, посада державного службовця, професійна компетентність, службова дисципліна, антикорупційна експертиза.

1. Поняття та види публічної служби.

Розвиток сучасної моделі функціонування публічної служби в Українській державі характеризується тенденцією до впровадження міжнародних стандартів та оновлених підходів до службової кар'єри. Паралельне оновлення системи державних органів потребує створення відповідного державно-правового механізму щодо організації та функціонування у їх межах державної служби. Питання реформування державної служби до теперішнього часу залишаються актуальними, важливими й витребуваними, особливо, з огляду на неодноразові організаційно-правові заходи його здійснення.⁶⁸

⁶⁸ Біла-Тіунова Л.Р. Особливості проходження публічної служби в державній інспекції архітектури та містобудування України. *Juris Europensis Scientia* Випуск 4,2022 С.29 URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2022/6.pdf

Таким чином, проходження особою публічної служби є реалізацією не лише конституційного права брати участь в управлінні державними справами, але й основоположного права на працю та захист від незаконного звільнення. І оскільки під час проходження публічної служби між службовцем та органом (установою), де він працює, існують трудові правовідносини, то спори, що виникають у цих правовідносинах, стосуються як вирішення питань законності рішень, дій чи бездіяльності відповідних органів чи їх посадових осіб, так і поновлення порушеного права на працю та пов'язаних з ним прав.⁶⁹

Необхідно зазначити, що згідно з імперативними вимогами закону справи у спорах, що виникають з відносин публічної служби, вважаються справами незначної складності. За загальним правилом, розгляд таких справ здійснюється в порядку спрощеного позовного провадження, яке покликане прискорити вирішення публічно-правового спору. Втім, не належать до малозначних ті адміністративні справи, у яких позивачами є службові особи, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище. Врахування статусу позивача у справах цієї категорії є обов'язковим при виборі судом форми здійснення адміністративного судочинства (загального або спрощеного позовного провадження). В іншому випадку ухвалене судове рішення може бути скасоване з підстав порушення порядку розгляду адміністративної справи.⁷⁰

Відповідно до п.17 ч.1 ст.4 КАС України публічна служба - діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.⁷¹

Класифікувати публічну службу (у широкому трактуванні) можна за різними критеріями.⁷²

⁶⁹ Доповідь судді Верховного Суду Калашнікової Олени Володимирівни під час проведення круглого столу на тему «Особливості розгляду адміністративних справ щодо проходження публічної служби» (м. Київ, 24 червня 2020 року). URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/959070/>.

⁷⁰ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 30 вересня 2020 року у справі № 200/142/20-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91919367>.

⁷¹ Кодекс Адміністративного судочинства України: кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

⁷² Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 656 с.

Класифікація публічної служби

1) залежно від підсистеми публічної влади, де вона відбувається:	2) за критерієм фаховості:	3) залежно від порядку доступу до посади публічна служба буває:	4) залежно від характеру повноважень:
<ul style="list-style-type: none"> • служба в органах влади АРК; • служба в органах місцевого самоврядування; • служба в органах державної влади. Остання може бути розподілена на службу в: <ul style="list-style-type: none"> • органах виконавчої влади; • органах законодавчої влади; • органах судової влади; • інших державних органах, які не належать до традиційної владної тріади. 	<ul style="list-style-type: none"> • позапрофесійна публічна служба - набувається та втілюється на основі неформалізованих суб'єктом призначення абстрактних критеріїв "придатності". Це служба на державних політичних посадах та патронатна. • професійна публічна служба - здійснюється на основі попередньо здобутого рівня знань, умінні, навичок, які є передумовою початку та основою проходження служби: Класифікується на: - адміністративну; - спеціалізовану - а) мілітаризована служба; б) цивільна спеціалізована служба. 	<ul style="list-style-type: none"> • за результатами виборів; • за призначенням, може бути диференційоване на: - конкурсне призначення, - позаконкурсне призначення. 	<ul style="list-style-type: none"> • публічна служба на керівних посадах; • публічна служба на посадах спеціалістів; • публічна служба на посадах виконавців.

Як правильно зазначає Солоткий С.А. що «державна служба» не є обов'язковим компонентом функціонування органів публічної влади. Ключову роль наразі має не «державність», а публічність органу влади, поширення його юрисдикції. Саме вона зобов'язує його діяти гласно, відкрито й прозоро, що й означає його легітимізацію передусім в суспільстві. Саме такий підхід найповніше відтворює вияв «людиноцентристської» парадигми цінностей у царині публічних правовідносин. Отже, поняття «публічна служба», на нашу думку, є більш адекватним стосовно сутності цієї служби. Адже, з огляду на те, що головним обов'язком держави є утвердження й забезпечення прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України), цілком логічно (і це впливає зі змісту присяги), що, здійснюючи відповідні функції, публічна особа служить Українському народові.

Саме тому вважаємо, що, здійснюючи подальше реформування державної служби, слід приділити належну увагу питанню відповідного

термінологічного апарату, який повинен найповніше відображати дійсний зміст відповідної діяльності. Зрештою, саме публічність державної служби сприятиме чіткому й зрозумілому відмежуванню тих видів діяльності держави, які не можуть здійснюватися інакше, ніж публічно.

Це передусім сприятиме запровадженню різноманітних форм співіснування тієї діяльності, яка є публічною, із тією, яка не є публічною діяльністю. Водночас, вирізнення служби як публічної матиме наслідком й охоплення сферою відповідної дії й тих суб'єктів, діяльність яких перебуває поза межами нормативного регулювання питань, пов'язаних зі здійсненням цими особами публічних функцій. Йдеться про тих осіб, яким делеговано здійснення певних публічних функцій (наприклад, приватні нотаріуси, аудитори, бюро технічної інвентаризації тощо).⁷³

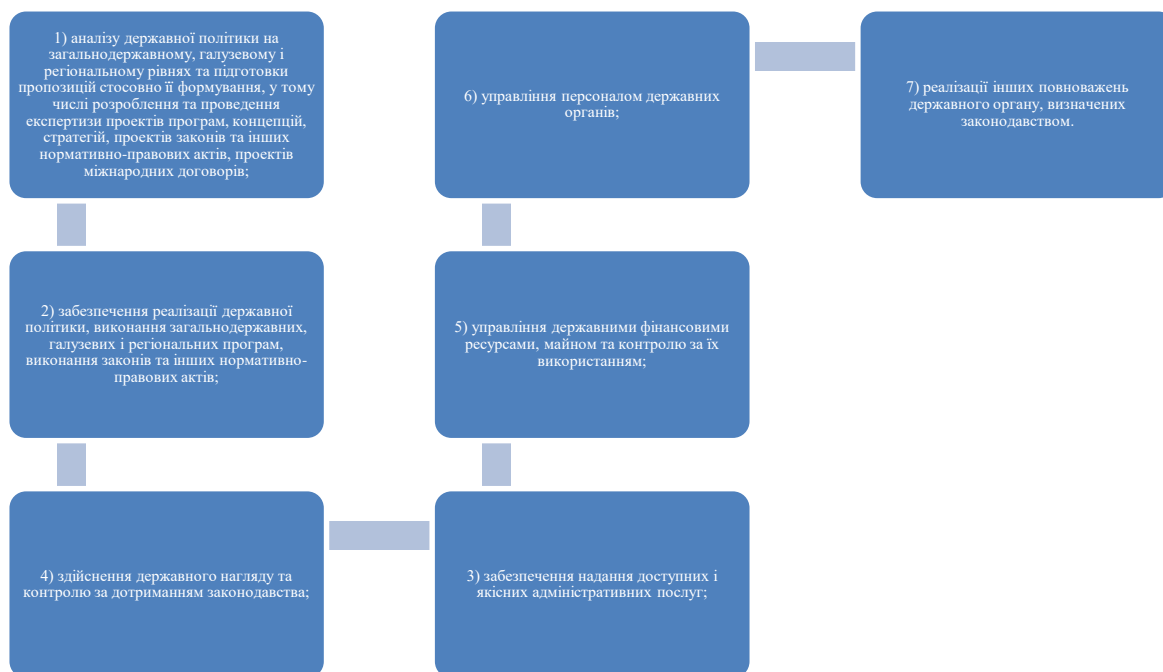
2. Поняття державного службовця.

Відповідно до ч.1. ст.1 Закону України державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави.⁷⁴

⁷³ Солоткий С.А. Концептуальні засади державної служби в Україні: проблемні питання/ *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2021. № 1 (21) С.129

⁷⁴ Про державну службу: Закон України від 10.12.2015р. № 889-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Завдання та функції державної служби

Державний службовець - це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби.

Державна служба здійснюється з дотриманням таких принципів:

Посади державної служби в державних органах поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень, змісту роботи та її впливу на прийняття кінцевого рішення, ступеня посадової відповідальності, необхідного рівня кваліфікації та професійних компетентностей державних службовців.

Професійні компетентності державних службовців

1) категорія "А" (вищий корпус державної служби) - посади:	2) категорія "Б" - посади:	3) категорія "В" - посади
<ul style="list-style-type: none"> • керівника Апарату Верховної Ради України та його заступників; • керівника апарату (секретаріату) постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України; • Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств; • керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників; • керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників; • керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, та їх заступників; 	<ul style="list-style-type: none"> • керівників та заступників керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; • керівників державної служби у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; • керівників та заступників керівників структурних підрозділів державних органів незалежно від рівня юрисдикції таких державних органів; 	<ul style="list-style-type: none"> • інші посади державної служби, не віднесені до категорій "А" і "Б".

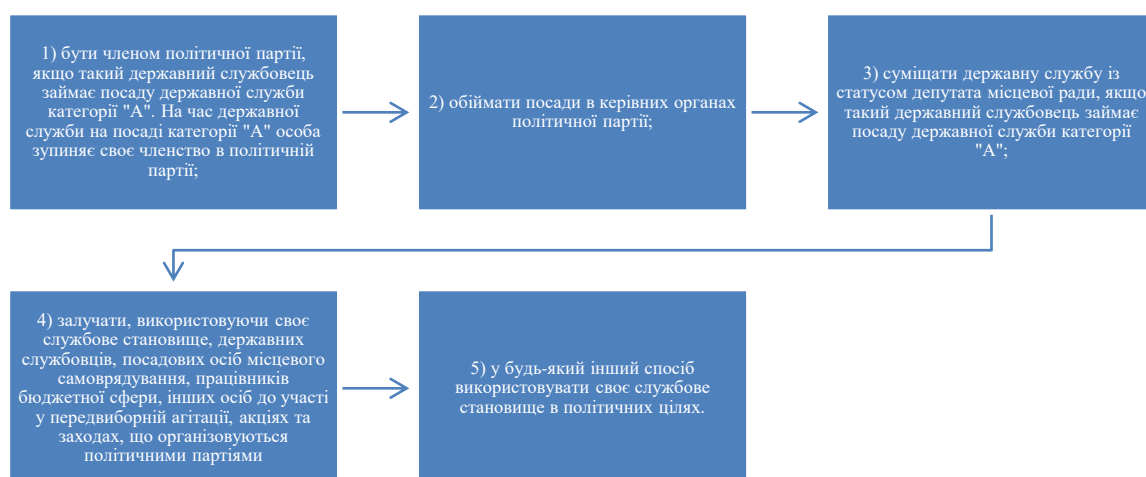
Аналіз сучасних наукових досліджень і чинного законодавства свідчить про те, що визначення державної служби як публічної істотно сприятиме підвищенню ефективності боротьби з корупцією в Україні. Адже обмеження, які сьогодні пов'язують із проходженням державної служби, матимуть особливу вагу й сенс тоді, коли вони стосуватимуться публічних осіб. Відповідно, вони є надмірним обтяженням для значної частини сьогоднішніх державних службовців, лівова частина з яких виконує фактично посадові обов'язки з обслуговування самого державного органу й не впливає та й не може впливати на прийняття ним рішень. Водночас органи, які уповноважені на боротьбу з корупцією, матимуть фізичну змогу приділяти пильну увагу тим

фактам, які свідчать про те, що публічні повноваження відповідна особа використовує на власну користь.⁷⁵

Статус державного службовця вимагає політичної неупередженості. Державний службовець повинен неупереджено виконувати законні накази (розпорядження), доручення керівників незалежно від їх партійної належності та своїх політичних переконань. Державний службовець не має права демонструвати свої політичні погляди та вчиняти інші дії або бездіяльність, що у будь-який спосіб можуть засвідчити його особливе ставлення до політичних партій і негативно вплинути на імідж державного органу та довіру до влади або становити загрозу для конституційного ладу, територіальної цілісності і національної безпеки, для здоров'я та прав і свобод інших людей.

Схема 6.5.

Державний службовець не має права

⁷⁵ Корчак Н. НАЗК фізично не може перевірити всі декларації. 2017. URL: https://lb.ua/news/2017/07/10/371090_napk_imeet_moshchnostey.html.

Система управління державною службою

Статус державного службовця включає

3. Вступ та проходження державної служби.

Аналіз різних точок зору щодо структури проходження державної служби дає підстави зазначити, що учені-адміністративісти виокремлюють різні за кількістю і переліком її чинники. Їхнє узагальнення дозволяє визначити, що у вузькому розумінні структура проходження державної служби складається з: а) прийняття на службу; б) просування по службі; в) припинення державної служби. У широкому розумінні проходження державної служби становлять: а) прийняття на службу (шляхом конкурсу, призначення, зарахування); б) прийняття державним службовцем присяги; в) випробувальний строк (якщо він є умовою прийняття на службу); г) стажування державних службовців; д) перепідготовка та підвищення кваліфікації; ж) атестація; з) щорічна оцінка якості діяльності державних службовців; і) службова кар'єра (присвоєння чергового рангу, класу, чину); к) ротація; л) службове розслідування; м) заохочення; н) юридична відповідальність; о) припинення державно-службових відносин.⁷⁶

Для набуття статусу державного службовця особа має відповідати сукупності вимог та не підпадати під обмеження до вступу на державну службу [відповідно до ч.2 ст.19 ЗУ "Про державну службу"](#).

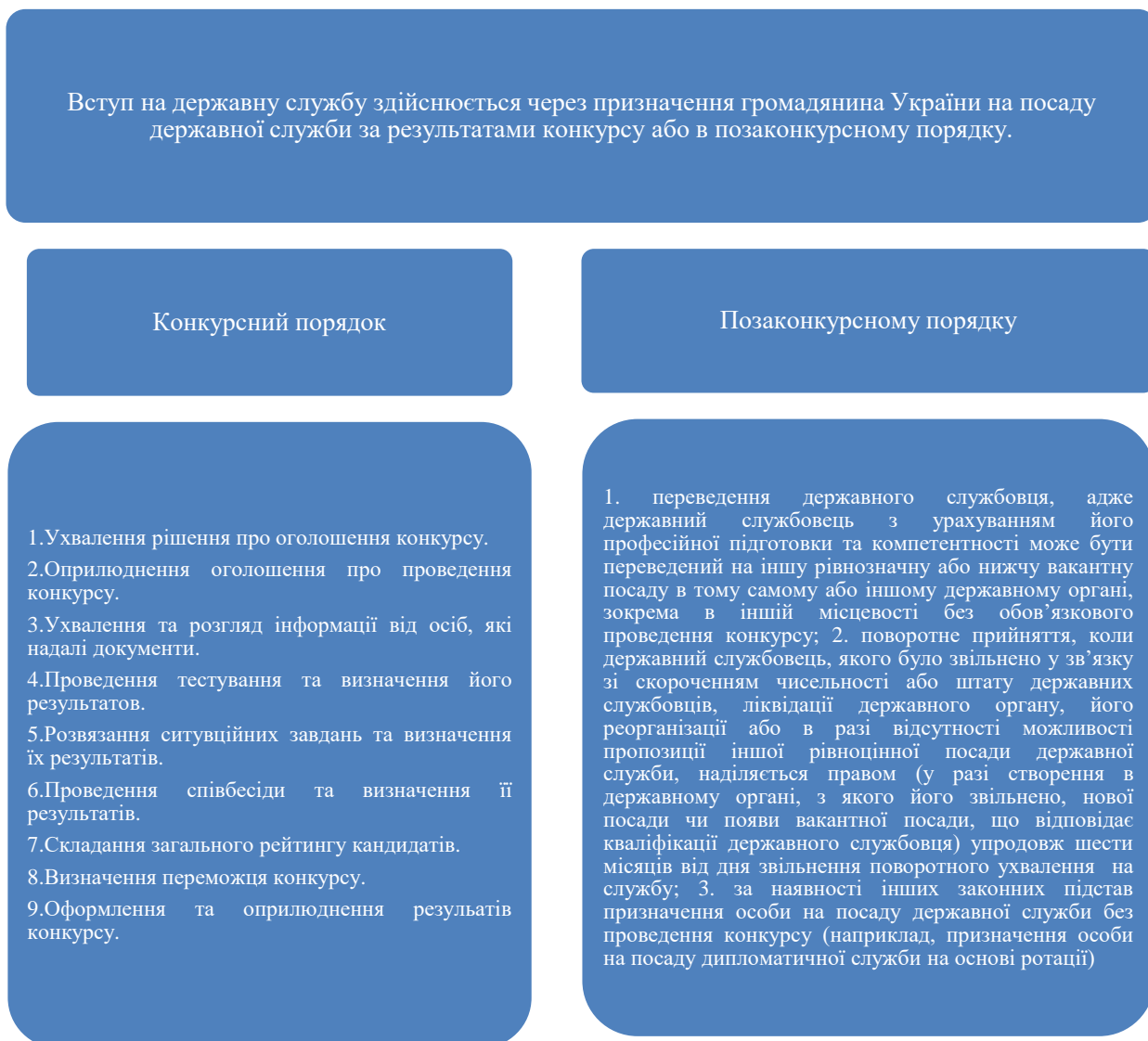
Схема 6.8.

Вимоги до кандидатів на посаду державного службовця

⁷⁶ Біла-Тіунова Л.Р. Службове право України : підручник / Л.Р. Біла-Тіунова, О.М. Стець. Одеса: Фенікс, 2022. 771 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.19888> (дата звернення: 04.12.2023).

Призначення на посаду державного службовця

Під вступом особи на посаду державної служби розуміється юридичний факт, що є підставою набуття особою статусу державного службовця, який займає відповідну посаду державної служби та опосередковує виникнення службових відносин між державним службовцем та його безпосереднім керівником. Одночасно з цього моменту розпочинається проходження державної служби.⁷⁷

Проходження державної служби охоплює ухвалення на державну службу, просування по службі державних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою.

⁷⁷ Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – С.390

Поняття «службова кар'єра» та «проходження державної служби» практично співпадають. Водночас, якщо «службова кар'єра» – це переважно суб'єктивно-індивідуальний аспект цього поняття, то «проходження державної служби» – це об'єктивно-процедурний аспект цього поняття.⁷⁸

Схема 6.10.

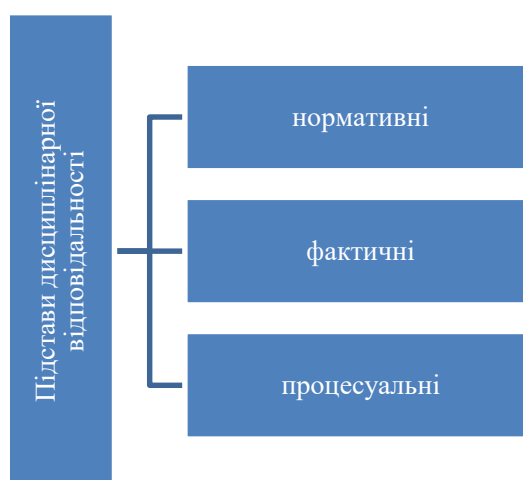
Забезпечувальні елементи службової кар'єри

За невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків державний службовець може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

Схема 6.11.

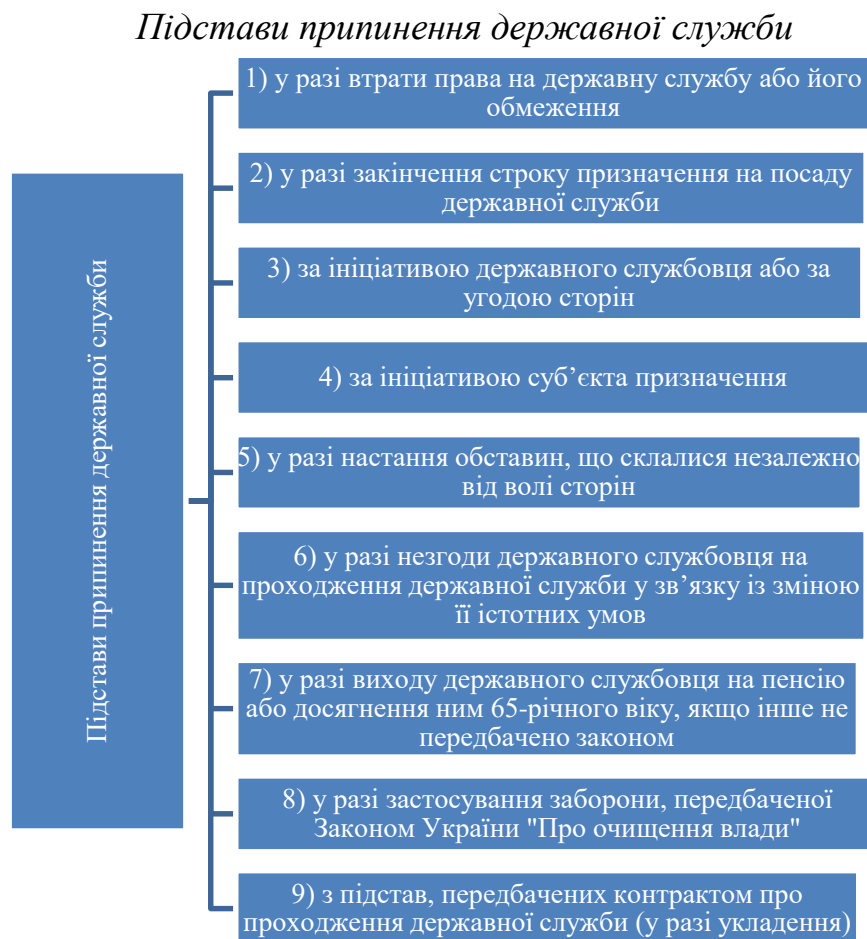
Підстави дисциплінарної відповідальності

⁷⁸ Біла-Тіунова Л.Р. Службова кар'єра в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 540 с.

Припинення державної служби є закінчення відносин державної служби, які виникли між громадянином та державним органом з моменту набуття статусу державного службовця, та регулюються [Розділом 9 Припинення державної служби ЗУ "Про державну службу"](#)

Схема 6.12.

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. До видів публічної служби в Україні НЕ належить:
 - А. Державна служба
 - Б. Політична служба
 - В. Служба в громадських організаціях
 - Г. Служба в органах місцевого самоврядування
2. Посада державної служби категорії «А» – це:
 - А. Помічник державного службовця
 - Б. Посада державного секретаря міністерства
 - В. Секретар-референт
 - Г. Інспектор із закупівель

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення наступних понять:

- публічна служба;
 - державна служба;
 - посадова особа;
 - професійна компетентність.
2. Поясніть відмінність між публічною службою та державною службою, навівши приклади.

Завдання 3. Аналітичне

1. Визначте порядок вступу на державну службу: складіть покрокову схему або таблицю.
2. Порівняйте особливості проходження державної служби в Україні та в одній із країн Європейського Союзу (на вибір: Німеччина, Польща, Франція). Визначте три подібності та три відмінності.

Завдання 4. Практичне

Проаналізуйте ситуацію:

Громадянку України не допустили до участі в конкурсі на посаду державного службовця категорії «Б», не пояснивши причин.

Запитання:

- Які можливості вона має для оскарження такого рішення?
- Які органи можуть розглядати її скаргу?
- Якими нормативно-правовими актами вона може скористатися для захисту своїх прав?

Завдання 5. Творче завдання

Напишіть есе (до 1 сторінки) на тему:
«Професійна компетентність як основа ефективної державної служби»
У тексті обов'язково використайте поняття: *державна служба, посадова особа, дисципліна, антикорупційна експертиза.*

Питання до теми:

1. Правове регулювання та статус державного службовця в Україні.
2. Система управління державною службою в Україні.
3. Порядок вступу на державну службу в Україні.
4. Відмінності державної служби від публічної служби.
5. Заохочення і соціальні гарантії державних службовців згідно законодавства.
6. Дисциплінарна відповідальність державних службовців.
7. Особливості матеріальної відповідальності державних службовців.

ЛЕКЦІЯ № 7

ТЕМА. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

(2 години)

Мета лекції : *сформувати уявлення про адміністративний процес, як галузь процесуального права, з'ясувати його місце серед інших галузей процесуального права, визначити види адміністративного процесу, висвітлити актуальні проблеми науки адміністративно-процесуального права, охарактеризувати методи та принципи адміністративно-процесуального права, розглянути суб'єктів та учасників адміністративних проваджень, розглянути стадії з яких складається адміністративне провадження.*

ПЛАН

1. Поняття та особливості адміністративного процесу.
2. Структура адміністративного процесу.
3. Стадії адміністративних проваджень.
4. Адміністративна процедура за Законом України «Про адміністративну процедуру»

Основні поняття: *адміністративні процесуальні норми, адміністративний процес, принципи адміністративного процесу, юрисдикційні провадження, неюрисдикційні провадження, стадії адміністративного провадження, процесуальний етап провадження, процесуальні дії, розгляд адміністративної справи, оскарження рішення по справі, виконання прийнятого рішення у справі*

1. Поняття та особливості адміністративного процесу.

Адміністративний процес реалізується в різних формах, зокрема, як діяльність органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з прийняття нормативно-адміністративних актів в порядку, встановленому адміністративно-процесуальною формою; як діяльність суб'єктів владних повноважень з вирішення спорів, а також по застосуванню, в межах встановлених законом, заходів адміністративного і дисциплінарного примусу; як особливий вид діяльності з вирішення окремих видів адміністративних справ, стосовно яких встановлено особливий порядок їх вирішення.

Особливістю адміністративного процесу є те, що сфера його застосування не вичерпується реалізацією норм адміністративного права і регулюванням адміністративно-правових відносин. Правозастосовна діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб пов'язана з нормами інших галузей права (фінансового, трудового, земельного, кримінального, цивільного тощо). Застосування норм інших галузей права в сфері державного управління здійснюється в порядку і за правилами встановленими нормами адміністративного процесу.⁷⁹

Схема 7.1.

Розуміння адміністративного процесу

Адміністративний процес – це врегульований адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду і розв’язання адміністративних справ, що реалізується в межах діяльності органів виконавчої влади, їх посадових осіб та інших уповноважених суб’єктів.⁸⁰

⁷⁹ Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія / О.М.Бандурка.- Харків: ХНУВС, Майдан,2019. – С.6

⁸⁰ Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.-Вид. 3-тє, допов.- Харків: Право,2019. – С.227

Риси властиві адміністративному процесу

Схема 7.2.

Принципи адміністративного процесу

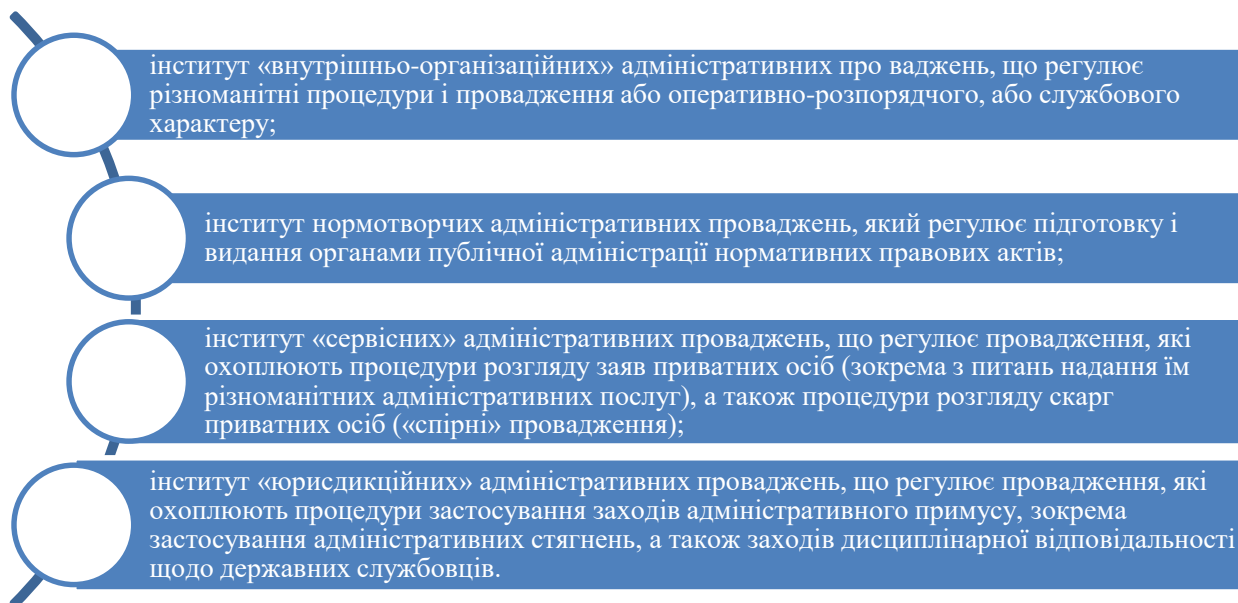

У своїх дослідженнях В. Авер'янов зазначає, що розмаїття поняття «адміністративного процесу» призводить до появи багатьох підходів до аналізу змісту та спрямованості сучасних адміністративних процесів, що охоплюють різні види юридичної діяльності. Відзначаючи наявність низки

процесуальних відносин у сфері адміністративного права, він виділяє самостійні процесуальні інститути.⁸¹

Схема 7.3.

Інституту адміністративного процесу

2. Структура адміністративного процесу.

Як зазначає Задихайло О.А., визначальною при вирішенні питання щодо структури адміністративного процесу та класифікації адміністративних проваджень є, насамперед, позиція кожного вченого з приводу поняття та меж адміністративного процесу. Так, прибічники вузького розуміння адміністративного процесу обмежують його структуру переліком проваджень з вирішення спорів та застосування заходів примусу у сфері державного управління. Прихильники широкого тлумачення адміністративного процесу включають в структуру процесу як провадження, спрямовані на вирішення справ позитивного характеру, так і юрисдикційні провадження.⁸²

Структура адміністративного процесу має три складові:

- 1) адміністративно-судовий процес, у межах якого здійснюється розгляд публічно-правових спорів в адміністративних судах;
- 2) адміністративно-управлінський процес, у межах якого здійснюється виконувчо-розпорядча діяльність органів публічної адміністрації;
- 3) адміністративно-юрисдикційний процес, у межах якого здійснюється

⁸¹ Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права / В.Б. Авер'янов // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2009. – № 3. – С. 8–14.

⁸² Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.-Вид. 3-тє, допов.- Харків: Право,2019. – С.235

розгляд справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративного примусу.⁸³

На теперішній час запропонована В.К.Колпаковим структура адміністративного процесу є найбільш розгорнута, він провів класифікував провадження на три види : нормотворчі, установчі та правозастосовні.⁸⁴

Схема 7.4.

Структура адміністративного процесу

Адміністративний процес виходячи із його сутності та розмаїття суб'єктів процесу та завдань, що розв'язуються в процесуальному порядку являє собою сукупність певних складових частин. Адміністративний процес (як і інші види юридичного процесу) є узагальненим поняттям, яке містить таку сукупність складових частин, завдячуючи яким, у взаємодії і певній послідовності виконання, зміни, реалізації та припинення, здійснюється функціонування певного правового механізму, який і називається адміністративним процесом. Складові частини адміністративного процесу складають його структуру.

Структура адміністративного процесу – це сукупність окремих проваджень, кожне з яких характеризує певну послідовність процесуальних дій. Адміністративне провадження – це регламентований положеннями нормативно-правових актів порядок діяльності органів (посадових осіб) із

⁸³ Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія / О.М.Бандурка.- Харків: ХНУВС, Майдан,2019. – С.25

⁸⁴ Колпаков В.К. Адміністративне право України:Підручник. – К.:Юринком Інтер, 1999. – 544 с. С.328-329.

вирішення адміністративних справ.⁸⁵

Так в залежності від суб'єкта якій здійснює адміністративний процес С.Г.Стеценко запропонував наступну класифікацію.

Схема 7.5.

Адміністративні провадження

⁸⁵ Стеценко С. Г. / Адміністративне право України Навчальний посібник. – К Атіка, 2007 – с. 624

Види адміністративних справ

Юрисдикційні провадження - спрямовані на вирішення справ про адміністративні правопорушення та правові спори	Неюрисдикційні провадження спрямовані на вирішення справ позитивного характеру при державному управлінні
<ul style="list-style-type: none"> • провадження про адміністративне правопорушення • провадження в адміністративних судах при оскарженні рішень державних органів • дисциплінарні провадження • провадження за скаргами суб'єктів адміністративного права 	<ul style="list-style-type: none"> • нормотворчі провадження • установчі провадження • правозастосовчі провадження • реєстраційні провадження • атестаційні провадження • контрольно-наглядові провадження • провадження з приватизації державного і громадського майна

Класифікація адміністративних проваджень у структурі адміністративного процесу можлива й на інших підставах. Так, за лежно від ступеня деталізації, урегульованості процесуальної форми можна виділити звичайне й спрощене (прискорене) провадження. Прискорене (наприклад, провадження у справі про адміністративне правопорушення у випадках, коли штраф стягується на місці здійснення правопорушення) характеризується спрощеною процесуальною регламентацією, мінімальною кількістю процесуальних актів, деякою «спресованістю» стадій.⁸⁶

3. Стадії адміністративних проваджень.

В своїх дослідженнях В. Авер'янов відзначає, що кожне окреме провадження становить собою певну єдність послідовно здійснюваних дій і процедур, спрямованих на розгляд і вирішення індивідуально-конкретних адміністративних справ.⁸⁷

Отже, варто відзначити, що будь-яка адміністративна процедура має свою внутрішню структуру, яку складає певна сукупність окремих елементів. Основними складовими елементами адміністративних процедур є стадії, етапи

⁸⁶ Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія / О.М.Бандурка.- Харків: ХНУВС, Майдан, 2019. – С.33

⁸⁷ Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / ред. колегія : В. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004– . – Т. 1 : Загальна частина. – 2004. С.487

й окремі дії, здійснення яких визначається логікою адміністративно-процедурної діяльності. Саме ці елементи й визначають структуру та послідовність вчинення дій під час розгляду й вирішенні конкретних адміністративних справ.⁸⁸

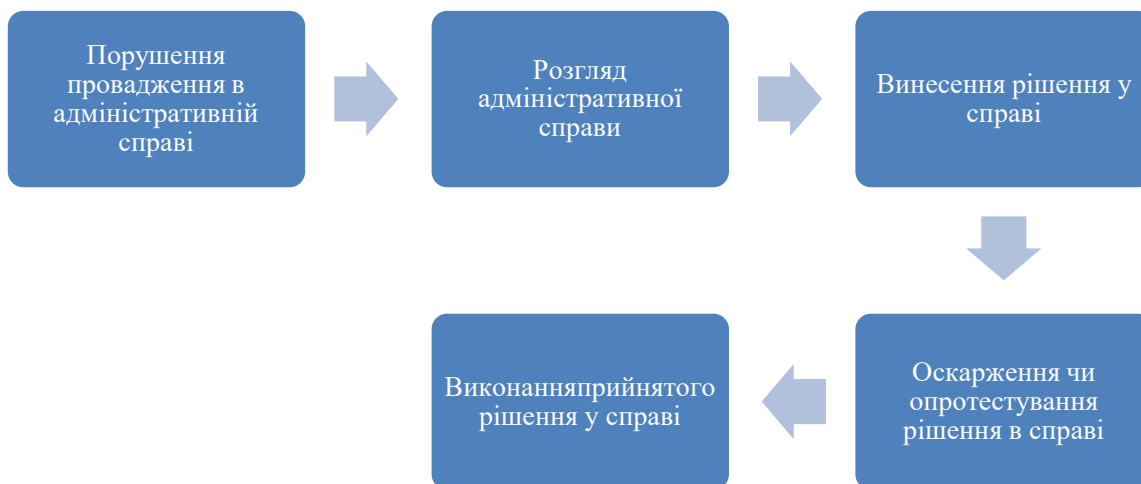
Кожній стадії властиві свої специфічні риси: склад суб'єктів правовідносин; інформація, яка збирається й використовується; документи, які складаються; рішення, що приймаються (проміжні, остаточні) тощо.

Задихайло О.А. в своєму підручнику наводить визначення стадій адміністративного провадження як послідовно змінюючи одна одну операції, що логічно пов'язані між собою та спрямовані на вирішення завдань певної частини конкретного адміністративного провадження.

До процесуальних стадій розгляду адміністративного провадження входять наступні етапи та процесуальні дії.

Схема 7.7.

Стадії розгляду адміністративного провадження

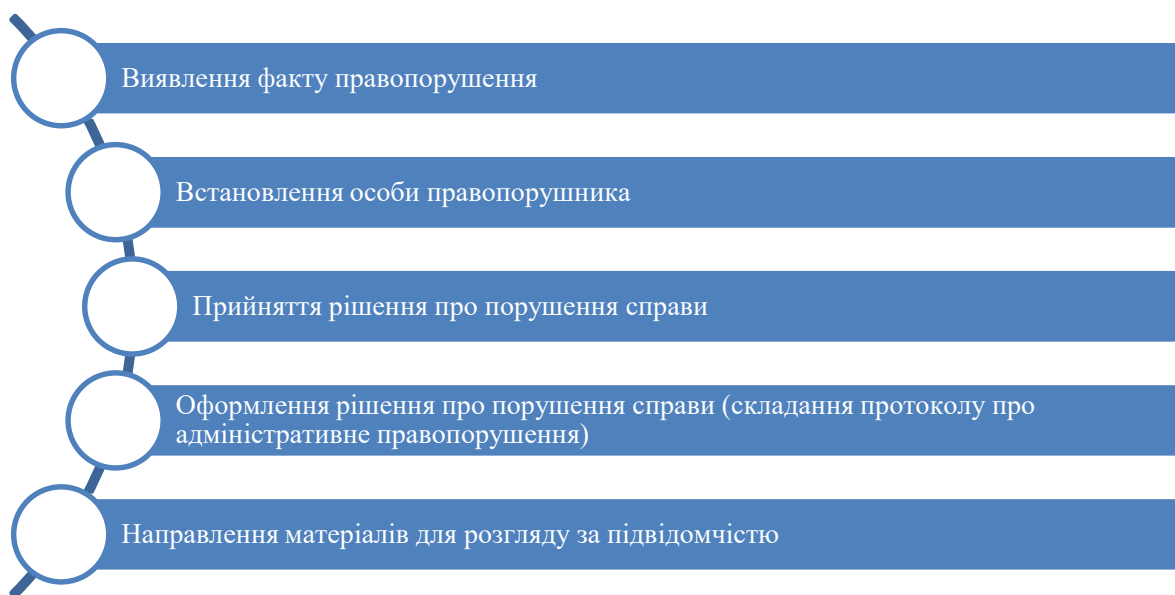

Етапи адміністративної процедури можуть бути визначені як сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення внутрішньостадійної проміжної мети.⁸⁹ Етапи адміністративного провадження при встановленні факту адміністративного правонарушення.

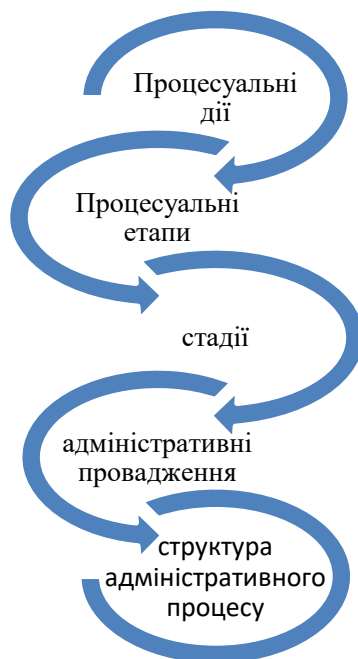
⁸⁸ Губерська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види / Науковий вісник Ужгородського національного університету 2015, Серія Право. Випуск 32. Том 3 С.11

⁸⁹ Миколенко А. Административный процесс и административная ответственность в Украине / А. Миколенко. – Х. : Одиссей, 2004. – 272 с.

Етапи адміністративної процедури

Процесуальна дія визначається як врегульована нормами адміністративного процесуального права діяльність учасників адміністративного процесу з питань захисту прав, свобод та інтересів громадян, прав та інтересів юридичних осіб, розгляд і розв'язання конкретних адміністративних справ.⁹⁰

⁹⁰ Демський Е. Адміністративне процесуальне право України : [навч. посіб.] / Е. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

4. Адміністративна процедура за Законом України «Про адміністративну процедуру».

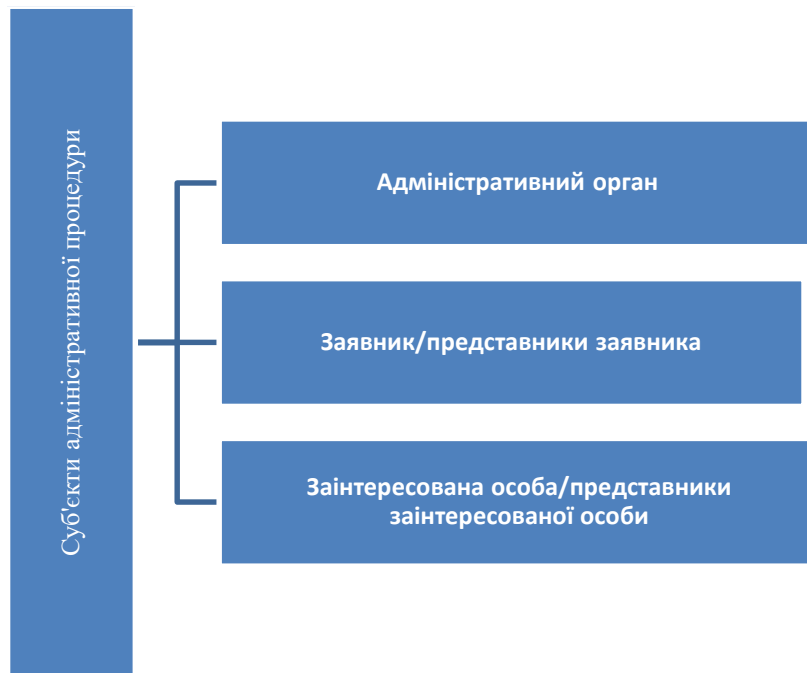
Формування ефективного, справедливого та прозорого врядування є одним із головних завдань будь-якої демократичної держави. У центрі цього процесу - громадянин, його права, свободи та законні інтереси. Для забезпечення належної взаємодії між особою та органами публічної влади необхідно мати єдину, чітко врегульовану процедуру прийняття управлінських рішень. Такою процедурою є адміністративна процедура - послідовність дій адміністративного органу щодо розгляду індивідуальної справи та прийняття адміністративного акта.

До 2023 року в Україні не існувало єдиного правового акта, який би закріплював загальні засади адміністративної процедури. Це спричиняло правову невизначеність, породжувало ризики зловживання владними повноваженнями та ускладнювало захист прав особи у відносинах з державою. Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» №2073-IX стало важливим кроком до впровадження стандартів належного врядування, євроінтеграції та побудови сервісної держави⁹¹. Закон набув чинності 15 грудня 2023 року і вперше уніфікував процедури прийняття рішень у публічному адмініструванні.

Закон «Про адміністративну процедуру» є базовим нормативним актом у системі адміністративного права. Він застосовується до всіх індивідуальних адміністративних справ, якщо інше не передбачено спеціальним законодавством. Таким чином, ЗУАП взаємодіє з галузевими законами, такими як Закон України «Про адміністративні послуги», Закон «Про державну службу», податкове та митне законодавство, законодавство про дозвільну систему, ліцензування тощо. Усі ці акти регулюють спеціальні процедури, але в частині, яка не врегульована ними, застосовуються норми ЗУАП. Це забезпечує системність і єдність адміністративного процесу.

У процедурі беруть участь такі основні суб'єкти:

⁹¹ «Про адміністративну процедуру» : Закон України від 17.11.2021 р. № 2073-IX // Відомості Верховної Ради України. — 2022. — № 19. — Ст. 101. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>

Адміністративний орган - орган виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх посадові особи, інші суб'єкти, які здійснюють владні повноваження. Вони уповноважені приймати індивідуальні адміністративні акти.

Заявник - фізична чи юридична особа, яка ініціює процедуру, подаючи заяву, скаргу або інший запит.

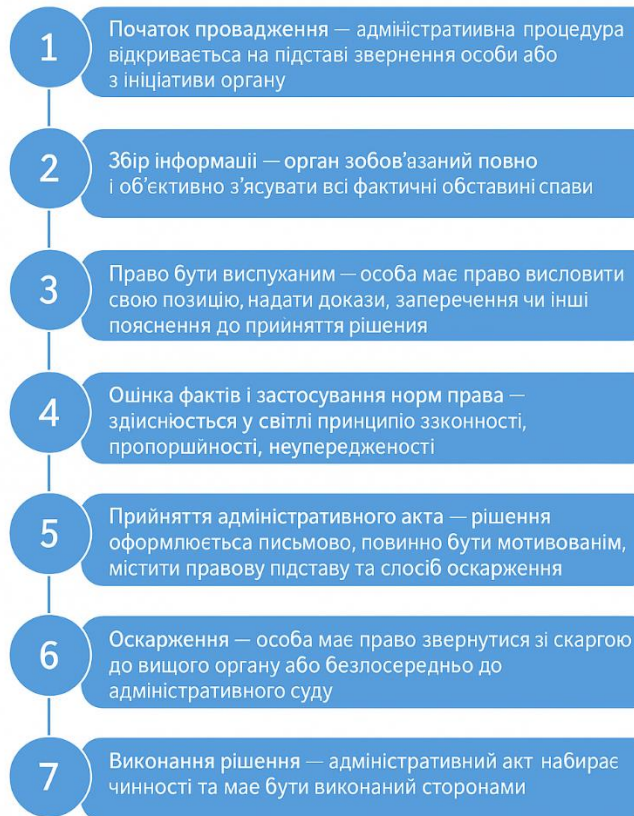
Заінтересована особа - інші особи, на права чи інтереси яких впливає адміністративне рішення.

Представники - уповноважені особи, які можуть діяти від імені заявника або заінтересованої особи.

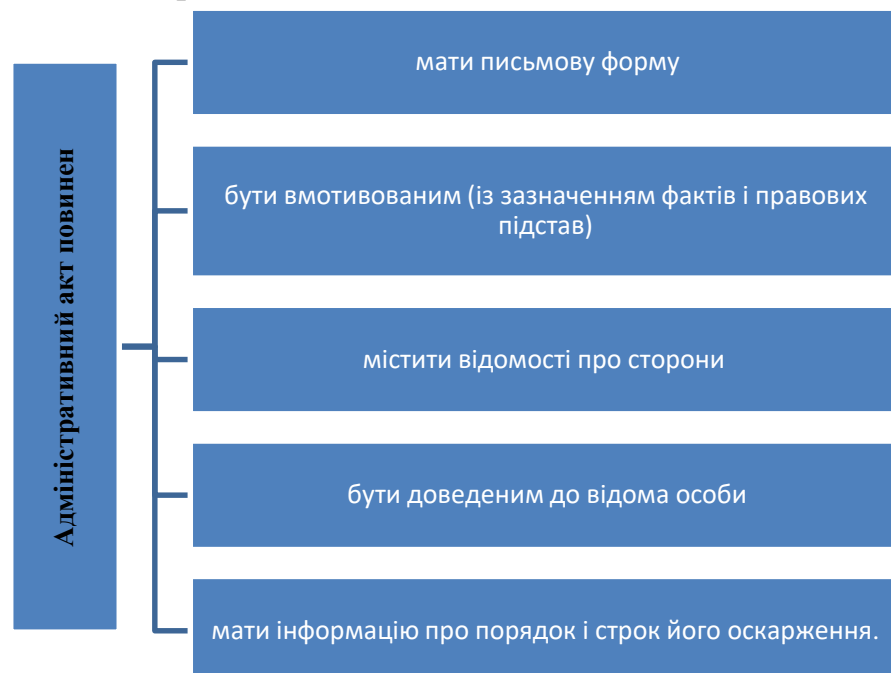
Зміст адміністративної процедури

Зміст адміністративної процедури полягає у врегульованій законом послідовності дій адміністративного органу, які спрямовані на прийняття правового рішення щодо конкретної особи.

Основні етапи процедури:

Центральним елементом адміністративної процедури є адміністративний акт - індивідуальне владне рішення адміністративного органу, що впливає на права чи обов'язки особи.

Адміністративні акти залежно від їх змісту та правового ефекту поділяються на кілька типів:

Позитивні акти - акти, якими особі надаються певні права, свободи або дозволи. Наприклад: видача дозволу на будівництво приватного будинку; присвоєння особі статусу учасника бойових дій; реєстрація фізичної особи-підприємця; видача ліцензії на освітню діяльність приватному закладу; призначення субсидії на оплату житлово-комунальних послуг.

Негативні акти - рішення, якими відмовляється в реалізації права, накладається обов'язок, штраф або встановлюється обмеження. Наприклад: відмова у видачі дозволу на зайняття господарською діяльністю; накладення адміністративного штрафу за порушення правил благоустрою; скасування статусу малозабезпеченої сім'ї; відмова у реєстрації об'єднання громадян; зобов'язання повернути незаконно отриману соціальну допомогу.

Умовні акти - акти, правова дія яких залежить від настання певних обставин або виконання умов. Наприклад: видача дозволу на викиди в атмосферу за умови встановлення очисного обладнання; реєстрація об'єкта нерухомості, що набуде чинності після сплати збору; видача дозволу на масовий захід за умови погодження з органами поліції; дозвіл на перевезення небезпечного вантажу, дійсний лише за наявності супровідного авто.

Змішані акти - містять як позитивні, так і негативні елементи. Наприклад: видача дозволу на будівництво з обов'язком дотримання шумових обмежень; видача посвідчення на пільги з застереженням про втрату дії у разі зміни доходу; надання статусу біженця з обов'язком щомісячного підтвердження місця проживання; реєстрація авто з умовою усунення технічних недоліків у визначений строк; дозвіл на підприємницьку діяльність з обмеженням видів товарів для продажу.

Ця класифікація має значення не лише для змісту правовідносин, а й для визначення меж перегляду чи скасування акта, адже закон надає підвищений захист позитивним актам, які вже породили правові наслідки для добросовісної особи.

Закон передбачає, що скасування або зміна адміністративного акта можлива лише за наявності правових підстав, з дотриманням таких принципів:

а) Принцип правової визначеності

Цей принцип означає, що особа, яка добросовісно отримала право на підставі адміністративного акта, може розраховувати на його стабільність. Скасування не допускається, якщо воно:

порушує законні очікування особи;

здійснюється заднім числом (має зворотну силу);

призводить до позбавлення прав без належного процесу.

б) Принцип добросовісності

Акт не може бути скасований лише тому, що адміністративний орган змінив свою думку. Скасування або зміна допускається лише у випадках:

Виявлення суттєвих помилок при ухваленні акта (наприклад, фактичні помилки або порушення процедур);

Встановлення неправдивої інформації, поданої особою;

Зміни істотних обставин, що впливають на можливість реалізації акта;

Порушення законодавства при його прийнятті;

Загроза публічним інтересам, якщо наслідки дії акта становлять ризик для безпеки, здоров'я, довкілля тощо.

Адміністративний орган, який видав акт, або вищий орган, може:

скасувати - повністю припинити чинність акта;

змінити - частково змінити умови чи зміст акта;

призупинити дію - тимчасово зупинити чинність до з'ясування обставин.

Перед скасуванням акта особа має бути повідомлена про це та має право висловити свою позицію, надати пояснення та докази, що запобігає свавіллю з боку органу.

Навіть у випадку, якщо акт було видано з помилкою, особа, яка діяла добросовісно, несе менший ризик втрати прав. Законодавець ставить за мету зберегти довіру особи до держави, тому обмежує можливість ретроактивного скасування актів.

Адміністративна процедура ґрунтується на низці ключових принципів:

Закон допускає електронну форму адміністративної процедури, включно з поданням документів, електронним інформуванням і ухваленням рішень. Це відкриває нові можливості для ефективної та зручної взаємодії громадян із державою, але також ставить нові вимоги до захисту даних, доступності та цифрової грамотності.

Закон України «Про адміністративну процедуру» є наріжним каменем у побудові відкритої, правової та орієнтованої на людину системи публічного управління. Для студентів - майбутніх правників, управлінців, службовців - вивчення цього закону є не лише академічним завданням, а й передумовою формування високих стандартів професійної етики, правосвідомості та поваги до прав людини. Опанування адміністративної процедури - це крок до розуміння того, якою повинна бути сучасна європейська держава: прозорою, відповідальною та сервісною.

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. Адміністративний процес належить до:
 - А. Публічного матеріального права
 - Б. Галузі цивільного процесу
 - В. Галузі процесуального права
 - Г. Приватного процесуального права
2. До стадій адміністративного провадження НЕ належить:
 - А. Відкриття кримінального провадження
 - Б. Порушення адміністративної справи
 - В. Розгляд адміністративної справи
 - Г. Виконання рішення у справі

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення наступних понять:
 - адміністративний процес;
 - адміністративні процесуальні норми;
 - юрисдикційне провадження;
 - стадії адміністративного провадження.
2. Визначте особливості, які відрізняють адміністративний процес від кримінального та цивільного процесів.

Завдання 3. Аналітичне

1. Назвіть та коротко охарактеризуйте основні принципи адміністративного процесу.
2. Поясніть відмінність між юрисдикційними та неюрисдикційними провадженнями. Наведіть приклади.

Завдання 4. Практичне

Проаналізуйте ситуацію:

Громадянин України подав скаргу до органу виконавчої влади на дії посадової особи. Його скарга була залишена без розгляду, без повідомлення про причини.

Запитання:

- На якій стадії адміністративного провадження мала бути розглянута скарга?
- Які його права були порушені?
- Які подальші дії може здійснити громадянин?

Завдання 5. Творче завдання

Напишіть коротке есе (до 1 сторінки) на тему:
«Адміністративний процес як форма захисту прав у публічно-правових відносинах»

У тексті обов'язково використайте поняття: *принципи адміністративного процесу, стадії провадження, процесуальні дії, оскарження рішення.*

Питання до теми:

- 1.Адміністративний процес як різновид юридичного процесу.
- 2.Поняття та ознаки адміністративного процесу.
- 3.Загальна характеристика структури адміністративного процесу.
- 4.Характеристика суб'єктів адміністративного процесу.
- 5.Принципи адміністративного процесу.
- 6.Поняття та види стадій адміністративного процесу.
- 7.Види адміністративних проваджень та їх характеристика.
- 8.Адміністративна послуга як елемент адміністративного процесу.
- 9.Загальна характеристика процесуальних дій в адміністративному процесі.
- 10.Відмінність адміністративного процесу в державі від адміністративного процесу в ЄС.
11. Поняття адміністративної процедури та її значення.

ЛЕКЦІЯ № 8

Тема. Загальні положення адміністративного судочинства

(2 години)

Мета лекції : сформувати уявлення про адміністративне судочинство, з'ясувати його місце серед інших судових процесів, визначити поняття й предмет, висвітлити актуальні проблеми адміністративного судочинства в Україні, охарактеризувати методи та принципи адміністративного судочинства розглянути адміністративну юстицію, проаналізувати основні джерела адміністративного судочинства, зазначити вплив рішень ЄСПЛ на адміністративне судочинство.

ПЛАН

1. Поняття і основні риси адміністративного судочинства.
2. Завдання та принципи адміністративного судочинства.
3. Право на судовий захист.

Основні поняття: адміністративне судочинство, адміністративний суд, адміністративна справа, завданням адміністративного судочинства, публічно-правовий спір, судовий процес, суб'єкт владних повноважень, письмове провадження, судова влада, методи адміністративного судочинства, адміністративна юстиція, завдання адміністративної юстиція .

1. Поняття і основні риси адміністративного судочинства.

У разі порушення прав та законних інтересів органами державної влади, особливе місце у захисті прав та інтересів учасників публічно-правових відносин належить адміністративним судам. Відповідно до [статті 4 пункту 5 Кодексу Адміністративного судочинства України](#) адміністративне судочинство - діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом.

Судовий механізм адміністративної юстиції в галузі захисту прав людини виключає свавілля органів публічної влади й забезпечує відповідальність суб'єктів владних повноважень за свою діяльність перед людиною. Наразі важливим складником цього механізму є адміністративна юстиція, дії якої спрямовані на здійснення спеціалізованого судового контролю за діями та рішеннями публічної адміністрації.⁹²

⁹² Адміністративний процес України : підручник / за заг. ред. Д. І. Йосифовича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С.286

В своїх дослідженнях В. С. Стефанюк зазначає, що адміністративна юстиція – це система судових органів, які контролюють дотримання законності у сфері державного управління шляхом вирішення в адміністративному процесуальному порядку публічно-правових спорів, що виникають у зв'язку зі зверненнями фізичних чи юридичних осіб до суду щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування або їхніх посадових чи службових осіб.⁹³

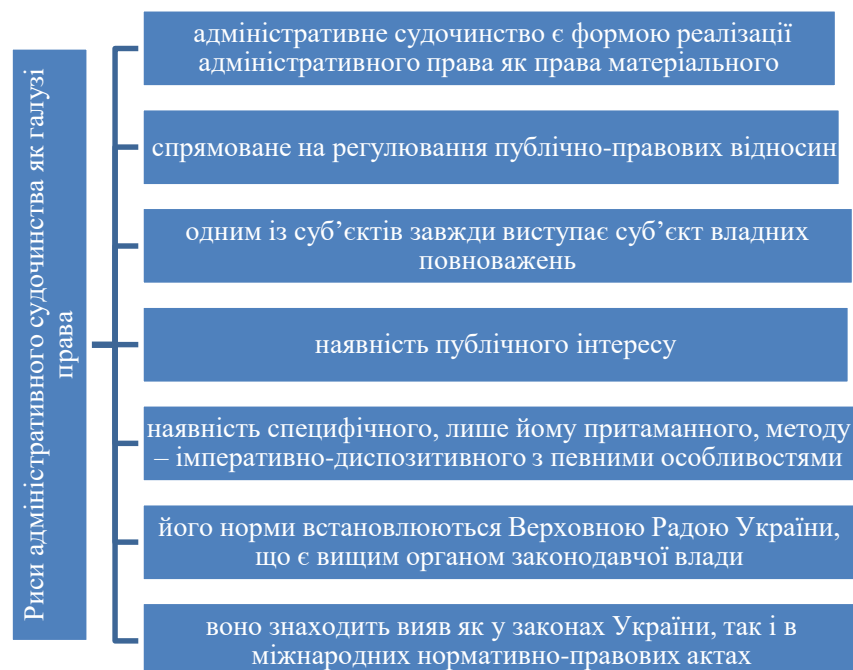
У юридичній літературі звертається увага на те, що розгляд адміністративної справи у суді спрямований насамперед на вирішення спору про право, що виникає з публічно-правових відносин, як правило, між фізичною чи юридичною особою приватного права, що не є представником влади, – з однієї сторони, та органом публічної влади, що є носієм владних повноважень – з іншої.

Сторони спору починають взаємодію в адміністративному суді тому, що між ними виник публічноправовий конфлікт із приводу застосування матеріальної норми, тобто з приводу реалізації прав та обов'язків, закріплених цією матеріальною нормою. Отже, права та інтереси (публічні та приватні), обов'язки у публічно-владній сфері, що порушені (невизнані, обмежені) рішеннями (діями, бездіяльністю) суб'єктів публічно-правових відносин виступають предметом правовідносин, що складаються у ході здійснення адміністративного судочинства. Отже, рішення, дія чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень є предметом адміністративного спору.⁹⁴

⁹³ Стефанюк В. С. Адміністративна юстиція. Енциклопедія сучасної України : електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.

⁹⁴ Ковбасюк В. Характеристика об'єкта правовідносин у сфері адміністративного судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 88

Риси адміністративного судочинства як галузі права

95

Таким чином, систему адміністративних судів України складають: місцеві адміністративні суди (місцеві адміністративні суди округів, місцеві загальні суди як адміністративні суди); апеляційні адміністративні суди; Вищий адміністративний суд України; Верховний Суд України (Судова палата з адміністративних справ). Створення системи адміністративних судів є складовою частиною реформування всієї судової системи України відповідно до вимог Конституції України на засадах територіальності та спеціалізації в інтересах забезпечення ефективного судового захисту прав і свобод людини та громадянина.⁹⁶

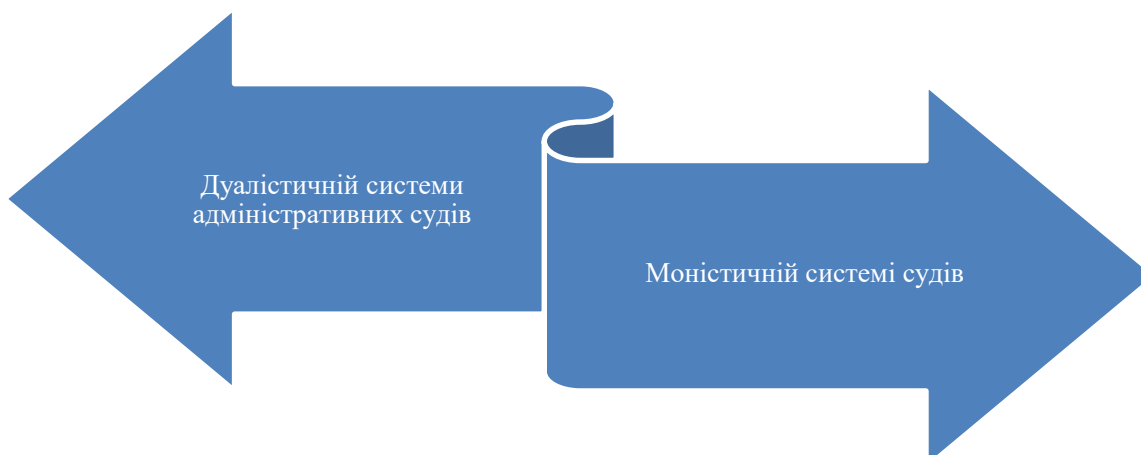
Адміністративно-правовий статус адміністративного суду являє собою логічну систему взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень і особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління. Велике значення для вдосконалення адміністративного судочинства України має використання зарубіжного досвіду. Стосовно питання генези адміністративного судочинства можна виділити дві основні судові системи.⁹⁷

⁹⁵ Адміністративне судочинство: навчальний посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – С.-15.

⁹⁶ Бандурка, О.М. Адміністративний процес України : монографія / Харків : ХНУВС. Майдан, 2019. 422 с.

⁹⁷ Капинос О.В., Тильчик В.В. Генеза організаційних засад адміністративного судочинства Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Том 32 (71) № 3 2021 С.40-48

Системи судів

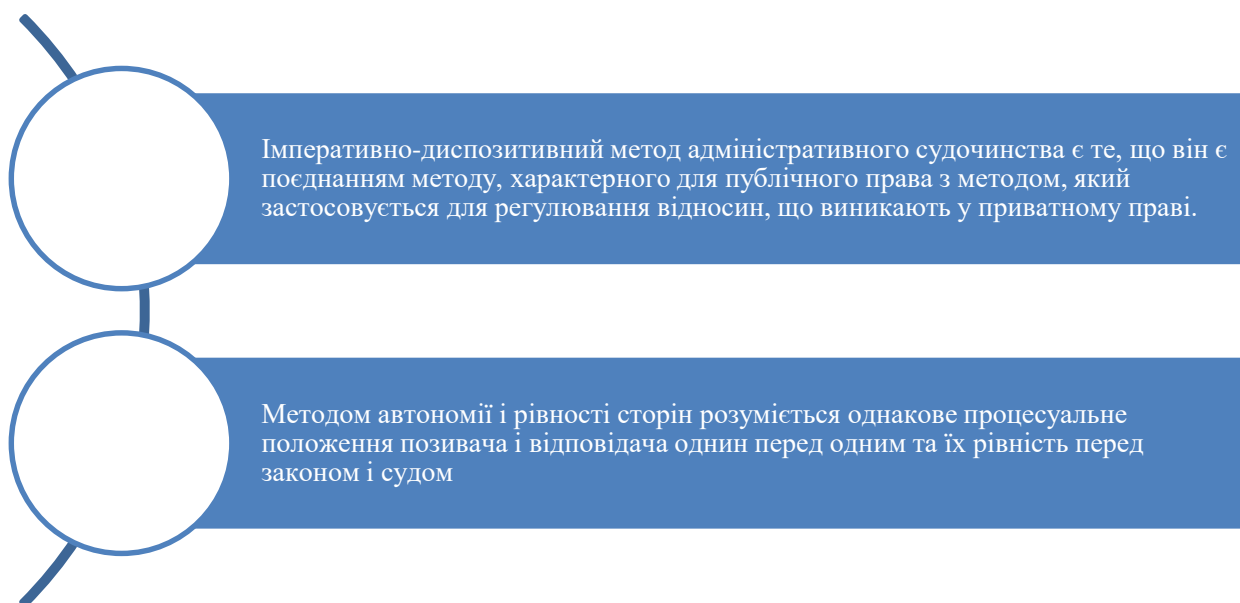

Зарубіжний досвід з усією очевидністю підтвердив таке. Адміністративний суд втручається в ті справи, де ступінь конфліктності вкрай високий. Однак саме існування такого суду не гарантує дотримання принципів правової держави. Діяльність адміністративних судів може мати і зворотні наслідки, якщо не гарантовані їх незалежність і ефективність. Ефективність передбачає що тим чи іншим способом учасникам процесу будуть чітко представлені роль і повноваження цієї юрисдикції в порівнянні з іншими судовими органами – внутрішніми, конституційними, міжнародними, також як і те, що рішення адміністративних судів є правильними, безперечними, прийнятними для кожного, прийнятими в розумні терміни і сумлінно виконуваними. Що стосується незалежності, то вона є умовою користі цих судів. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду являє собою логічну систему взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень і особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління.⁹⁸

Метод адміністративного судочинства – сукупність способів та засобів впливу на коло суспільних відносин, які виникають у результаті звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом для вирішення адміністративної справи.

⁹⁸ Капинос О.В., Тильчик В.В. Генеза організаційних засад адміністративного судочинства. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 32 (71) № 3 2021 С.48

Метод адміністративного судочинства

2. Завдання та принципи адміністративного судочинства.

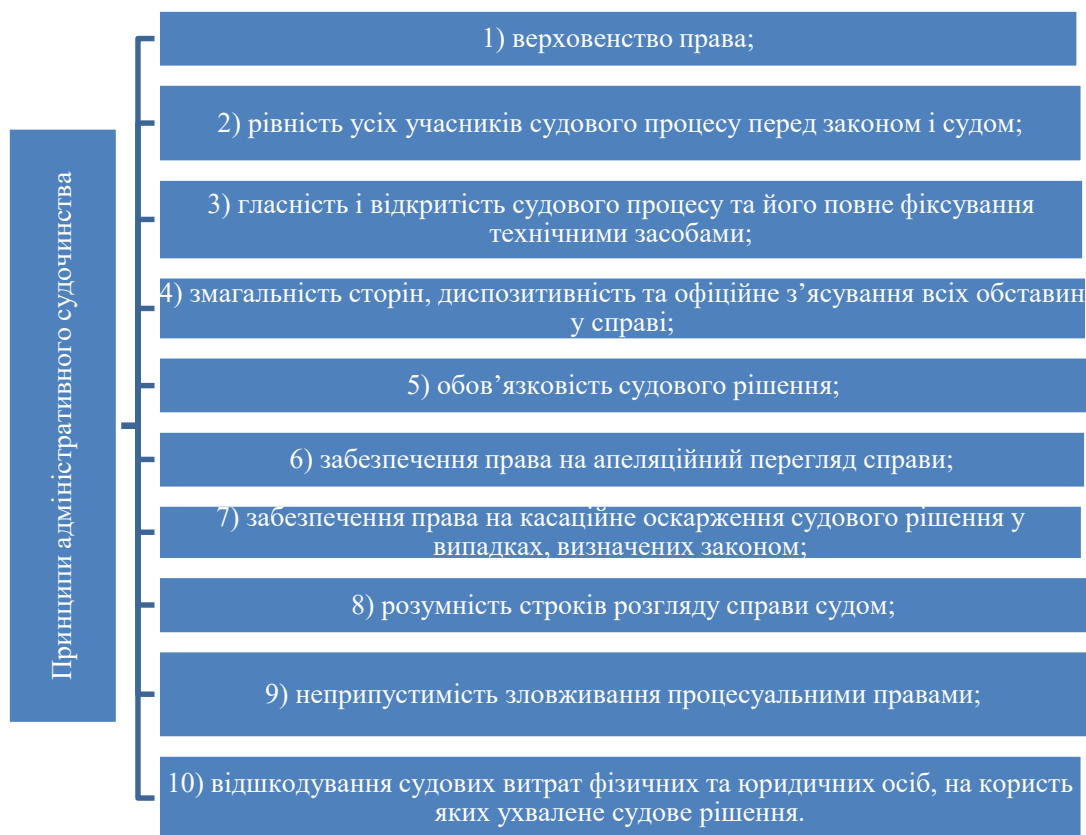
Відповідно до ч.1 статті 2 [Кодексу Адміністративного Судочинства України](#) завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

Повноваження судів

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;

Принципи адміністративного судочинства

Законодавство про адміністративне судочинство

3. Право на судовий захист.

Норми статті 55 Конституції України гарантують кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. В разі не вирішення спірних питань за допомогою національного законодавства, Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Згідно з частиною 1 статті 5 КАС України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист. Зі змісту наведених правових норм випливає, що судовому захисту в адміністративному судочинстві підлягає законний інтерес, який має такі ознаки:

а) має правовий характер, тобто перебуває у сфері правового регулювання;

б) пов'язаний з конкретним матеріальним або нематеріальним благом;

в) є визначеним оскільки благо, на яке спрямоване прагнення, не може бути абстрактним або загальним. У позовній заяві особа повинна зазначити, який саме її інтерес порушено та в чому він полягає;

г) є персоналізованим (суб'єктивним). Тобто належить конкретній особі - позивачу (на це вказує слово «її»);

д) суб'єктом порушення позивач вважає суб'єкта владних повноважень.

Обставинами, що свідчать про очевидну відсутність у позивача законного інтересу (а отже і матеріально-правової заінтересованості), є:

а) незаконність інтересу - його суперечність Конституції, законам України, принципам права;

б) не правовий характер вимог - вимоги не породжують правових наслідків для позивача оскільки це виключає можливість віднесення спору до «юридичного» відповідно до частини 2 статті 124 Конституції України;

в) встановлена законом заборона пред'явлення позову на захист певного інтересу (наприклад, заборона оскаржувати рішення дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя особою, яка подала скаргу на суддю);

г) коло осіб, які можуть бути позивачами, прямо визначено законом, і позивач до їх числа не належить (це свідчить про відсутність матеріальної правоздатності);

д) позивач звернувся за захистом інтересів інших осіб - держави, громади, фізичної або юридичної особи без відповідних правових підстав або в інтересах невизначеного кола осіб.⁹⁹

Так в своїх дослідженнях Константий О.В. зазначає, що з аналізу положень КАС України слідує, що захисту в адміністративному судочинстві поряд із суб'єктивними правами, свободами й інтересами фізичних осіб, правами та інтересами юридичних осіб, за позовами суб'єктів владних повноважень у прямо передбачених законом випадках можуть підлягати також державні(суспільні)інтереси. Так, у частині четвертій статті 53 КАС України установлено право прокурора на звернення до адміністративного суду в інтересах держави.

При цьому в позовній чи іншій заяві, скарзі цей представник держави має обґрунтувати, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду, а також зазначити орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У зв'язку з цим цілком обґрунтованим розглядається формування судами в їхній практиці підходу, що в разі подання до адміністративного суду позову суб'єктами владних повноважень на реалізацію їхніх повноважень, установлених законом, захисту в адміністративному судочинстві підлягають державні (суспільні) інтереси.¹⁰⁰

Категорія «інтереси держави», як і більш широка – «суспільні інтереси», у значенні предмета захисту в адміністративних судах України є оцінною. Їх порушення як підстава для звернення до суду за захистом має бути обґрунтовано позивачем – суб'єктом владних повноважень чи прокурором – у кожному конкретному випадку. Суд же встановлює існування обставин порушення за значених інтересів.¹⁰¹

Ніхто не може бути позбавлений права на участь у розгляді своєї справи у визначеному КАС України порядку, а відмова від права на звернення до суду вважається недійсною.

Щодо адміністративних справ це право полягає в тому, що кожен, хто вважає, що втручання адміністративної влади у здійснення його цивільного права є незаконним, повинен мати можливість подати відповідну заяву в суд, який відповідає вимогам статті 6 Конвенції (Рішення ЄСПЛ від 23 вересня 1982 в справі *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Publ. Court, Series A, vol. 52).

⁹⁹ Морозов Є.О. «Законний інтерес» - що це і як його захистити? URL: <https://alibi.dp.ua/1470-zakonnij-interes-shcho-tse-i-yak-jogo-zakhistiti>

¹⁰⁰ Константий О.В. Право на захист в адміністративному судочинстві України. /Юридичний науковий електронний журнал № 9/2021 С.156

¹⁰¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 25 вересня 2018 року у справі № 822/238/15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76701362>

Відповідно, кожен, хто вважає, що санкція, застосована щодо нього адміністративним органом, є незаконною, повинен мати можливість оскаржити накладення цієї санкції в суді. Таким чином, стаття 6 Конвенції гарантує, зокрема, право на судовий перегляд адміністративних актів (в тому числі дії чи бездіяльності).¹⁰²

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. Предметом адміністративного судочинства є:

- А. Справи щодо укладення цивільних договорів
- Б. Справи щодо публічно-правових спорів
- В. Справи про визнання недійсними нормативно-правових актів міжнародних організацій
- Г. Справи щодо призначення адміністративних стягнень

2. До принципів адміністративного судочинства належить:

- А. Презумпція вини
- Б. Верховенство закону
- В. Рівність учасників перед законом і судом
- Г. Принцип диспозитивності у справі

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення таких понять:

- адміністративне судочинство
- публічно-правовий спір
- адміністративна справа
- методи адміністративного судочинства

2. Поясніть різницю між адміністративним судочинством та адміністративним процесом.

Завдання 3. Аналітичне

1. Назвіть основні завдання адміністративного судочинства.

2. Охарактеризуйте роль Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у формуванні практики адміністративних судів України.

Завдання 4. Практичне

Проаналізуйте ситуацію:

Громадянин подав позов до адміністративного суду на рішення місцевої

¹⁰²Хворостянуїна А.В. Європейські стандарти адміністративного процесу. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738

державної адміністрації щодо відмови у наданні субсидії. Суд відкрив провадження у справі та призначив письмове провадження.

Запитання:

- До якого виду спорів належить дана справа?
- Чи можливо у цій справі провести усне судове засідання за ініціативою сторони?
- Яке право реалізує позивач у цій ситуації?

Завдання 5. Творче завдання

Напишіть коротке есе (до 1 сторінки) на тему:
«Адміністративне судочинство як інструмент реалізації права на ефективний захист»

Використайте у тексті такі поняття: *публічно-правовий спір, адміністративна юстиція, судовий процес, принципи адміністративного судочинства.*

Питання до теми:

1. Поняття і предмет адміністративного судочинства.
2. Основні інститути адміністративного судочинства.
3. Компетенція адміністративних судів.
4. Принципи та методи адміністративного судочинства.
5. Особливості адміністративної юстиції в окремих країнах.
6. Запровадження адміністративної юстиції в Україні.
7. Вичерпність адміністративних правових засобів захисту.
8. Принципи судового перегляду адміністративних рішень.
9. Поняття та види процесуальних строків в адміністративному судочинстві.
10. Порядок оскарження та опротестування адміністративних рішень.

ЛЕКЦІЯ № 9

Тема. Учасники адміністративного судочинства

(2 години)

Мета лекції : сформуванню уявлення про виникнення та розвитку адміністративного суду в Україні, з'ясувати поняття учасник адміністративного судочинства, визначити права та обов'язки сторін у адміністративному судочинстві, розглянути права та обов'язки інших учасників адміністративного судочинства, зазначити підстави участі прокурора у адміністративному судочинстві, висвітлити актуальні проблеми законодавства у адміністративному судочинстві.

ПЛАН

1. Система адміністративних судів та склад адміністративного суду .
2. Особи які беруть участь у адміністративних справах.
3. Сторони в адміністративній справі, їх права та обов'язки.

Основні поняття: адміністративні суди, завдання адміністративних судів, учасник адміністративного судочинства, адміністративна процесуальна правоздатність, адміністративна процесуальна дієздатність, суддя, секретар судового засідання, помічник судді, сторони адміністративного процесу, позивач, відповідач, перекладач, експерт, спеціаліст, судовий розпорядник, адвокат, представництво за договором, представництво за законом.

1.Склад адміністративного суду в Україні.

Враховуючи демократичний розвиток нашої держави нормою статті 125 [Конституції України](#) передбачено для захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічних-правових відносин в Україні діють адміністративні суди. Кодекс Адміністративного судочинства України наводить визначення публічно правового спору:

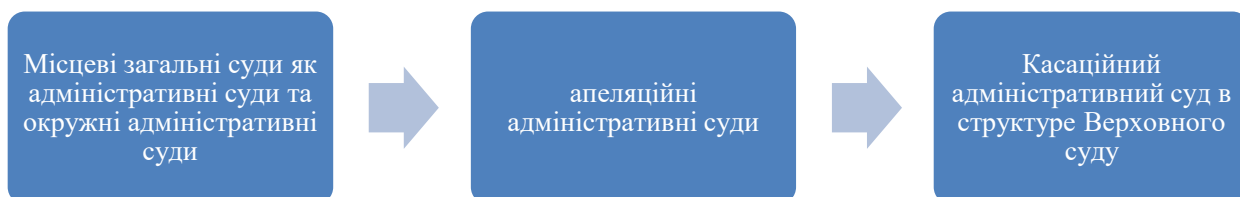
Публічно-правовий спір

Відповідно до п.3 статті 4 Кодексу Адміністративного Судочинства України, адміністративний суд – суд, до компетенції якого цим Кодексом віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ.

З урахуванням норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁰³ можливо навести систему адміністративних судів в державі.

Система адміністративних судів

Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом. Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, з числа яких призначається голова суду та, у визначених законом випадках, заступник або заступники голови суду. Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про

¹⁰³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. В структуру Верховного Суду України входить Касаційний адміністративний суд.

Відповідно до п.4 ч.1 статті 4 КАС України адміністративна справа у адміністративному суд може розглядатися та вирішуватися як суддею одноособово так і колегією суддів в залежності від обставин справи це питання врегульовано даним кодексом.

Визначення судді, а в разі колегіального розгляду - судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою під час реєстрації документів, зазначених в частині другій статті 18 КАС України, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ.

2. Особи які беруть участь у адміністративних справах.

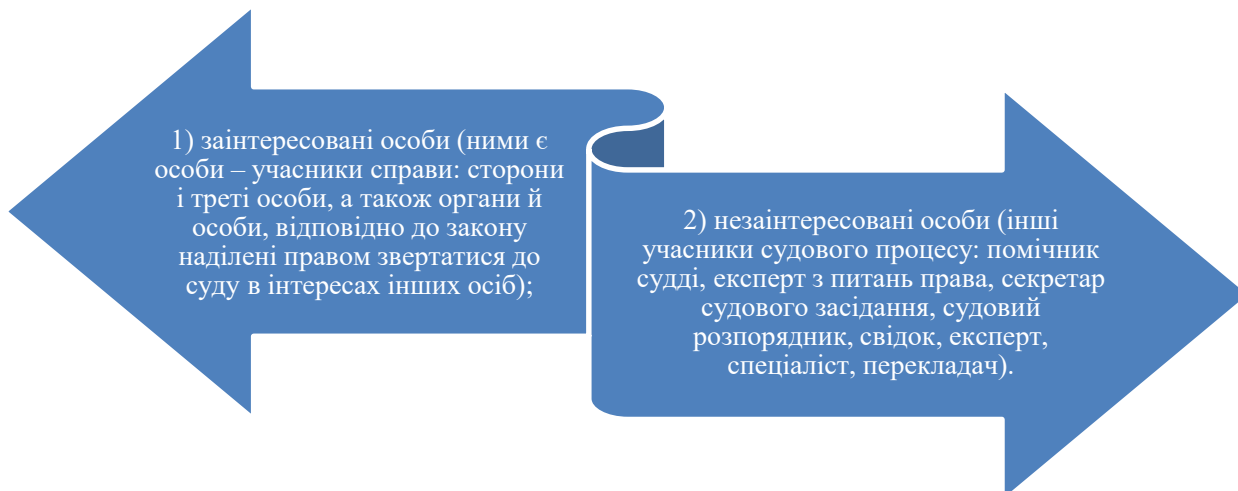
Учасниками адміністративного судочинства є особи, яких чинним законодавством України наділено процесуальними правами та обов'язками у сфері розгляду адміністративних справ адміністративними судами. Інакше кажучи, це особи, які можуть вчиняти процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу, хоча б на одній із стадій судового процесу.

З аналізу положень КАС України можна зробити висновок, що законодавець поділяє всіх осіб, що беруть участь у судовому процесі, на групи на підставі наявності у них юридичної зацікавленості в результатах розгляду адміністративної справи. Традиційно суд не відносять до кола учасників процесу, оскільки він здійснює судочинство. Так, відповідно до положень КАСУ всіх осіб, які беруть участь у розгляді адміністративної справи,

поділяють на два види залежно від зацікавленості: ¹⁰⁴

Схема 9.3.

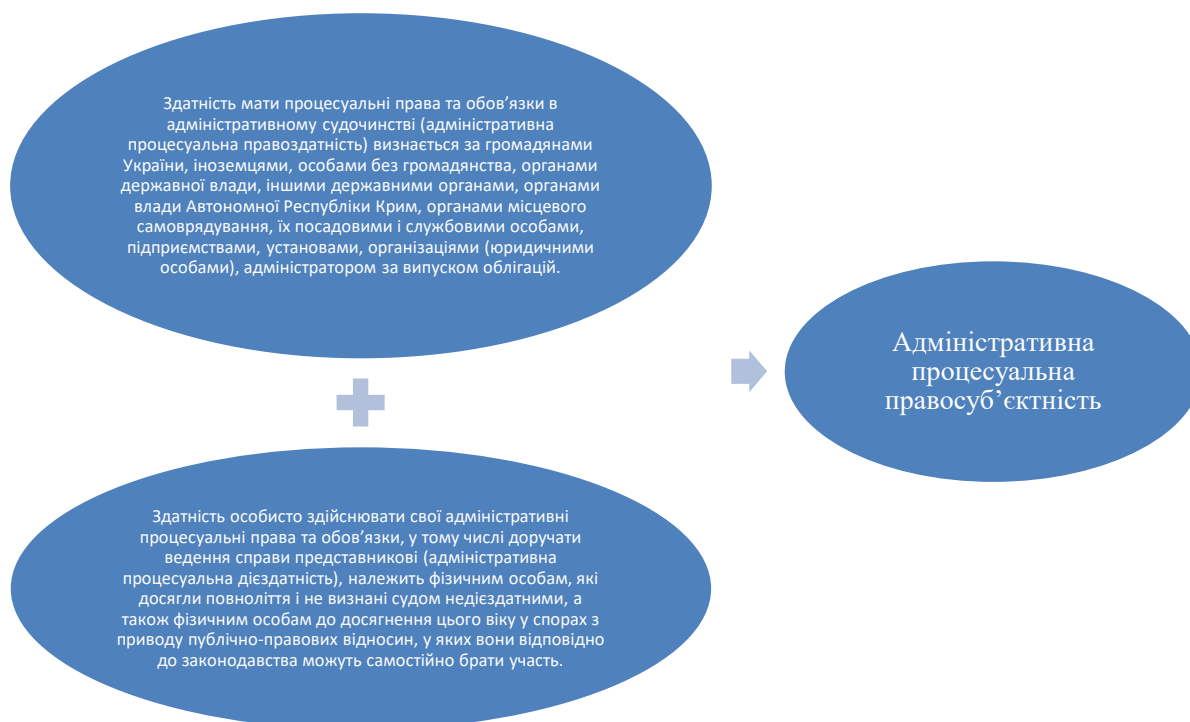
Особи, які беруть участь у розгляді адміністративної справи

Учасники судового процесу повинні мати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність, відповідно до статті 43 КАС України вона складається:

Схема 9.4.

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність

Учасники справи мають рівні процесуальні права та обов'язки.

¹⁰⁴ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.- 412 с. URL: [Administrativnyi protsess_navchalnyi_posibnyk_khnuvs_2022 PDF](https://administrativnyi.protsess.navchalnyi.posibnyk.khnuvs.edu.ua) (dspace.univd.edu.ua)

Учасники справи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

Права учасника адміністративного судочинства як елемент його правового статусу – це гарантована законом міра можливої або дозволеної поведінки особи під час її участі в адміністративному судочинстві, яка встановлюється для забезпечення приватних інтересів особи, з однієї сторони, та досягнення мети адміністративного судочинства – з іншої.

Враховуючи сутність конструкції «учасник адміністративного судочинства», можна стверджувати, що сукупність загальних процесуальних прав, що є притаманними для учасника адміністративного судочинства незалежно від його функціональної ролі у судовому процесі та спеціальних процесуальних прав, що є притаманними для конкретного учасника будуть утворювати єдиний елемент його спеціального правового статусу в межах адміністративно-процесуального права. Слід зазначити, що процесуальні права не впливають на можливість користування іншими правами, яких надано особі. Щодо процесуальних прав учасників справи в адміністративному судочинстві, то їх можна класифікувати на загальні та спеціальні, яких опосередковано конкретним правовим положенням учасника справи.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Токмілова Л.М. Щодо визначення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства. Прикарпатський юридичний вісник Випуск 2(27) том 2,2019 с.73

Процесуальні права учасників

Учасники справи мають право:	Учасники справи зобов'язані:
<ul style="list-style-type: none"> • 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; • 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; • 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; • 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; • 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; • 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; • 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; • 3) з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; • 4) подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; • 5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; • 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; • 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом.

Учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається.

Представники як учасники адміністративного судочинства бувають двох видів: а) відповідно до ч.5 ст.56 КАС України - законний представник який самостійно здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах; б) відповідно до ст.26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»¹⁰⁶ - на підставі договору про надання правничої допомоги.

Характеризуючи права інших учасників судового процесу, первинно слід констатувати наявну специфіку нормативного детермінування процесуальних прав окремих «інших учасників». Йдеться про помічника судді, секретаря судового засідання та судового розпорядника, які беруть участь у судовому процесі на підставі займаної ними посади в апараті суду.

¹⁰⁶ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Дана теза обґрунтовується положеннями ч. 11 ст. 155 [Закон України "Про судоустрій і статус суддів"](#) Закону України та п. 3 [Положення про помічника судді](#). Відповідно, перелік процесуальних прав вказаних суб'єктів не визначено КАС України. Звернувшись до нормативно-правових актів, якими врегульовано правовий статус помічника судді, секретаря судового засідання та судового розпорядника, можливо виокремити наступні групи прав:¹⁰⁷

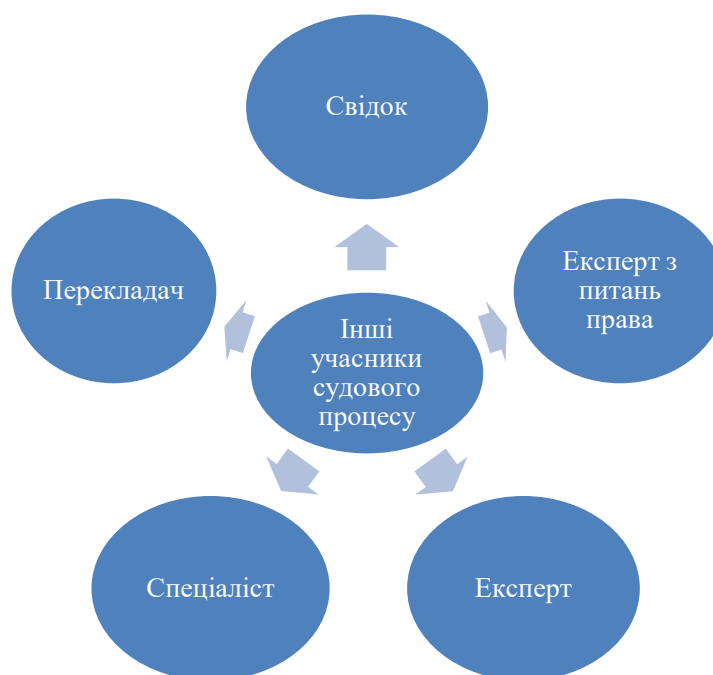
Схема 9.6.

Процесуальні права

процесуальні права помічника судді, до яких віднесено:	процесуальні права судового розпорядника, до яких віднесено:	процесуальні права секретаря судового засідання, до яких віднесено:
<ul style="list-style-type: none"> • право на отримання від працівників апарату суду документів та інформації, яка необхідна для виконання обов'язків; • право користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами відповідного суду в установленому порядку; • право вносити пропозиції судді щодо організації своєї роботи; право на повагу до особистої гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників і громадян; • право на оплату праці відповідно до чинного законодавства; • право на соціальний і правовий захист відповідно до свого статусу 	<ul style="list-style-type: none"> • право робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, у разі порушення ними встановлених правил або невиконання розпоряджень головуючого в судовому засіданні (за дорученням головуючого судді); • право вимагати від таких осіб додержання порядку та вживати відповідних заходів щодо усунення порушень; • право звертатися до Служби судової охорони, Національної поліції України, Національної гвардії України у випадках порушень громадського порядку в приміщенні суду та з метою затримання осіб, які чинять протиправні дії; • право видаляти із зали судового засідання осіб, які відмовляються виконувати його законні вимоги, проявляють неповагу до суду та порушують процесуальний порядок здійснення судочинства (за розпорядженням головуючого судді) 	<ul style="list-style-type: none"> • право на соціально-правовий захист відповідно до свого статусу; • право уточнювати суті процесуальної дії з метою її правильного відображення в журналі судового засідання (протоколі судового засідання); • право вносити пропозиції щодо вдосконалення роботи із забезпечення діяльності секретарів судового засідання та роботи суду; • право отримувати від працівників апарату суду необхідну інформацію для виконання своїх завдань та обов'язків

¹⁰⁷ Токмілова Л.М. Щодо визначення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства. Прикарпатський юридичний вісник Випуск 2(27) том 2,2019 с.74

Види учасників судового процесу

3. Сторони в адміністративній справі, їх права та обов'язки.

У своїх теоретичних дослідженнях Сало А.Б. зробив висновок на категорію «суб'єкт адміністративного судочинства», важливо акцентувати увагу на тому, що суб'єктом адміністративного судочинства є особа, яка ініціює, породжує адміністративні процесуальні правовідносини або потенційно здатна виявити ініціативу з приводу відправлення правосуддя адміністративними судами та в межах яких вона є потенційним чи реальним їх учасником. Застосування такого підходу до визначення змісту категорії «суб'єкт адміністративного судочинства» дозволяє стверджувати, що нею охоплюються ознаки, властивості індивідів – фізичних чи юридичних осіб, значимих для адміністративного процесуального права, норми якого регулюють відносини у сфері відправлення правосуддя адміністративними судами. Категорія «суб'єкт адміністративного судочинства» є узагальнюючою і має відношення щодо фізичної чи юридичної особи, яка може брати і бере участь в адміністративному судочинстві.¹⁰⁸

Цікавими є висновки О.В. Бачуна щодо додаткових критеріїв класифікації суб'єктів адміністративного судочинства за: а) характером участі у адміністративному судочинстві (потенційні та реальні суб'єкти); б) спрямованістю процесуальних повноважень (безпосередні суб'єкти та

¹⁰⁸ Сало А.Б. Співвідповідач у адміністративному процесі (процесуальна співучасть). Дис....наук.ступеня докт. Філософії. МОН України Національний університет «Львівська Політехніка» Львів- 2020 С. 27

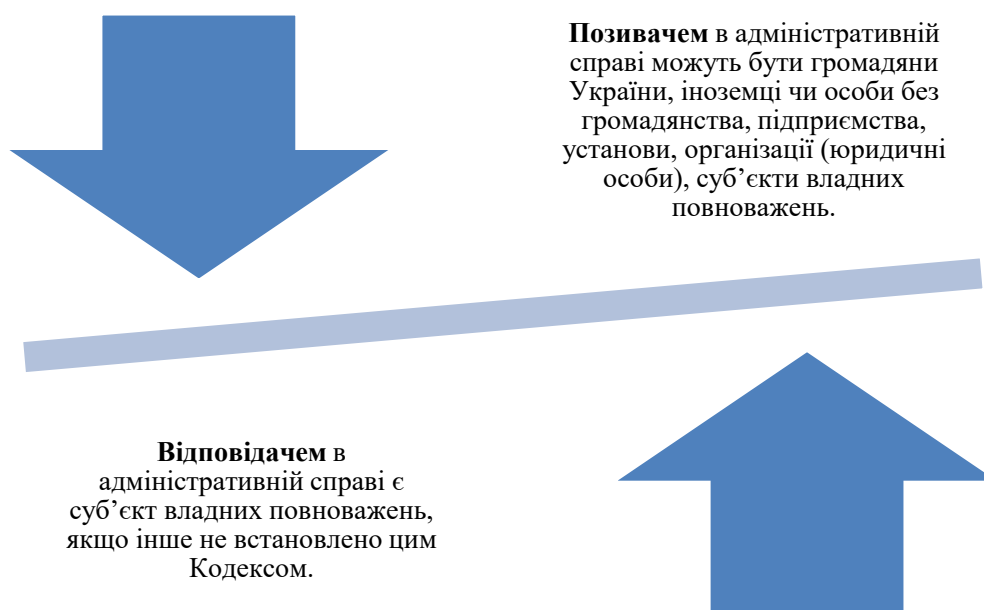
залучені учасники).¹⁰⁹

У своєму дослідженні Т. Цюра зазначає що, сторони у позовному провадженні є суб'єктами спірних матеріальних правовідносин, які мають різну юридичну заінтересованість у результатах розгляду справи.¹¹⁰

Відповідно до ч.1 ст.46 КАС України сторонами в адміністративному процесі є позивач та відповідач.

Схема 9.8.

Сторони судового процесу

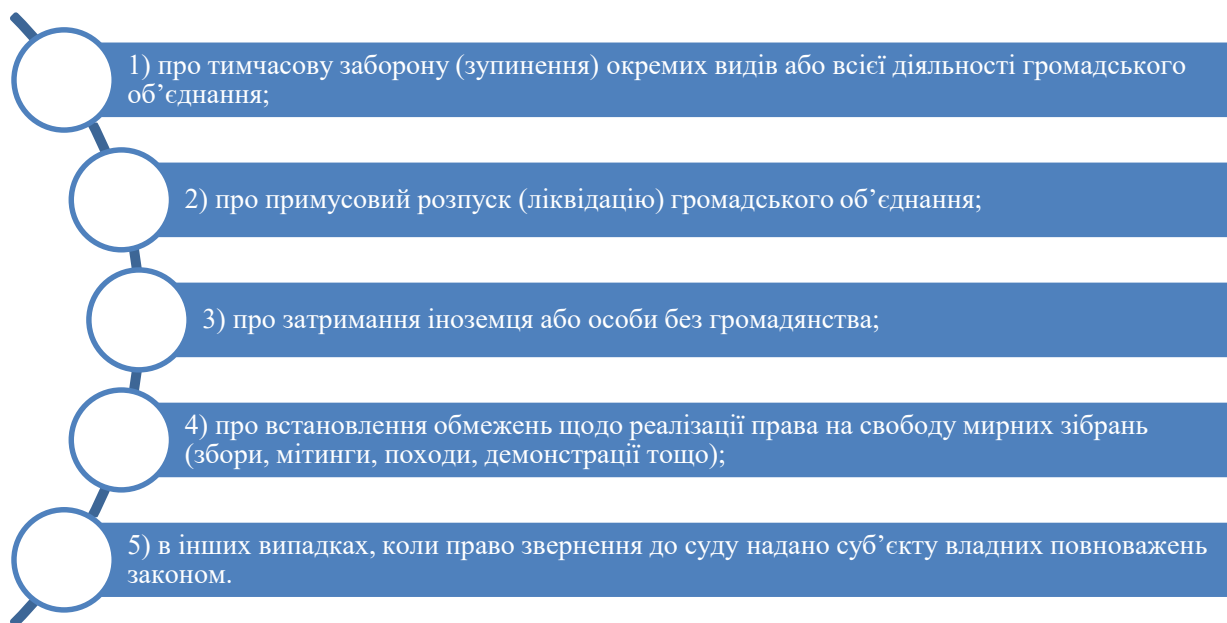

Але є виключення які передбачені частиною 5 статті 46 КАС України, де зазначено, що громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень:

¹⁰⁹ Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства : дис. ... кандидата. юрид. наук : 12.00.07 / Бачун Олег Володимирович. – К., 2010. С.142

¹¹⁰ Цюра Т. Сторони як основні «процесуальні противники» в процесі доказування в цивільних справах / Т. Цюра // Право України. – 2002. – № 3. – С. 103

Можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень

Крім загальних прав, якими наділено учасників справи, сторони мають і спеціальні права, які впливають з їх процесуального статусу, а саме:

1) позивач має право змінити підставу або предмет адміністративного позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого провадження або не пізніше ніж за 5 днів до першого судового засідання.

2) позивач має право відмовитися від адміністративного позову на будь-якій стадії судового процесу; У свою чергу, відповідач має право визнати адміністративний позов повністю або частково та подати відзив на позовну заяву.

Крім того, сторони можуть досягти примирення на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. Проте суд не приймає відмови позивача від адміністративного позову, визнання адміністративного позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чийсь права, свободи чи інтереси. Особливістю участі в адміністративному процесі сторін є те, що саме завдяки їм та їхній поведінці, волевиявленню виникає і розвивається вказаний процес.

Однак важливо наголосити, що позивачем і відповідачем є не будь-які особи, а лише ті, між якими виник правовий спір. Також сторони

адміністративного процесу є особами, які беруть участь у справі з метою захисту власних прав, свобод та інтересів.¹¹¹

Завдання 1. Тестове завдання

Позначте правильну відповідь:

1. Хто належить до сторін у адміністративному судочинстві?

- А. Суддя та секретар судового засідання
- Б. Позивач і відповідач
- В. Експерт і спеціаліст
- Г. Прокурор і адвокат

2. Які особи належать до інших учасників адміністративного судового процесу?

- А. Позивач і відповідач
- Б. Суддя і помічник судді
- В. Прокурор, експерт, перекладач
- Г. Керівник державного органу

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення таких понять:

- учасник адміністративного судочинства
- адміністративна процесуальна правоздатність
- адміністративна процесуальна дієздатність
- сторони в адміністративній справі

2. Назвіть та коротко охарактеризуйте права і обов'язки:

- позивача
- відповідача
- прокурора в адміністративному судочинстві

Завдання 3. Аналітичне

1. Порівняйте повноваження сторін і інших учасників у адміністративному судочинстві.

2. Проаналізуйте правові підстави участі прокурора у адміністративному процесі. Наведіть приклади.

Завдання 4. Практичне

Проаналізуйте ситуацію:

¹¹¹ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.240. URL: [Administratyvnyi protsess_navchalnyi posibnyk_KhNUVS_2022 PDF](https://dspace.univd.edu.ua) (dspace.univd.edu.ua)

Громадська організація подала позов до районної адміністрації про визнання незаконним її рішення щодо заборони мирного зібрання. У справі бере участь прокурор.

Запитання:

- Хто є позивачем, хто відповідачем у справі?
- Який статус має прокурор у цьому провадженні?
- Які права має позивач на всіх стадіях процесу?

Завдання 5. Творче завдання

Напишіть есе (до 1 сторінки) на тему:
«Права учасників адміністративного судочинства як гарантія справедливого судового розгляду»

У тексті використайте поняття: *адміністративна процесуальна правоздатність, сторони процесу, прокурор, представництво, перекладач, експерт.*

Питання до теми:

1. Система адміністративних судів України та принцип її побудови.
2. Сторони в адміністративній справі, їх процесуальні права та обов'язки
3. Суб'єкти владних повноважень як сторона в адміністративній справі.
4. Підстави виникнення правовідносин представництва у адміністративному судочинстві.
5. Процесуальна співучасть та процесуальне правонаступництво в адміністративному судочинстві.
6. Процесуальні права і обов'язки адвоката в адміністративному судочинстві.
7. Процесуальні права і обов'язки експерта в адміністративному судочинстві.
8. Особи, які представляють та захищають інтереси інших осіб.
9. Права та обов'язки помічника судді та секретаря судового засідання.
10. Особливість участі у справі третіх особи в адміністративному судочинстві.

ЛЕКЦІЯ № 10

Тема. Докази в адміністративному судочинстві.

(2 години)

Мета лекції : сформувавши уявлення про процес доказування в адміністративному судочинстві, з'ясувати поняття та ознаки доказів у адміністративному судочинстві, зазначити процес дослідження та оцінки доказів у адміністративному судочинстві, висвітлити заходи забезпечення доказів у адміністративних провадженнях., проаналізувати підстави звільнення від доказування у адміністративному судочинстві, сформувавши вміння використовувати висновки експертів у ході розгляду адміністративних справ.

ПЛАН

1. Поняття та ознаки доказів в адміністративному судочинстві.
2. Класифікація доказів та підстави звільнення від доказування.
3. Дослідження та оцінка доказів в адміністративному судочинстві.

Основні поняття: докази в адміністративному судочинстві, предмет доказування, мета доказування, ознаки доказів, джерела доказування, дослідження фактичних даних, преюдиційні факти та загальновідомі обставини, визнані факти, класифікація доказів, особисті докази та речові докази, первісні та похідні докази, прямі та непрямі докази.

1. Поняття та ознаки доказів в адміністративному судочинстві.

Проводячи аналіз різноманітних концепцій щодо розуміння доказів у процесуальних галузях права Штефан М.Й зазначає, що дослідники приділяють досить уваги висвітленню питань доказів, їх характерним ознакам і властивостям. Водночас серед науковців склалася загальноприйнята позиція, відповідно до якої докази характеризуються цілісністю трьох елементів: 1) змістом доказів; 2) процесуальною формою доказів; 3) процесуальним порядком одержання, дослідження та оцінки змісту та процесуальної форми доказів.¹¹²

Змістом доказів є відомості (інформація) про факт, на підставі яких адміністративний суд у визначеному законом порядку встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників

¹¹² Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : підручник. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре». 2005. 276 с.

справи та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.¹¹³

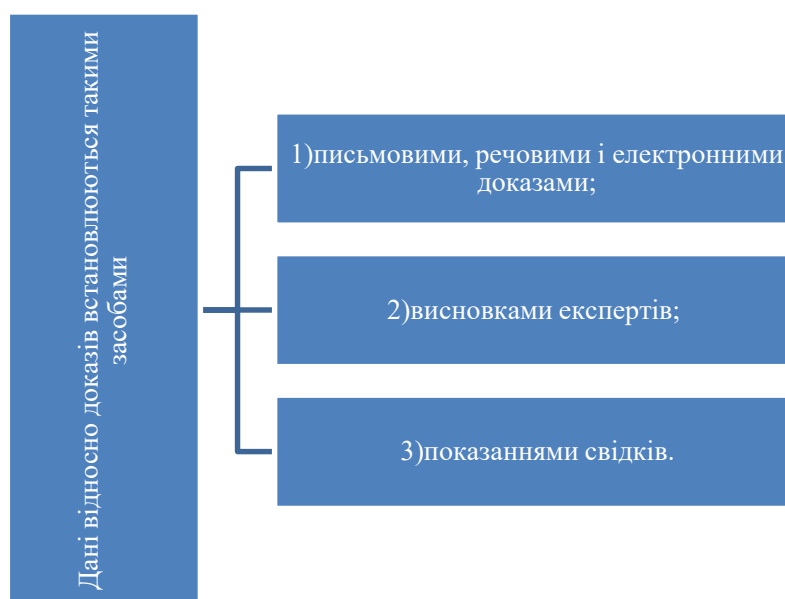
Розглядаючи у цивільному процесі процесуальну форму доказів Гусев О.Ю. зазначає, що процесуальна форма передбачає не лише перелік визначених законом засобів доказування, їх зовнішніх форм, а й порядок їх збирання, залучення у процес, дослідження та оцінювання.¹¹⁴

Процесуальний порядок одержання, дослідження та оцінювання змісту та процесуальної форми доказів – це визначена КАСУ процедура одержання, дослідження та оцінювання будь-яких даних і засобів доказування.¹¹⁵

На законодавчому рівні питання доказів врегульовано статтею 72 КАС України де зазначено, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Схема 10.1.

Дані відносно доказів встановлюються:

Докази в адміністративному судочинстві повинні бути зібрані з дотриманням конкретних вимог щоб їх можливо було використати при розгляді справи, вони закріплені у статтях [73-76 Кодексу Адміністративного Судочинства України](#).

¹¹³ Мельник М. П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві України. Держава і право. 2010. Вип. 48. С. 269–274.

¹¹⁴ Гусев О. Ю. Співвідношення понять доказів і засобів доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 37, т. 1. С. 117

¹¹⁵ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.256. URL: [Administratyvnyi protsess_navchalnyi posibnyk_KhNUVS_2022 PDF](https://dspace.univd.edu.ua) (dspace.univd.edu.ua)

Вимоги до доказів в адміністративному судочинстві

Досліджує окремі питання доказування в адміністративному судочинстві Джафарова М.В. зазначає, що проведеного аналізу вважаємо, що правовий інститут доказів і доказування як невід’ємний складник внутрішньої системи адміністративного процесуального права є сукупність норм цієї галузі права, які регулюють предмет і межі доказування, обсяг процесуальних повноважень суб’єктів доказування, умови належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, види та джерела їх походження, особливості процесуального порядку отримання, дослідження й оцінки змісту і процесуальної форми доказів.

Змістом предмету доказування слід вважати сукупність обставин, які обґрунтовують позовні вимоги, заявлені на предмет публічно-правового спору позивачем, третьою особою із самостійними вимогами; обґрунтовують відзив відповідача на позовну заяву проти наведених позивачем обставин і правових підстав позову; обґрунтовують відповідь позивача проти наведених відповідачем у відзиві на позовну заяву пояснень, міркувань та аргументів; обґрунтовують заперечення відповідача проти викладених позивачем вимог у відповіді на відзив; мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.¹¹⁶

¹¹⁶ Джафарова М.В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. Право і суспільство №5/2020. С.174 DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.10>

2. Класифікація доказів та підстави звільнення від доказування.

Кожен доказ в адміністративному судочинстві відіграє визначну роль у процесі встановлення істини у справі. І для того щоб визначити місце доказу в системі, науковцями було розроблено їхню класифікацію залежно від притаманним тим чи іншим доказам певних особливостей.¹¹⁷

Під класифікацією доказів необхідно розуміти дію, що має досить складну та розгалужену систему, бо судові докази самі по собі є різними за походженням, за структурою та за функціями в процесі доказування. Тому класифікація допомагає краще вивчити окремі сторони доказів, точніше враховувати їх при оцінці та правильно використовувати поняття і терміни.¹¹⁸

Так, залежно від обставин, що підлягають доказуванню, докази поділяються на:

1) прямі – докази, з яких можна зробити достовірний висновок про наявність чи відсутність доказуваного факту. При використанні такого доказу в першу чергу встановлюється та перевіряється його достовірність.

2) непрямі – докази, з яких можна зробити лише можливий висновок про наявність чи відсутність доказуваного факту. При використанні непрямого доказу в першу чергу встановлюється та перевіряється його відношення до справи та взаємозв'язок з іншими доказами.

За джерелами відомостей докази поділяються:

1) первісні – докази, отримані із першоджерел, які потрібно встановити. До таких доказів можна віднести оригінал документа, речові докази, показання свідків-очевидців.

2) похідні – докази, які містять не первісну інформацію, а інформацію, отриману з інших джерел. Наприклад, копії документів, показання свідків стосовно того, що вони чули від інших осіб, копії речових доказів¹¹⁹.

Під поняттям джерело доказів в адміністративному судочинстві слід розуміти не засоби доказування, а особи й предмети матеріального світу, що вбирають, зберігають і відтворюють у судовому засіданні відомості, які мають значення для справи.¹²⁰

¹¹⁷ Просекіна Н.В. Класифікація доказів у справах про адміністративні правопорушення. Юридична осінь 2012 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.). Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 191

¹¹⁸ Умнова О. Класифікація доказів в адміністративному судочинстві України. Юридичний вісник України. 2008. № 1-2.

¹¹⁹ Просекіна Н.В. Класифікація доказів у справах про адміністративні правопорушення. Юридична осінь 2012 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.). Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 191-192.

¹²⁰ Мельник М. П. Засоби, джерела доказування в адміністративному судочинстві України: поняття та особливості. Віче. 2010. № 16. С.30. URL:file:///C:/Users/Admin/Desktop/viche_2010_16_13.pdf.

Докази в адміністративному судочинстві

Нині питання доказів та доказування є дуже важливим у адміністративному судочинстві, оскільки правильне визначення поняття доказів сприятиме всебічному розгляду справи та винесенню законного рішення. На жаль, до сих пір виникають ситуації, коли практичні працівники не розуміються у тому, чи можуть деякі предмети відноситися до доказів та чи мають вони значення для справи.

Також проблемою є те, що у законодавстві існують деякі прогалини, через це виникає багато питань на практиці стосовно використання доказів. Наприклад, що стосується нових термінів, а саме електронні докази, то в КАСУ розкрито лише сутність такого поняття, але законодавцем не визначено порядок збирання та забезпечення доказів у електронній формі, способи доведення та ін. питання, що мають важливе значення для забезпечення своєчасного, повного та неупередженого розгляду справи та винесення рішення.¹²¹

¹²¹ Колеснікова М.В., Пасьовин І.А. Класифікація та джерела доказів в адміністративному судочинстві. Журнал східноєвропейського права. – 2021. – № 95.С.74

4. Дослідження та оцінка доказів в адміністративному судочинстві.

Одним з елементів процесу доказування в адміністративному судочинстві є дослідження доказів. Слід зазначити, що поняття доказів належить до основних у теорії доказів і доказовому праві. Отож, правильне визначення поняття доказу є необхідною умовою досягнення істини, забезпечення законності й обґрунтованості рішень адміністративного суду.¹²²

Дослідження судового доказу – це його безпосереднє сприйняття, тобто вивчення судом інформації про факти, яка вилучається з доказів.¹²³

І.О. Корецький досліджуючи процес доказування, зазначає, що це складна діяльність, яка розпадається на окремі, пов'язані між собою пізнавальні акти щодо вирішення окремих завдань, до встановлення окремих обставин, що підлягають доказуванню по справі. У цьому випадку не існує твердої послідовності етапів, якщо не вважати, що збирання й надання доказів завжди є вихідним моментом доказування. Інші елементи доказування перебувають у рухливому діалектичному взаємозв'язку між собою.¹²⁴

Процедура доказування в адміністративному судочинстві являє собою розумову діяльність всіх учасників провадження, яка має на меті процесуальний рух справи, пов'язана зі збиранням, перевіркою та оцінкою відомостей, які за умови дотримання вимог закону набувають статус доказів по справі, і мають значення для її вирішення.¹²⁵

У своїх дослідженнях О.М. Дубенко, зазначає таку правову категорію в адміністративному судочинстві як доказування, визначає її врегульованою процесуальним законодавством, підпорядкованою законам логіки діяльності, спрямовану на встановлення об'єктивної істини в адміністративній справі та прийняття обґрунтованого і законного рішення.¹²⁶

¹²² Козинець І.Г., Кравченко В.Я. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. Юридичний науковий електронний журнал 2/2021 С.174

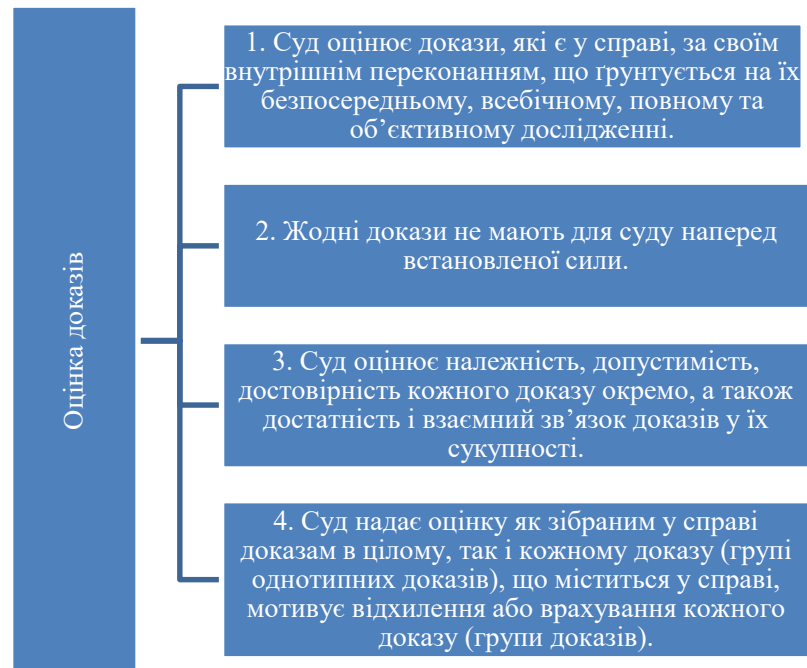
¹²³ Феннич В.П. Цивільний процес: Конспект лекцій. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво Закарпатського державного університету, 2005. Частина 1. С.106

¹²⁴ Корецький І.О. Доказування як засіб доведення позиції сторін в адміністративному судочинстві. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 1-2. С. 54

¹²⁵ Авраменко О.В. Дослідження доказів в адміністративному судочинстві. Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 74. С.84

¹²⁶ Дубенко О.М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Харків, 2010. С.12

Оцінка доказів

Діюче законодавство передбачає підстави які звільнюють сторону від доказування у адміністративному судочинстві.

*Підстави які звільнюють сторону від доказування у
адміністративному судочинстві*

1. Обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання. Обставини, які визнаються учасниками справи, зазначаються в заявах по суті справи, поясненнях учасників справи, їх представників.

2. Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або обставини, визнаної у результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку.

3. Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування.

4. Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

5. Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені

6. Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

7. Правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду.

8. Обставини, встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи судом.

Роблячи аналіз оцінки доказів у різних судових процесах А.Стоян зазначає, що законодавець закріпив найбільш типовий стандарт для відповідної галузі, не обмежуючи використання за потребою й інших стандартів доказування. Кодекс адміністративного судочинства України (далі – Кодекс; КАСУ) наразі не містить жодного згадування про стандарт доказування, який мають використовувати судді. Водночас широкий спектр різноманітних правовідносин, які згруповані та представлені у вигляді

категорій адміністративних спорів навряд чи можливо узагальнено описати тільки одним єдиним стандартом доказування як найбільш типовим для досліджуваної галузі.

Тому, як видається, цілям адміністративного судочинства мають слугувати й бути закріплені у Кодексі одразу декілька стандартів доказування, а саме: «баланс вірогідностей», «очевидні та переконливі докази», «поза розумним сумнівом», адже однозначно виокремити домінуючий, типовий стандарт не так легко, як в інших процесах. А особливу увагу в рамках адміністративного судочинства необхідно звернути на механізм підбору належного стандарту доказування залежно від категорії спору, суб'єкта до якого він застосовується та аналізу потенційних індивідуалізованих наслідків для кожної зі сторін. Однак навіть незважаючи на велику кількість доктринальних підходів щодо пояснення суті оцінювання доказів, істотні протиріччя у поглядах вчених щодо означеного питання відсутні. Тому навряд чи варто говорити про необхідність законодавчого закріплення такої категорії.

Як видається, законодавець, розуміючи загальноживаність поняття «оцінки» та відсутність труднощів у семантико-логічному трактуванні самого терміна, зосередив увагу на способах, умовах та особливостях її реалізації, що відображено в Кодексі. Отже, підтримуючи вищенаведену логіку вдосконалення процесуальних положень, вважаємо за необхідне закріпити у нормативно-правових актах не стільки визначення оцінювання доказів, а поняття та види інструментів оціночної діяльності. При чому під інструментами оцінювання доказів пропонується розуміти допоміжні елементи об'єктивізації мисленнєвого процесу судді у вигляді стандартів доказування, що застосовуються на шляху формування знання про факти об'єктивної соціальної дійсності, забезпечуючи досягнення та існування такого стану внутрішнього переконання, яке дає згоду судді ухвалити справедливе рішення по справі.¹²⁷

Пащенко К.С. аналізує підходи до розуміння поняття оцінки доказів, як: 1) розумового процесу, який заснований на логічних законах; 2) логічного акту, який виражається в процесуальних діях; 3) психологічній діяльності суб'єкта прийняття рішення, яка відбувається як в логічній, так і процесуальній формах; 4) розумової діяльності суду, яка здійснюється на основі внутрішнього переконання та заснована на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи. Таке різноманіття визначень, найбільш вірогідно, зумовлено неоднозначною природою закріплення

¹²⁷ Стоян А. Інструменти оцінювання доказів в адміністративному процесі. Актуальні проблеми правознавства.3(27)/2021 С.94 DOI:10.35774/app2021.03.090

оцінювання доказів у ст. 90 КАСУ законодавцем, який вказав лише умови її реалізації та критерії прийнятності доказів.¹²⁸

Завдання 1. Тестові запитання

Позначте правильну відповідь:

1. Що не є джерелом доказів у адміністративному судочинстві?

- А. Письмові докази
- Б. Висновки експертів
- В. Акти органів місцевого самоврядування
- Г. Пояснення третіх осіб

2. Яке з наведеного не звільняє від доказування?

- А. Загальновідомі обставини
- Б. Обставини, визнані сторонами
- В. Особисті переконання судді
- Г. Преюдиційні факти

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення таких понять:

- доказ у адміністративному судочинстві
- предмет доказування
- преюдиційні факти
- загальновідомі обставини
- визнані факти

2. Наведіть приклади:

- особистого доказу
- речового доказу
- прямого та непрямого доказу
- первісного та похідного доказу

Завдання 3. Аналітичне

1. Поясніть, як співвідносяться поняття **предмет доказування** та **дослідження фактичних даних**.

2. Проаналізуйте процедуру оцінки доказів судом: які принципи при цьому враховуються?

3. У чому полягає важливість висновку експерта у адміністративному процесі?

¹²⁸ Пащенко К. С. Нормативне гарантування оцінки доказів в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід. 2/2020. The scientific papers of the legislation institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. С. 40. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/download/1791/1676/> (дата звернення: 26.08.2021).

Завдання 4. Практичне

Проаналізуйте ситуацію:

Громадянин подав позов до обласної військової адміністрації щодо оскарження обмеження його права на пересування. У матеріалах справи наявний акт перевірки, письмові пояснення працівника адміністрації та фото з місця події. Позивач просить залучити експерта для аналізу відеозапису з камер спостереження.

Запитання:

- Які докази вже наявні в справі?
- Який доказ є особистим, а який – речовим?
- Чи потрібно додаткове забезпечення доказів? Обґрунтуйте.
- Чи можна звільнити позивача від доказування певних обставин?

Завдання 5. Творче

Напишіть коротке есе (до 1 сторінки) на тему:
«Значення повноти та об'єктивності доказування для досягнення справедливості в адміністративному процесі»

У тексті використайте поняття: *предмет доказування, оцінка доказів, визнані факти, преюдиційні обставини, висновок експерта.*

Питання до теми:

1. Засади доказування в адміністративних справах.
2. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі.
3. Підстави звільнення від доказування .
4. Поняття , види та класифікація доказів в адміністративному судочинстві.
5. Правове регулювання експертизи у адміністративному судочинстві.
6. Поняття та витребування доказів в адміністративному судочинстві.
7. Ознаки електронних доказів в адміністративному судочинстві.
8. Порядок збору, та оцінки доказів в адміністративному процесі.
9. Умови надання фактичним даним статусу доказів.
10. Що не підлягає доказуванню в адміністративному судочинстві.

ЛЕКЦІЯ № 11

Тема. Проведення у суді першої інстанції.

(2 години)

Мета лекції: сформувати уявлення про проведення у адміністративних справах, з'ясувати елементи адміністративного позову, визначити поняття адміністративного позову, висвітлити рух справи в адміністративному суді, охарактеризувати особливості підготовки справи до судового розгляду, проаналізувати стадії розгляду справи у адміністративному судді, розглянути строки розгляду адміністративної справи та види судових рішень, сформувати вміння скласти позовну заяву та відзив на позовну заяву до адміністративного суду..

ПЛАН

1. Поняття проведення в адміністративних справах.
2. Загальні вимоги до форми та змісту позовної заяви.
3. Порядок розгляду та види судових рішень

Основні поняття: суд першої інстанції, письмове проведення, позовна заява, відзив на позов, елементи судового позову, судові рішення, постанова, ухвала, адміністративний договір, розумний строк, залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, відмова у відкритті проведення, нормативно-правовий акт, індивідуальний акт, способи судового захисту, попереднього судового засідання, підготовка справи до судового розгляду, судовий розгляд, єдиний державний реєстр судових рішень.

1. Поняття проведення в адміністративних справах.

Оптимізація судових проваджень в світі має визначальну спільну тенденцію – вироблення моделей належних судових процедур, здатних забезпечити доступ до правосуддя, мінімізувати витрати сторін і держави і, при цьому, відповідати високим стандартам гарантування прав учасників судового процесу. В Україні докладається чимало зусиль щодо реформування судової влади, в тому числі шляхом удосконалення правового регулювання процесуальних засад відправлення правосуддя, яке реалізується в значній мірі через впровадження європейських стандартів, сформульованих у рекомендаціях № R (81)7, R (84)5, R (95)5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно справедливого суду в розумний строк. Вагомим кроком у цьому напрямку стало системне оновлення процесуального законодавства, в наслідок чого впроваджено спрощені процесуальні форми

розгляду і вирішення справ.¹²⁹

Діючим законодавством для вимоги позивача до відповідача про захист порушених прав, свобод та інтересів від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, що подаються через адміністративний суд у порядку адміністративного судочинства є провадження. Частиною 3 статті 3 КАС України зазначено, що провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи. Письмове провадження потрібно для розгляду та вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи.

Вовк П.В. розглядає позовне провадження зазначає, що воно є основною процесуальною формою адміністративного судочинства і втілюється або в загальному, або у спрощеному порядку, які існують як альтернативні способи здійснення судочинства із наявністю прямо передбачених законодавством виключень. Так, виключно загальну позовну форму передбачено для шістьох категорій справ, закріплених у ч. 4 ст. 12 КАС України. Переважна більшість цих справ належить до категорії складних справ.

Спрощене позовне провадження застосовується щодо справ незначної складності, а саме до десяти категорій справ, передбачених ч. 6 ст. 12 КАС України. При цьому, для усіх інших справ обрання форми провадження належить до дискреційних повноважень судді, який визначає форму провадження, виходячи із особливостей справи і враховуючи думку сторін. Єдиною безумовною підставою розгляду справи із «назахищеного переліку» у спрощеному провадженні є заявлення зустрічного позову. Також слід відзначити, що зміна процесуальної форми після відкриття провадження передбачає лише перехід від спрощеного до загального позовного провадження. Отже, ознакою спрощеного провадження в адміністративному судочинстві є те, що воно виконує функції повноцінної альтернативи загальному позовному провадженню.

При розгляді справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи.

¹²⁹ Вовк П.В. Особливості процесуальної форми спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал 12/2021 С.490 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/125>

Схема 11.1.

Заяви по суті

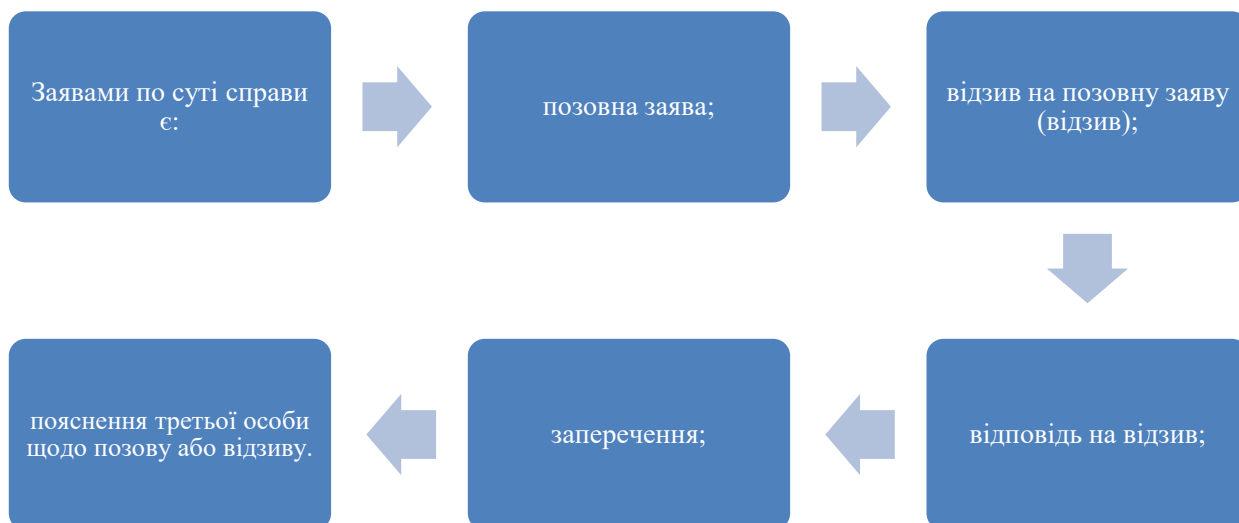
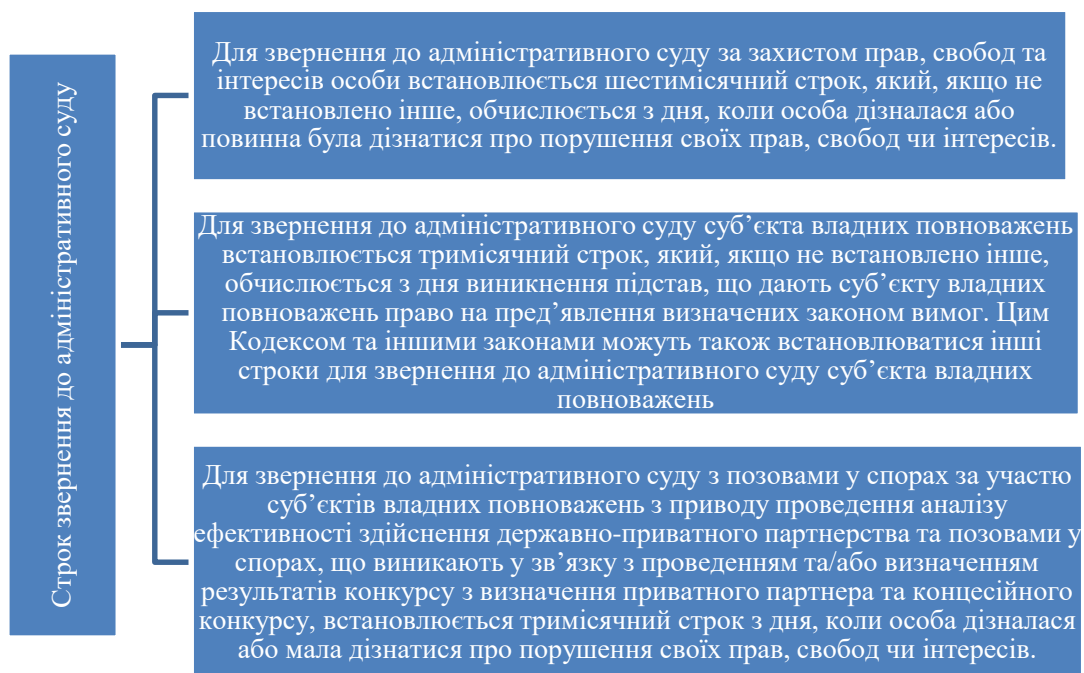

Схема 11.2.

Строк звернення до адміністративного суду

Для захисту прав, свобод та інтересів особи цим Кодексом та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду, які, якщо не встановлено інше, обчислюються з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Якщо законом передбачена можливість досудового порядку вирішення спору і позивач скористався цим порядком, або законом

визначена обов'язковість досудового порядку вирішення спору, то для звернення до адміністративного суду встановлюється тримісячний строк, який обчислюється з дня вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

Для того щоб зрозуміти сутність позовного провадження в адміністративному процесі, слід визначити характерні риси матеріально-правової природи публічно-правових спорів, які зумовлюють особливості процесуального порядку їх розгляду та вирішення, їх суб'єктний склад та особливості процесуального засобу порушення судової діяльності та реалізації судових рішень. М. Поворознюк вказує, що сутність позовного провадження в адміністративному процесі якнайкраще може бути охарактеризована через певну сукупність основних, притаманних йому рис, зокрема :

- 1) виникає внаслідок пред'явлення адміністративного позову шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції;
- 2) правовою основою його здійснення виступають норми КАС;
- 3) наявність певної адміністративної справи, що належить до юрисдикції адміністративних судів;
- 4) наявність спеціального суб'єкта, який здійснює провадження щодо розгляду і вирішення адміністративної справи – адміністративного суду;
- 5) наявність двох сторін з різним ступенем юридичної заінтересованості, яким надано КАС рівні процесуальні права й обов'язки;
- 6) наявність спеціальних суб'єктів – третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, так і без самостійних вимог щодо предмета спору між сторонами;
- 7) метою позовного провадження;
- 8) способом захисту порушених прав, свобод та інтересів;
- 9) відбувається у передбаченій законом процесуальній формі;
- 10) поділяється на менш дрібні процесуальні утворення, що закріплюються у спеціальних документах;
- 11) судовими рішеннями, які виносяться за результатами розгляду і вирішення адміністративної справи в суді;
- 12) можливість звернення судових рішень в адміністративних справах до примусового виконання. При цьому, кожна із зазначених ознак характеризується певними властивостями.¹³⁰

Підсумовуючи потрібно зазначити дослідження Куйбіда А.А. якій зазначив, що закріплені в КАС України процедури розгляду адміністративних справ надають однакове значення як усній, так і письмовій формі

¹³⁰ Поворознюк М.І. Ознаки позовного провадження як процесуальної сфери реалізації права на захист в адміністративному суді. Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 164.

провадження, як загальному так і спрощеному позовному провадженню, диференціюючи особливості судового розгляду в залежності від специфіки самих адміністративних справ. Разом з тим, законодавче регулювання форм адміністративного судочинства не є досконалим та потребує деяких змін.¹³¹

2. Загальні вимоги до форми та змісту позовної заяви.

У своєму дослідженні «Позовна заява в адміністративному судочинстві України» Гордєєв В.В. зазначає, що право звернення до суду є невід'ємною ознакою незалежної суверенної демократичної держави Україна. Дотримання вимог законодавства щодо форми та змісту позовної заяви є запорукою якісного, оперативного і справедливого вирішення справи адміністративним судом. З'ясовано, що в теорії адміністративного процесу розрізняють такі елементи позову, як підстава, предмет та зміст. Підкреслено, що підстава позову – це обставини й норми права, з якими позивач обґрунтовує свої вимоги.

Повнота позовної заяви залежить від викладу обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, зазначення норми права і юридичних фактів, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин. Підстава позову сприяє встановленню спірних правовідносин. Предметом позову є певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, те, на що спрямований адміністративний позов і з приводу чого його подають. Зміст позову – це вказана в позовній заяві форма (спосіб) захисту, тобто те, що позивач просить від суду. Акцентовано на тому, що накопичення елементів фактичного складу може мати юридичний характер, тобто поява одного елемента відкриває юридичну можливість для наступних, і це триває доти, доки не будуть накопичені всі елементи фактичного складу.

Така ситуація простежується в разі подання позову до адміністративного суду. Після настання такого юридичного факту виникають правовідносини між позивачем і судом. Проте для виникнення правовідносин між позивачем та відповідачем не досить лише цього юридичного факту. У такому випадку необхідно, щоб утворився фактичний склад із двох юридичних фактів, перший із яких – подана до суду позовна заява, а другий – постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі.¹³²

¹³¹ Куйбіда А.А. Форми адміністративного судочинства. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022 Серія Право, Випуск 73:частина 2. С.49 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.38>

¹³² Гордєєв В.В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві України. авт. над.ю.н спец.12.00.07. Запоріжжя 2021. С.13

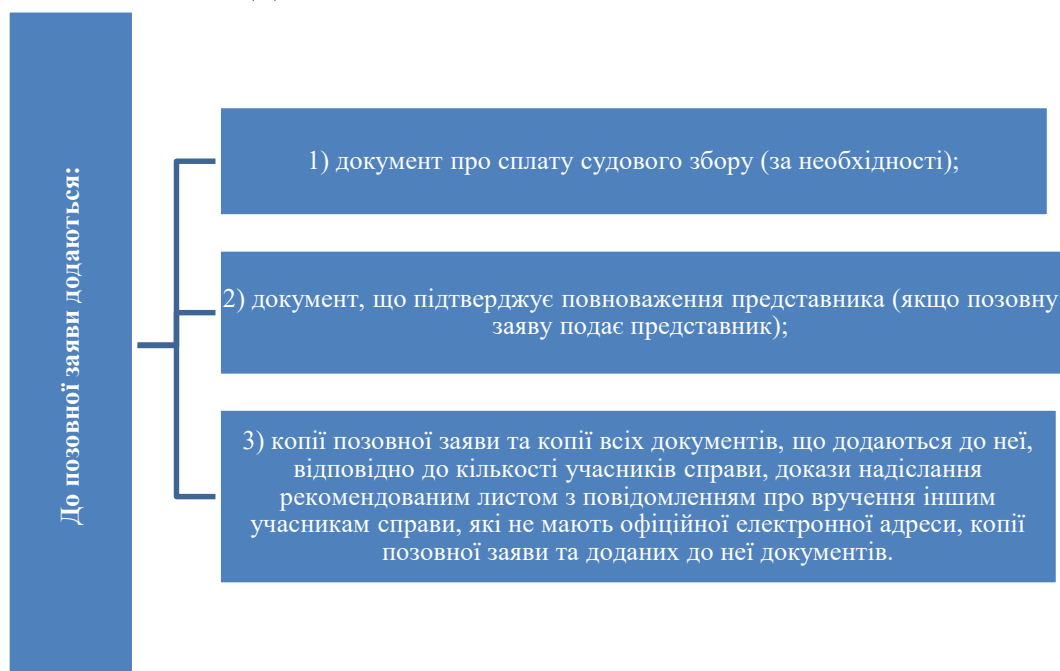
Позовна заява подається в письмовій формі відповідно до статті 160 КАС України і повинна містити:

Схема 11.3.

Заява повинна містити

До позовної заяви додаються:

У разі подання до суду документів в електронній формі суб'єкт владних повноважень зобов'язаний надати доказ надсилання листом з описом вкладення іншим учасникам справи копій поданих до суду документів. Позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позову, наданого судом.

За подання позову особа сплачує судовий збір, відповідно до [статті 4 Закону України "Про судовий збір"](#) судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

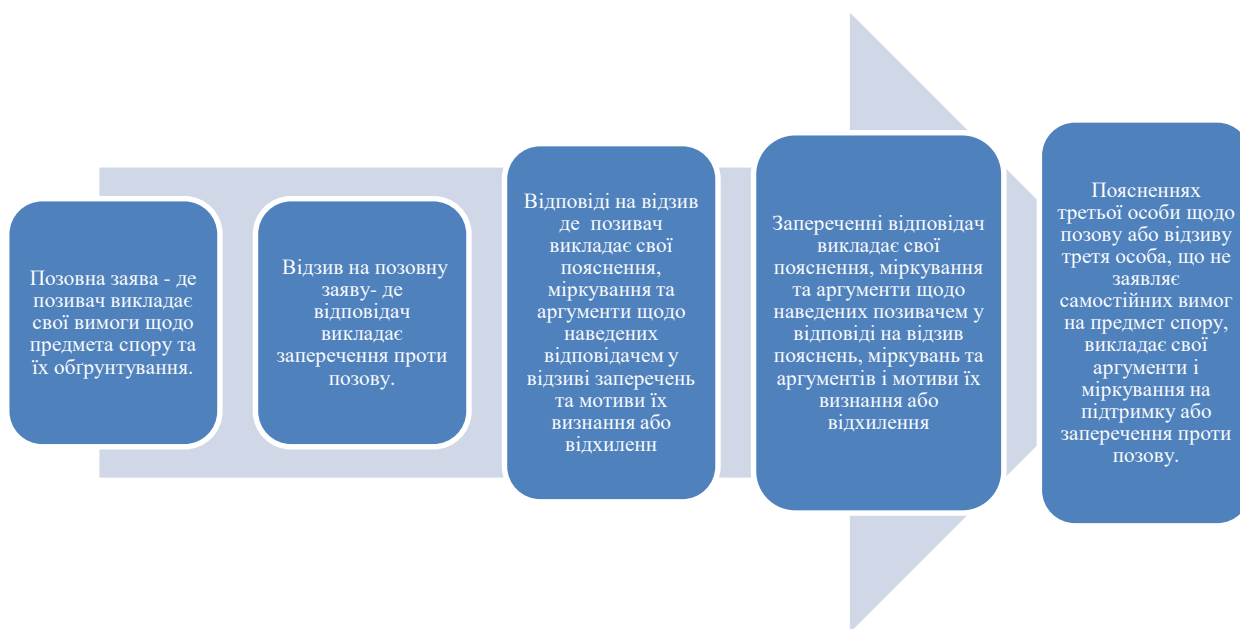
Гордєєв В.В. зазначає, що позовна заява в адміністративному судочинстві – це юридико-фактична письмова вимога позивача до відповідача з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Позивач у позовній заяві повинен навести юридичні факти, які призвели до виникнення спірних правовідносин, і зазначити докази, які підтверджують юридичні факти.¹³³

¹³³ Гордєєв В.В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві України. авт. над.ю.н спец.12.00.07. Запоріжжя 2021. С.20

Дії які передбачені для позивача, відповідача та третіх осіб Кодексом Адміністративного Судочинства України при поданні позову до адміністративного суду першої інстанції.

Схема 11.5.

Дії позивача:

3. Порядок розгляду та види судових рішень.

Єдиною підставою для відкриття суддею провадження в адміністративній справі є звернення особи у встановленому порядку до суду з належно оформленою позовною заявою. Саме тому суддя після одержання позовної заяви (протягом п'яти днів) не лише перевіряє формальне додержання позивачем вимог закону щодо її змісту, форми, доданих до неї документів, сплати судового збору і відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, він також установлює наявність передумов для відкриття провадження в адміністративній справі.¹³⁴

Згідно діючого законодавства адміністративне провадження у суді проходить наступні процесуальні етапи.

¹³⁴ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.256. URL: [Administratyvnyi protsess_navchalnyi posibnyk_KhNUVS_2022 PDF](https://dspace.univd.edu.ua) (dspace.univd.edu.ua) С.293

Етапи провадження у суді:

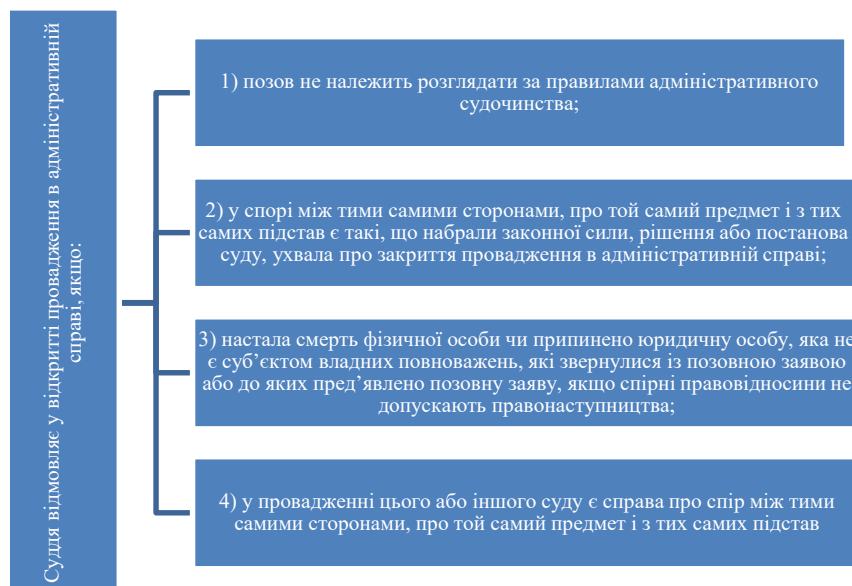

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді. Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, встановлених статтями 160, 161 цього Кодексу, протягом п'яти днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху. Суд постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху також у разі, якщо позовну заяву подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

Суддя відповідно до чинного законодавства, керуючись ст.170 КАС України може відмовити у відкритті провадження у адміністративній справі.

Схема 11.7.

Суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо:

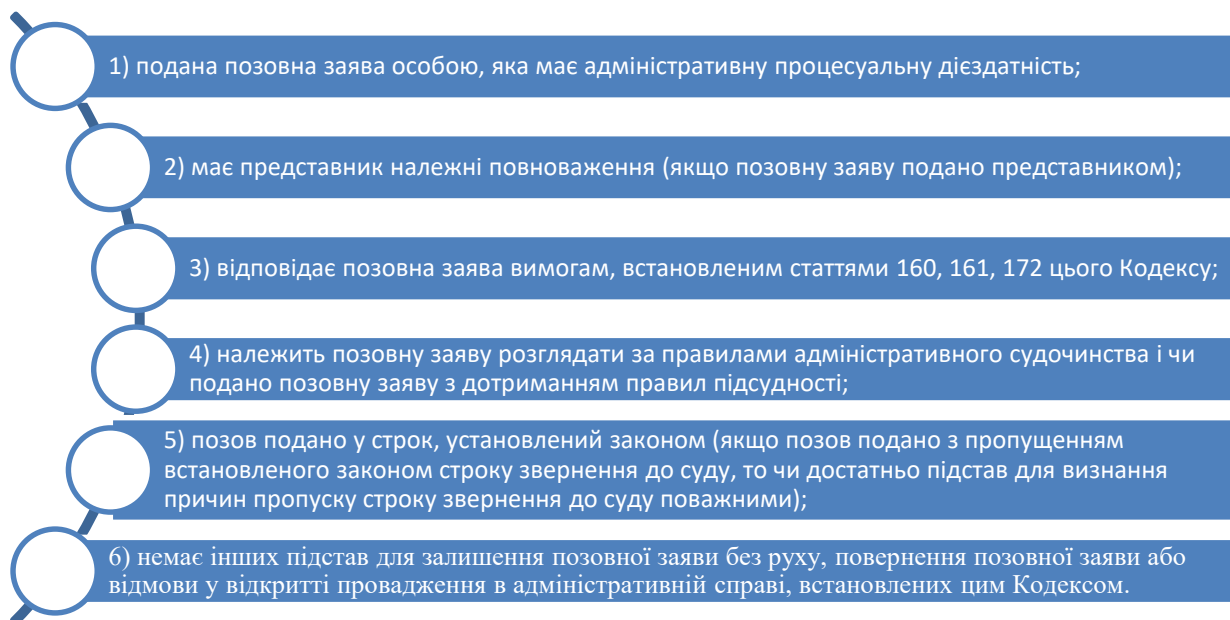

Про відмову у відкритті провадження у справі суддя постановляє ухвалу не пізніше п'яти днів з дня надходження позовної заяви.

При відкритті провадження в адміністративній справі суддя повинен з'ясувати наступні обставини:

Схема 11.8.

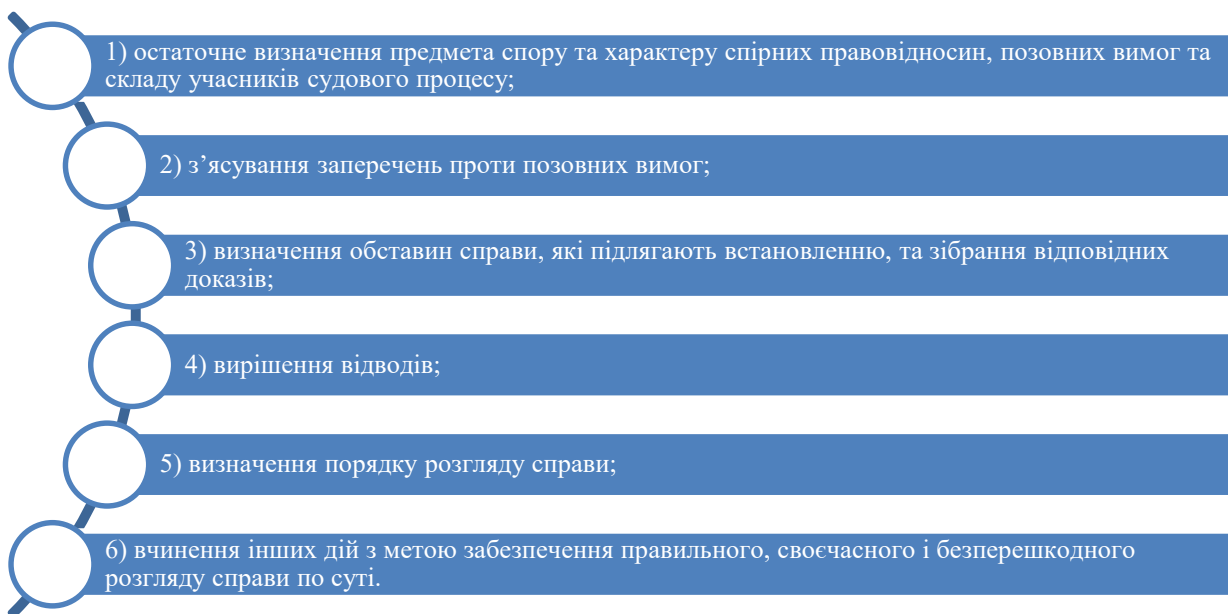
Суддя повинен з'ясувати наступні обставини:

Підготовку справи до судового розгляду здійснює суддя адміністративного суду, який відкрив провадження в адміністративній справі. Завданням підготовчого провадження є:

Схема 11.8.

Завдання підготовчого провадження

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання. Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду.

Для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, проводиться підготовче засідання.

Схема 11.9.

За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про:

Вирішення спірного питання

Завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат. Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті.

У призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядається. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, хто з учасників справи бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників справи, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання в порядку, визначеному цим Кодексом.

Суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи.

Питання ставляться у наступній черговості:

Учасники справи з дозволу головуючого можуть ставити питання один одному. Питання ставляться у такій черговості:

1) позивачу та (або) особі, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, - відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи;

2) відповідачу - позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь у справі на стороні позивача, інші учасники справи;

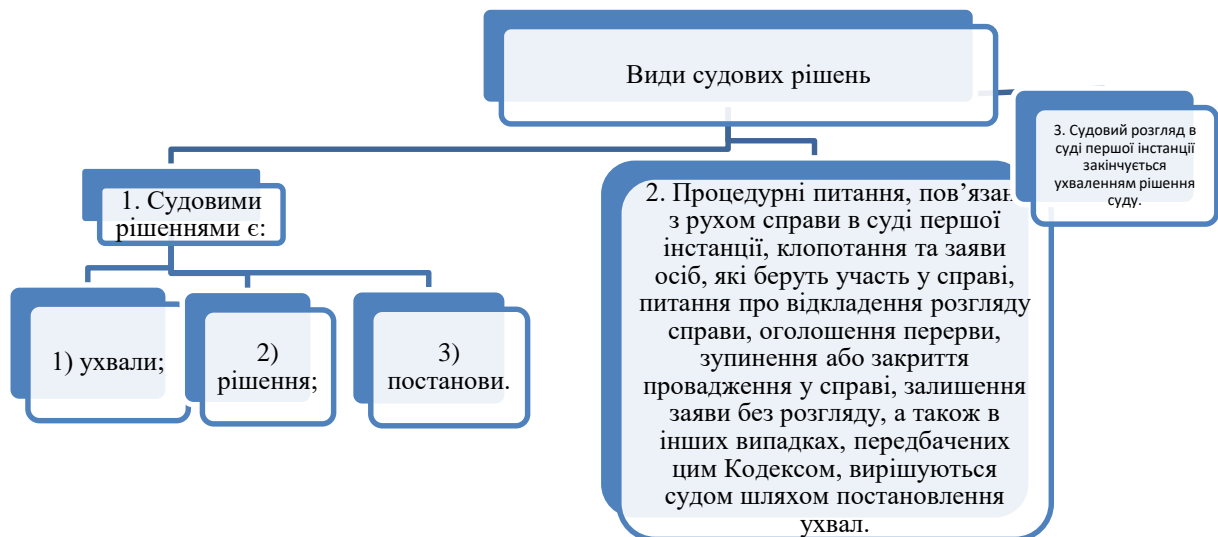
3) іншим учасникам справи - позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи, третя особа, яка бере участь на стороні позивача, відповідач, третя особа, яка бере участь на стороні відповідача, інші учасники справи.

Після з'ясування всіх обставин у справі та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні надає сторонам та іншим учасникам справи можливість дати додаткові пояснення. У зв'язку з додатковими поясненнями учасників справи суд може ставити питання іншим учасникам справи, свідкам, експертам, спеціалістам. Вислухавши додаткові пояснення, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

У судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, які досліджені в судовому засіданні. Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (приміщення, спеціально призначеного для ухвалення судових рішень) для ухвалення рішення у справі, оголосивши орієнтовний час його проголошення.

Схема 11.12.

Види судових рішень

Завдання 1. Тестові запитання

Позначте правильну відповідь:

1. Що не є елементом адміністративного позову?
 - А. Предмет позову
 - Б. Обґрунтування апеляційної скарги
 - В. Підстави позову
 - Г. Спосіб судового захисту
2. Яке судове рішення приймається у разі визнання адміністративного позову?
 - А. Ухвала
 - Б. Наказ
 - В. Постанова
 - Г. Резолюція
3. Яке з наведеного не є підставою для повернення позовної заяви?
 - А. Відсутність підпису позивача
 - Б. Неналежне оформлення додатків
 - В. Зміна адреси відповідача
 - Г. Подання позову без сплати судового збору

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення таких понять:
 - позовна заява
 - відзив на позов
 - судове рішення
 - підготовка справи до судового розгляду

- адміністративний договір
- 2. Складіть перелік елементів, які обов'язково повинні міститися у позовній заяві відповідно до КАС України.

Завдання 3. Практичне

Ситуація:

Громадянин оскаржує рішення органу виконавчої влади щодо відмови у призначенні субсидії. Він подав позов до окружного адміністративного суду, але не зазначив спосіб судового захисту. Суд залишив позовну заяву без руху.

Запитання:

- Чи є дії суду правомірними?
- Які ще підстави можуть бути для залишення позову без руху?
- Які строки даються позивачу для усунення недоліків?
- Як громадянин може виправити ситуацію?

Завдання 4. Аналітичне

1. Охарактеризуйте стадії розгляду адміністративної справи в суді першої інстанції.
2. У чому полягає сутність письмового провадження в адміністративному процесі?
3. Порівняйте ухвалу та постанову суду: в чому різниця за змістом та юридичним значенням?

Завдання 5. Практичне письмове

1. Складіть зразок **позовної заяви** до адміністративного суду (тема за вибором: оскарження бездіяльності органу влади, скасування індивідуального акту, тощо).
2. Підготуйте **відзив на позовну заяву** з точки зору відповідача (органу публічної влади).

Питання до теми:

1. Право на звернення до адміністративного суду.
2. Поняття, форма зміст адміністративного позову.
3. Порядок відкриття провадження в адміністративній справі.
4. Підстави залишення позовної заяви без руху.
5. Відмова у відкритті провадження в адміністративній справі.
6. Завдання та зміст підготовки адміністративної справи до судового розгляду.
7. Попереднє судове засідання мета та особливості.

8. Судовий розгляд справи поняття та значення стадій .
9. Винесення і оголошення судового рішення.
10. Судові рішення суду першої інстанції.

ЛЕКЦІЯ № 12

ТЕМА. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ.

(2 години)

Мета лекції: сформуванню уявлення про перегляд рішень у адміністративному судочинстві, з'ясувати підстави до скасування судового рішення суду першої інстанції, визначити строки подачі апеляційної заяви та строки у апеляційному провадженні, висвітлити поняття касаційного провадження в адміністративному судочинстві, охарактеризувати загальні завдання касаційного провадження, проаналізувати практику апеляційного та касаційного провадження у адміністративному судочинстві.

ПЛАН

1. Підстави до перегляду рішення суду та межі перегляду судом апеляційної інстанції.
2. Поняття та значення апеляційного провадження.
3. Поняття та завдання касаційного провадження.

Основні поняття: судовий розгляд, суддя, суд першої інстанції, перегляд судового рішення, судовий контроль, апеляційне провадження, касаційне провадження, постанова суду, ухвала суду, судовий збір, строк розгляду апеляційної та касаційної скарги, відмова у відкритті апеляційного провадження, відмова у відкритті касаційного провадження.

1. Підстави до перегляду рішення суду та межі перегляду судом апеляційної інстанції.

Перегляд судових рішень в апеляційному провадженні має дуже велику історію починаючи ще у Староримській державі. В своїх дослідженнях Поляков І.С. зазначає, етапом, у якому вже спостерігається становлення витоків апеляційного провадження, є період формування правової системи у Стародавньому Римі (754р. до н.е. – 476 р. н.е.), під час якого були написані перші праці щодо необхідності апеляційного провадження, в яких спостерігалось критичне ставлення до формування останнього. У ці часи апеляція періодично то з'являлася, то зникала, проте в роки правління імператора Августа вона вже отримала своє стійке закріплення на державному рівні й мала відповідні характерні ознаки. Так, функції апеляційної інстанції в римському праві виконував імператор шляхом делегування своєї апеляційної юрисдикції міському префекту чи консуларію. На українських землях

апеляційне провадження зародилося за часів Київської Русі (882-1240рр.) , основні риси якого хоча й були перейняті з Римського права, проте набули значних змін і перетворень. Так, як і в Римському праві, судові органи не виконували апеляційної функції, але на відміну від нього, в Київській Русі її здійснювали відповідні посадові особи. Проте , як і в Стародавньому Римі, так і на території Київської Русі, інститут апеляції зазнавав і перемог і поразок.¹³⁵

Конституцією України п.8 ст.129 передбачено право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення. Кодексом Адміністративного Судочинства України 13 статтею, передбачено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення. Та зазначено що не допускається касаційне оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.

Олена Губська зазначила, що суд апеляційної інстанції розглядає питання не тільки з погляду права, а й факту, оскільки має ті ж права, що й суд першої інстанції. Може з'ясувати, чи повні й змістовні обставини справи, чи правильно досліджені докази та обставини справи, які встановлені судом першої інстанції і відповідають висновкам цього ж суду.

Мартін Штайнкюлер розповів, що в Німеччині апеляція допускається тільки у випадках, якщо: існують значні сумніви стосовно правильності рішення; справа містить особливі труднощі фактичного або правового характеру; справа має принципове значення; рішення відхиляється від відповідного рішення вищого адміністративного суду землі, Федерального адміністративного суду, Спільного сенату верховних судів Федерації або Федерального конституційного суду та спирається на це відхилення або якщо наявний і буде доведений недолік провадження, який підлягає оцінці апеляційним судом, на якому може ґрунтуватися рішення.¹³⁶

При проведенні реформи судової системи України не були вирішені наступні питання які створюють суперечності при розгляду справи: межі перегляду судових рішень, суб'єктів оскарження, моделі апеляції й модернізації апеляційного провадження.

Схема 12.1.

¹³⁵ Поляков І.С. Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні: дис. на здобуття.... к.ю.н. спец.12.00.07. м.Запоріжжя С.39

¹³⁶ Практичні і теоретичні аспекти адмінсудочинства в Україні і Німеччині порівнювали судді цих країн. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/793375/>

Суд апеляційної інстанції

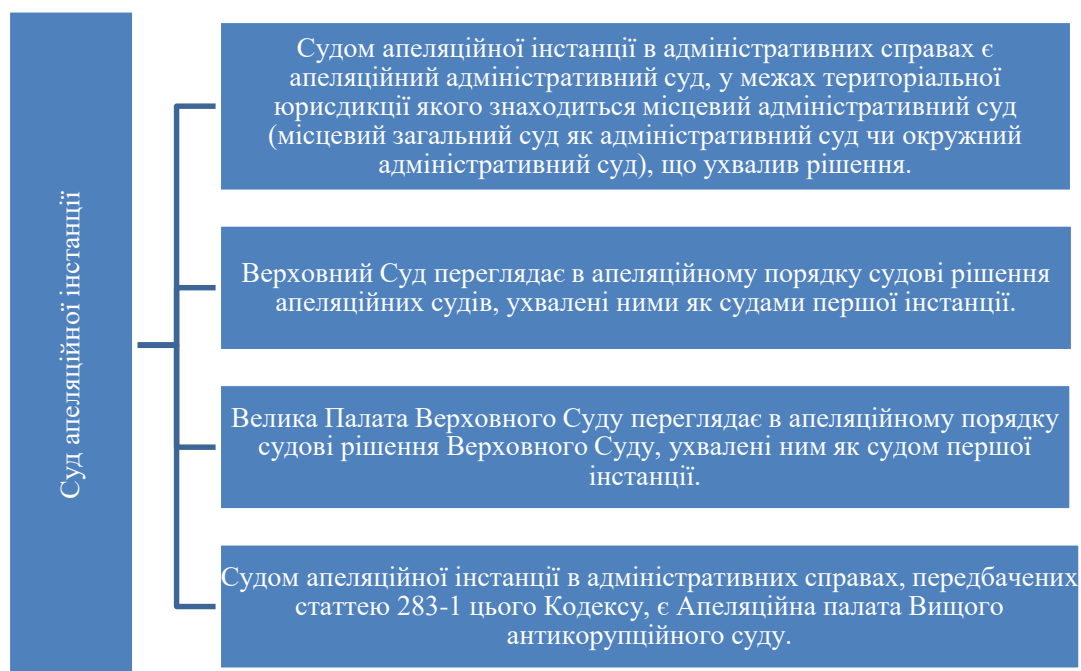
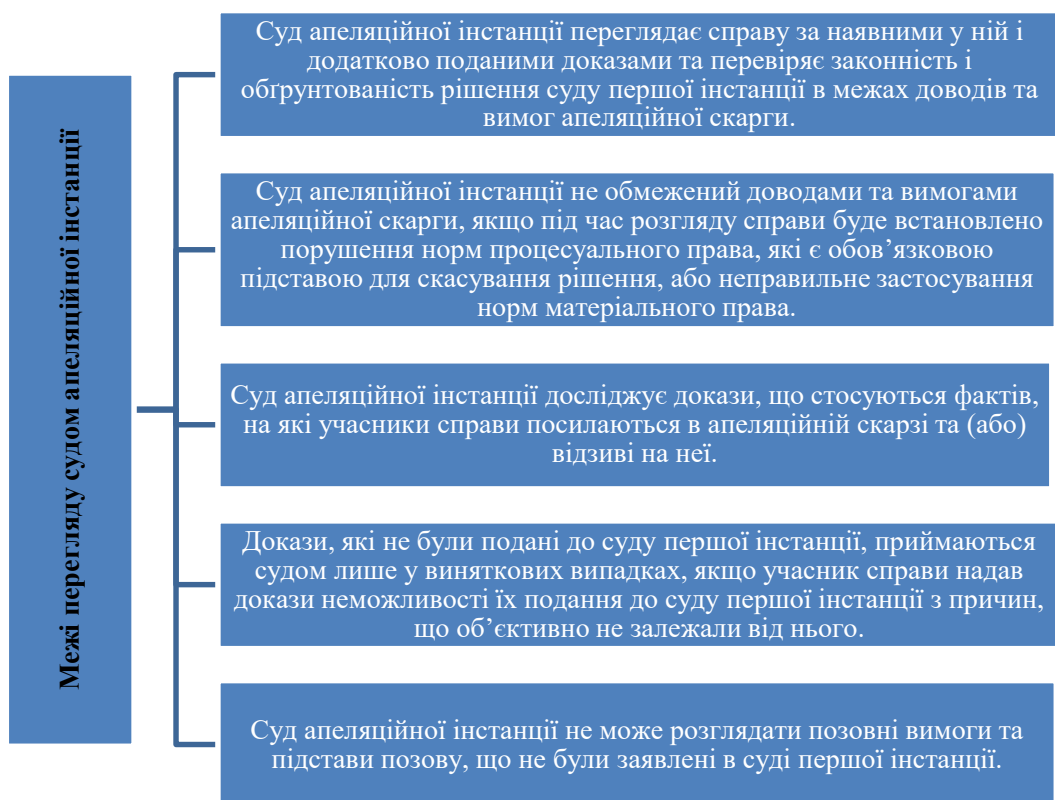

Схема 12.2.

Межі перегляду судом апеляційної інстанції

За результатами оцінювання адміністративним судом апеляційної інстанції поданої до нього апеляційної скарги може бути відкрито апеляційне провадження (ст. 300 КАС України). Апеляційне провадження є стадією адміністративного процесу, наступною після стадій в адміністративному суді першої інстанції.¹³⁷

Відповідно до Кодексу Адміністративного судочинства апеляційні скарги можуть подаватися на рішення суду першої інстанції та на апеляційне оскарження ухвали суду. Статей 294 КАС України зазначені ухвали, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення. Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину рішення (ухвали) суду, або розгляду справи в порядку письмового провадження, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення. Право на апеляційне оскарження. Для обґрунтованого і законного подання апеляційної скарги, відкриття апеляційного провадження в особи, яка подає таку скаргу, має бути право на апеляційне оскарження. Таке право виникає за сукупності умов, передбачених ст. 293 КАС України:¹³⁸

Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами й перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів і вимог апеляційної скарги. Він не обмежений доводами й вимогами останньої, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення суду першої інстанції, або неправильного застосування ним норм матеріального права. Апеляційний суд досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі й (або) відгуку на неї. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються апеляційним судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього. Апеляційний суд не може розглядати позовні вимоги й підстави позову, які не були заявлені в суді першої інстанції.¹³⁹

¹³⁷ Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / заг. ред. В. М. Бевзенка. Київ : Дакор, 2021. С. 1030

¹³⁸ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.256. URL: [Administratyvnyi protsess_navchalnyi posibnyk_KhNUVS_2022 PDF](https://dspace.univd.edu.ua/) (dspace.univd.edu.ua) С.326

¹³⁹ Поляков І.С. Перегляд рішень окружних адміністративних судів в апеляційному провадженні: дис. на здобуття.... к.ю.н. спец.12.00.07. м.Запоріжжя С.52

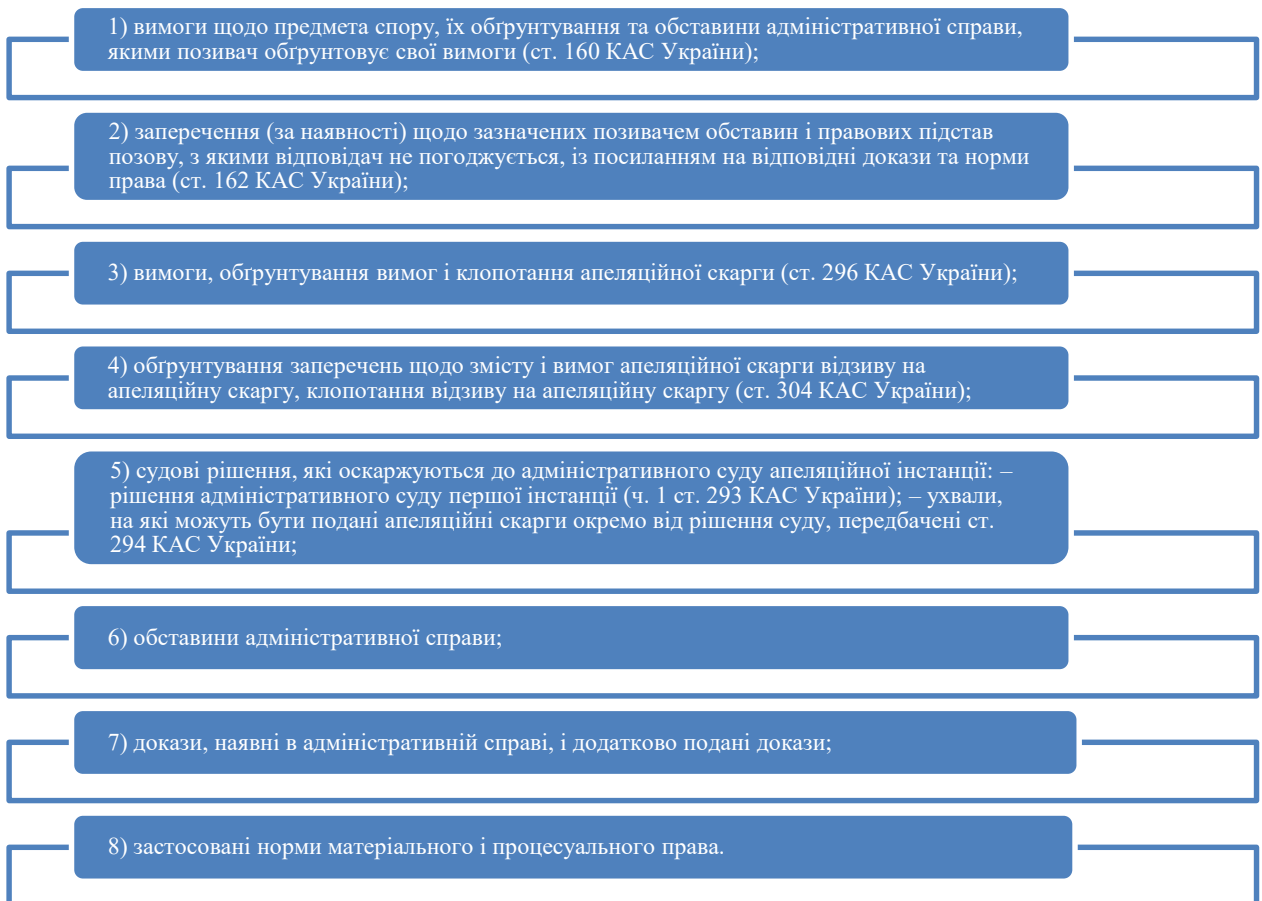
2. Апеляційного провадження та його стадії.

Адміністративний суд апеляційної інстанції перевіряє в апеляційному порядку законність та обґрунтованість рішень та ухвал, постановлених адміністративним судом першої інстанції, у межах апеляційної скарги та наданого на неї пояснення (відзиву). Адміністративний суд апеляційної інстанції не пов'язано межами вимог апеляційної скарги та поясненням (відзивом) на неї, якщо встановлено порушення адміністративним судом норм адміністративного судочинства. Адміністративний суд апеляційної інстанції може дослідити докази, які не було досліджено в адміністративному суді першої інстанції, якщо визнає обґрунтованою неможливість надання їх адміністративному суду першої інстанції.¹⁴⁰

Об'єктами апеляційного перегляду є:¹⁴¹

Схема 12.3.

Межі перегляду судом апеляційної інстанції

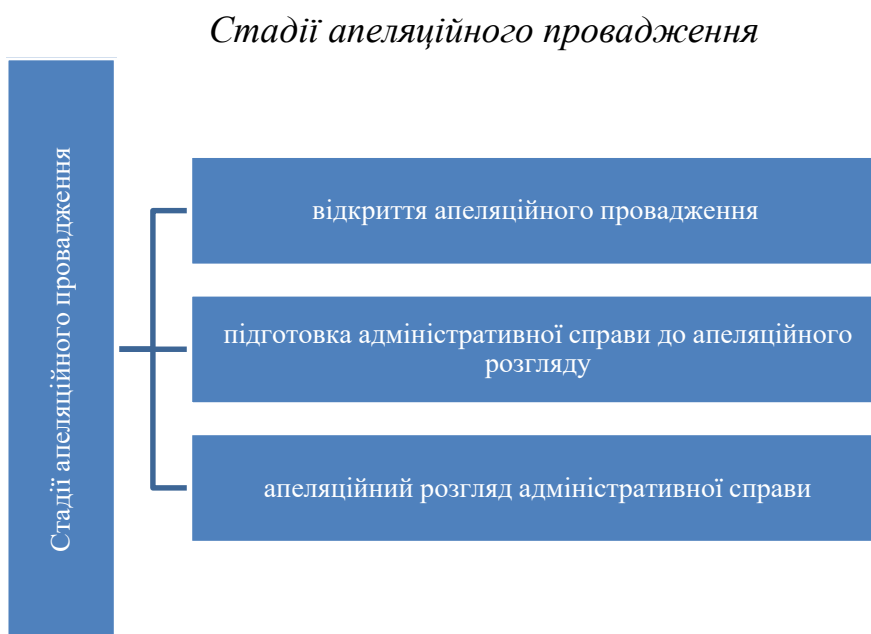

¹⁴⁰ Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес : монографія. Харків : Консум, 2003. С. 290.

¹⁴¹ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС). / Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.256. URL: [Administratyvnyi protsess_navchalnyi posibnyk_KhNUVS_2022 PDF](https://dspace.univd.edu.ua) (dspace.univd.edu.ua) С.326

Відповідно до чинного законодавства якщо не порушено строк на апеляційне оскарження, форма та зміст відповідають вимогам та скарга подана згідно з порядком подання, та не існує інших перешкод для апеляційного перегляду, то суд буде переглядати справу у наступних стадіях.

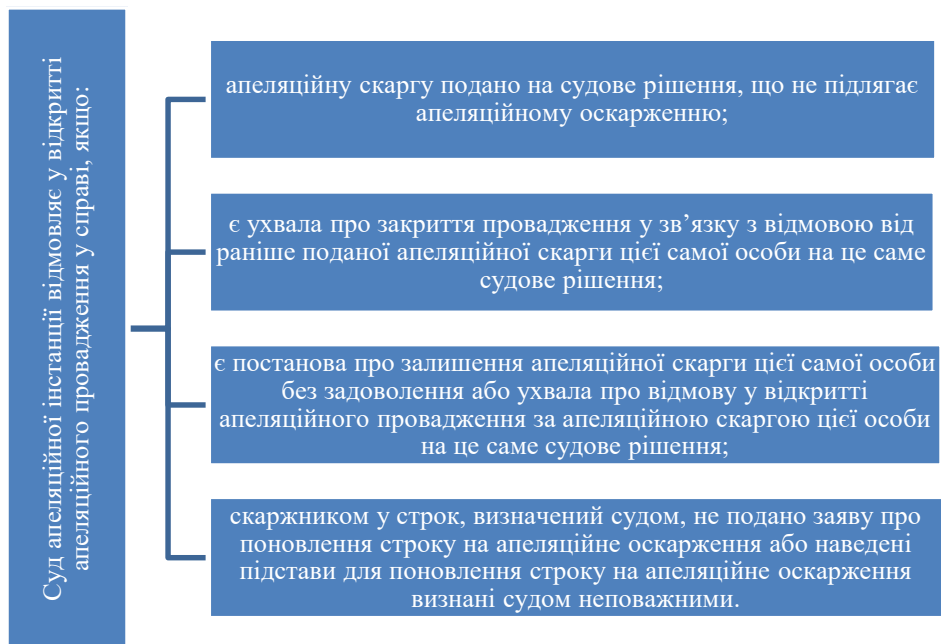
Схема 12.4.

Апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку, встановленому КАС України.

Схема 12.5.

Суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у справі, якщо:

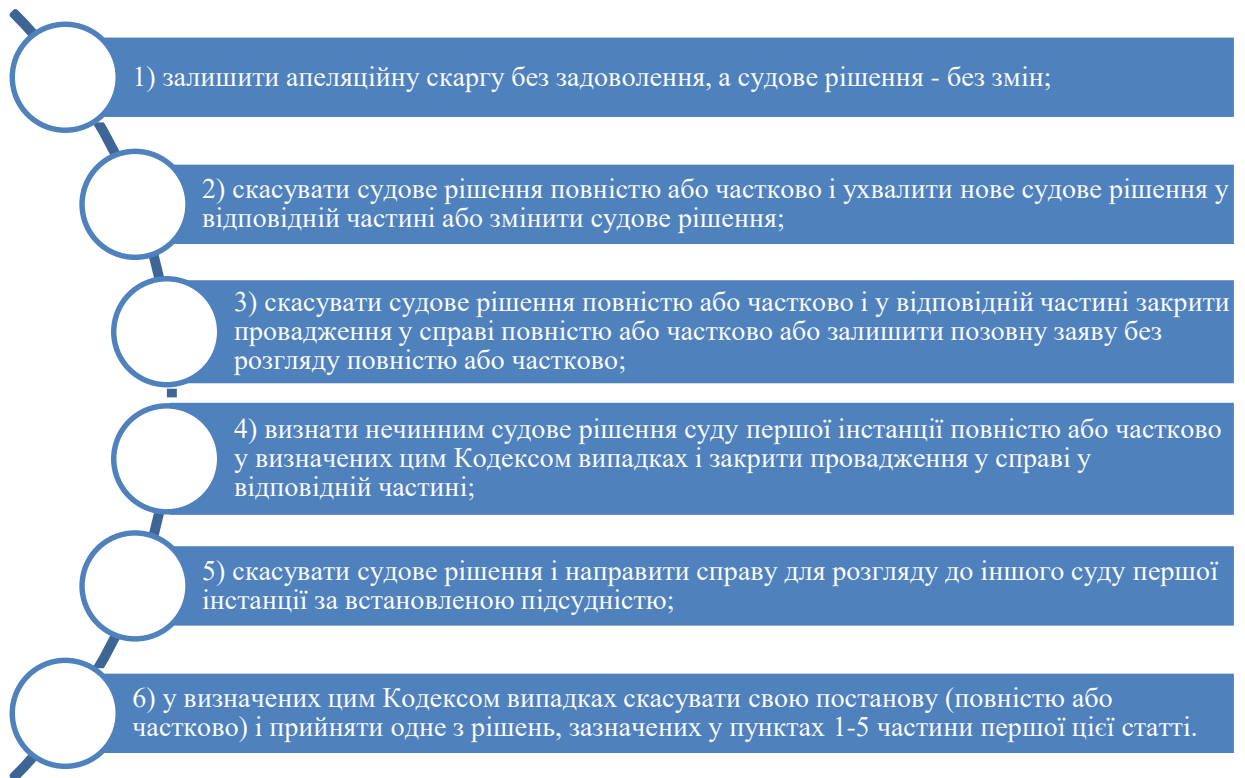

За відсутності підстав для залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги чи відмови у відкритті апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження у справі. Питання про відкриття апеляційного провадження у справі вирішується не пізніше п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги або заяви про усунення недоліків.

Апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, встановлених цією главою.

Схема 12.6.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на судові рішення суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

-
- 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін;
 - 2) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове судове рішення у відповідній частині або змінити судове рішення;
 - 3) скасувати судові рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково;
 - 4) визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у визначених цим Кодексом випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині;
 - 5) скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;
 - 6) у визначених цим Кодексом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених у пунктах 1-5 частини першої цієї статті.

Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а рішення або ухвалу суду - без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального.

Підстави для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення

Підставами для скасування судового рішення суду першої інстанції повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення є:

- 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими;
- 3) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи;
- 4) неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права.

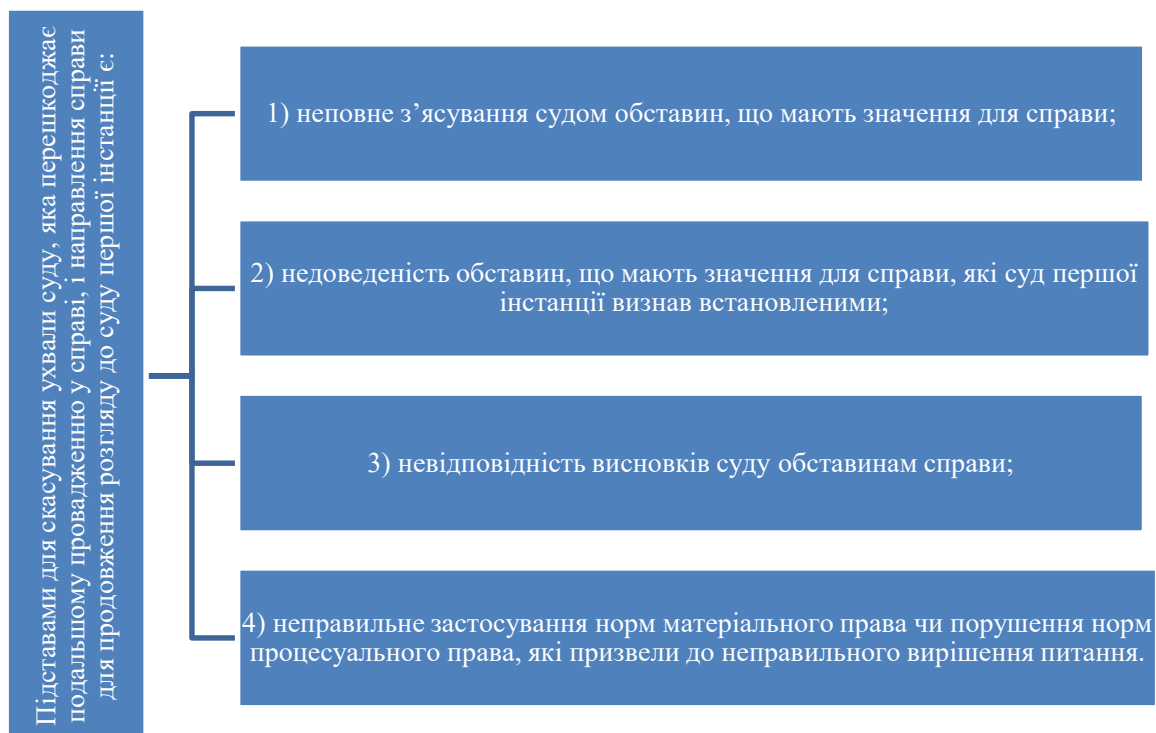
Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

- Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення суду, якщо:

- 1) справу розглянуто неповноважним складом суду;
- 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою;
- 3) справу розглянуто адміністративним судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою;
- 4) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;
- 5) судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у судовому рішенні;
- 6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- 7) суд розглянув за правилами спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження.

Підставами для скасування ухвали суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції є:

Набрання судовими рішеннями суду апеляційної інстанції законної сили. Постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили з дати її прийняття. Ухвала суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення. Після закінчення апеляційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав. Судові рішення суду апеляційної інстанції оскаржуються в касаційному порядку у випадках, передбачених цим КАС України.

3.Поняття та завдання касаційного провадження.

Касація (з лат. cassatio – скасування, знищення, casso – розбиваю, руйную) – форма оскарження і перевірки судом вищої інстанції рішень, ухвал, постанов суду; процесуальний документ, у якому заявник оскаржує рішення, ухвалу чи постанову суду.¹⁴²

Відповідно до ч.1 ст.13 Кодексу адміністративного судочинства України, учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом

¹⁴² Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1977. С. 317.

випадках - на касаційне оскарження судового рішення. Не допускається касаційне оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.

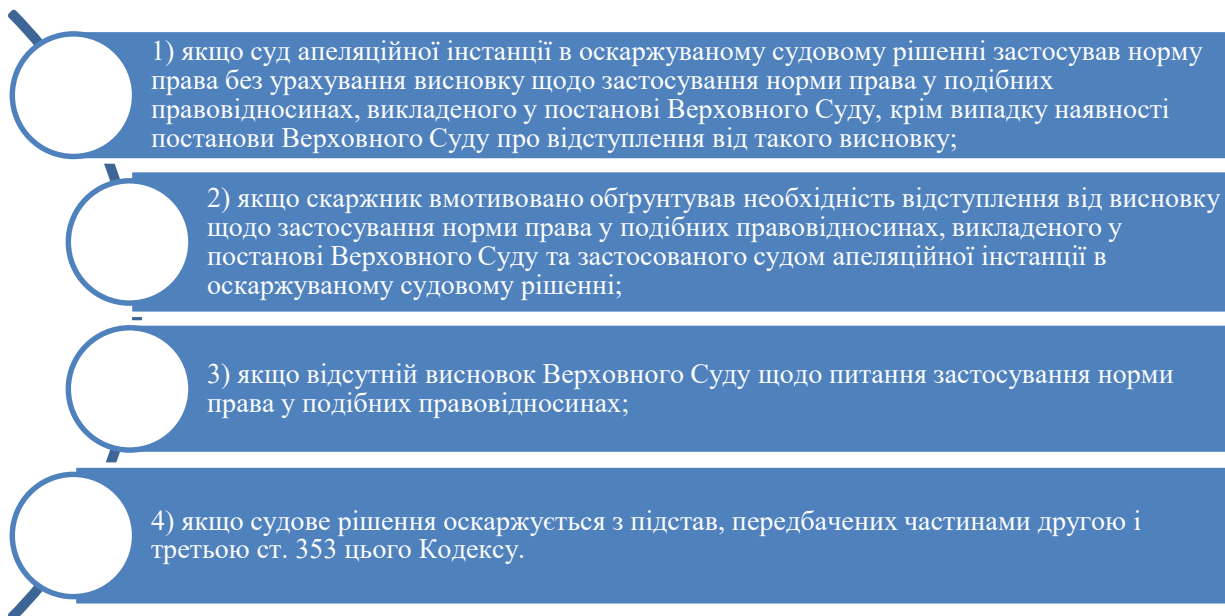
В своїх дослідженнях Дорохіна Ю. зазначає, хоча касаційний перегляд судових рішень не відбувається у кожній справі, проте це обмеження не порушує п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якому закріплені гарантії права на справедливий судовий розгляд, не закріплює право на касаційне оскарження судових рішень в адміністративних справах. У Рекомендації № R(95)5 Комітет Міністрів Європи зазначив, що під час розгляду можливих заходів щодо судів третьої інстанції державам слід виходити з того, що справи вже пройшли слухання у двох інших судах. Оскарження у суді третьої інстанції мають передусім відбуватися щодо справ, які заслуговують на третій судовий розгляд, наприклад справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону. Вони також можуть бути обмежені скаргами у тих справах, де питання мають значення для широкого загалу. При цьому від особи, яка подає скаргу, слід вимагати обґрунтування причин, з яких її справа сприятиме досягненню таких цілей.¹⁴³

Запровадження касаційних фільтрів відповідає принципу правової визначеності, на необхідність дотримання якого неодноразово вказував Європейський суд з прав людини. Жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного судового рішення лише через бажання нового вирішення справи. Касаційний перегляд не повинен замінювати апеляційний. Натомість існування двох різних поглядів на один предмет не є підставою для нового слухання справи. Таким чином, інститут перегляду малозначних справ, що включає касаційні фільтри, є позитивною новелою, спрямованою на пришвидшення остаточного вирішення справи, розвантаження суддів та адвокатів.

Перспективним є подальше вдосконалення цього інституту шляхом внесення змін до процесуального законодавства та формування правозастосовної практики Верховного Суду. Все-таки об'єктивних підстав для звуження касаційних фільтрів наразі немає. А у визначених справах згідно з ч. 6 ст. 12 КАС України рішення апеляційних адміністративних судів не оскаржуються до касаційного суду, тому саме апеляційні адміністративні суди формують остаточну судову практику з врахуванням кращих європейських та

¹⁴³ Дорохіна Ю. Передумови («фільтри») касаційного оскарження в адміністративному судочинстві: зміст, види, особливості, порядок застосування. Law. State. Technology, Вип. 3, 2021 С.68DOI <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-11>

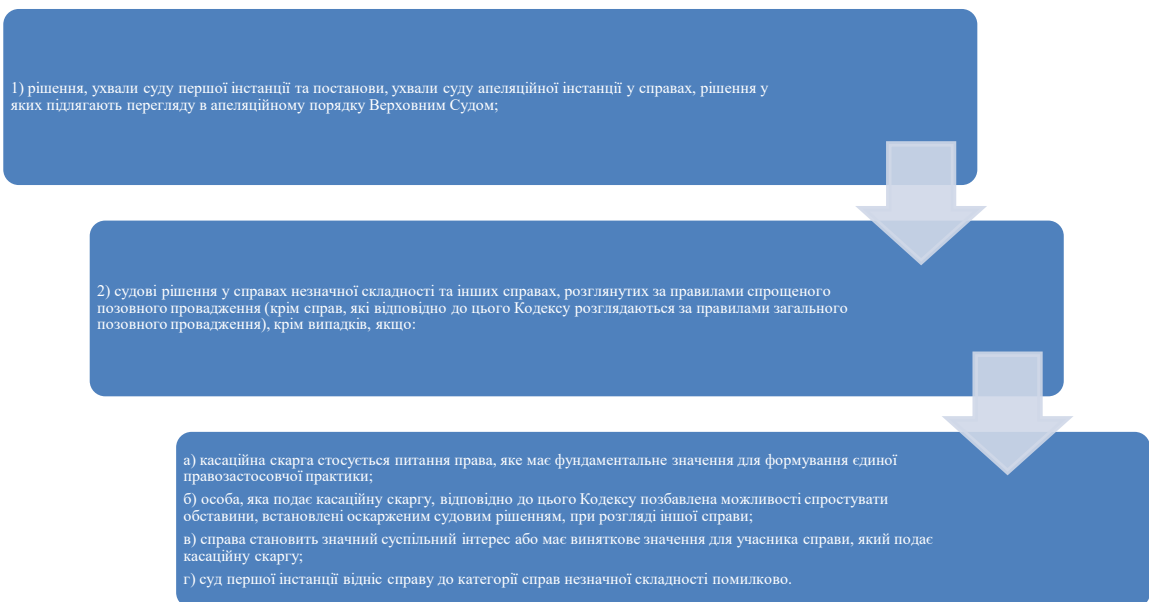
Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених КАС України є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

-
- 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;
 - 2) якщо скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;
 - 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;
 - 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами другою і третьою ст. 353 цього Кодексу.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частинах другій і третій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Не підлягають касаційному оскарженню:

¹⁴⁴Серватюк Л.В., Кучер Ю.А. Апеляційне та касаційне оскарження адміністративних справ незначної складаності (малозначність справ) Актуальні проблеми держави і права, 2021 С.93 DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3196>

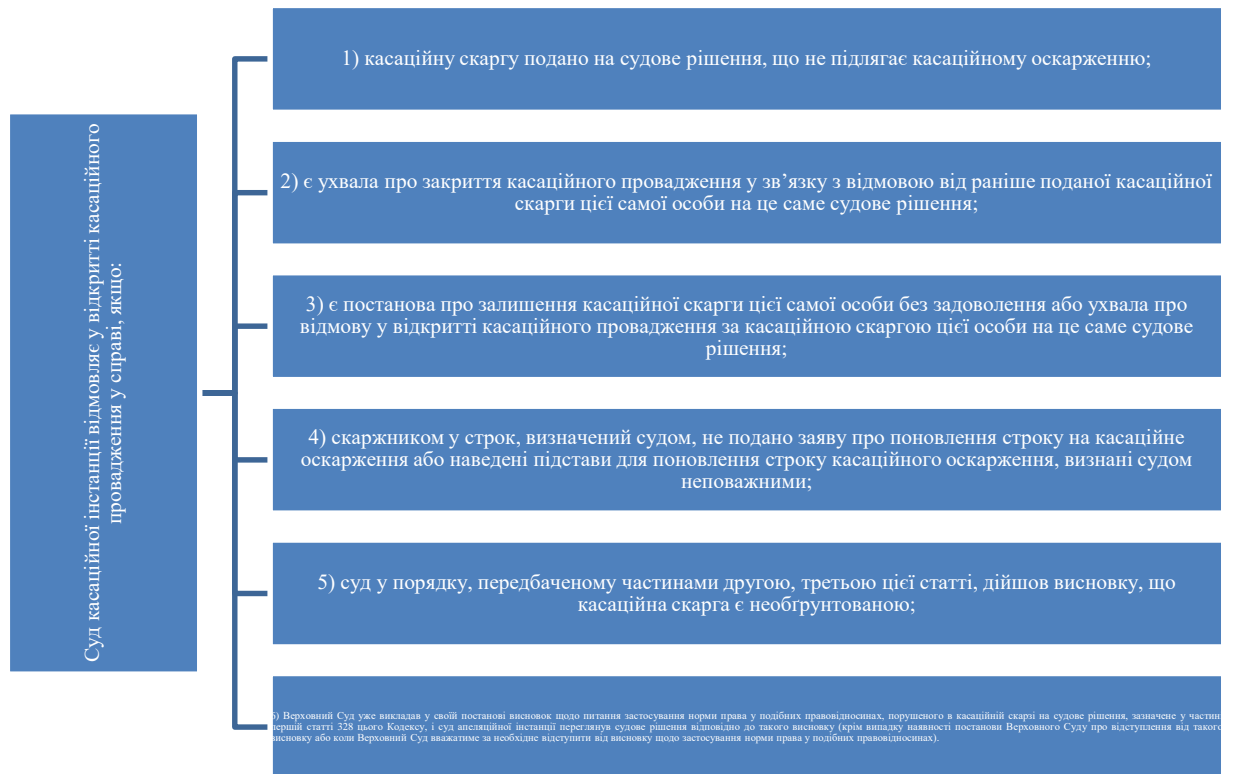
Касаційна скарга на судові рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення. У разі якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення. Касаційна скарга надана суду по формі, змісту, строк і порядок подання відповідає вимогам КАС України, і відсутні процесуальні перешкоди для касаційного перегляду, то суд може постановити ухвали в наступних стадіях:

Схема 12.10.

Суд може постановити ухвали в наступних стадіях

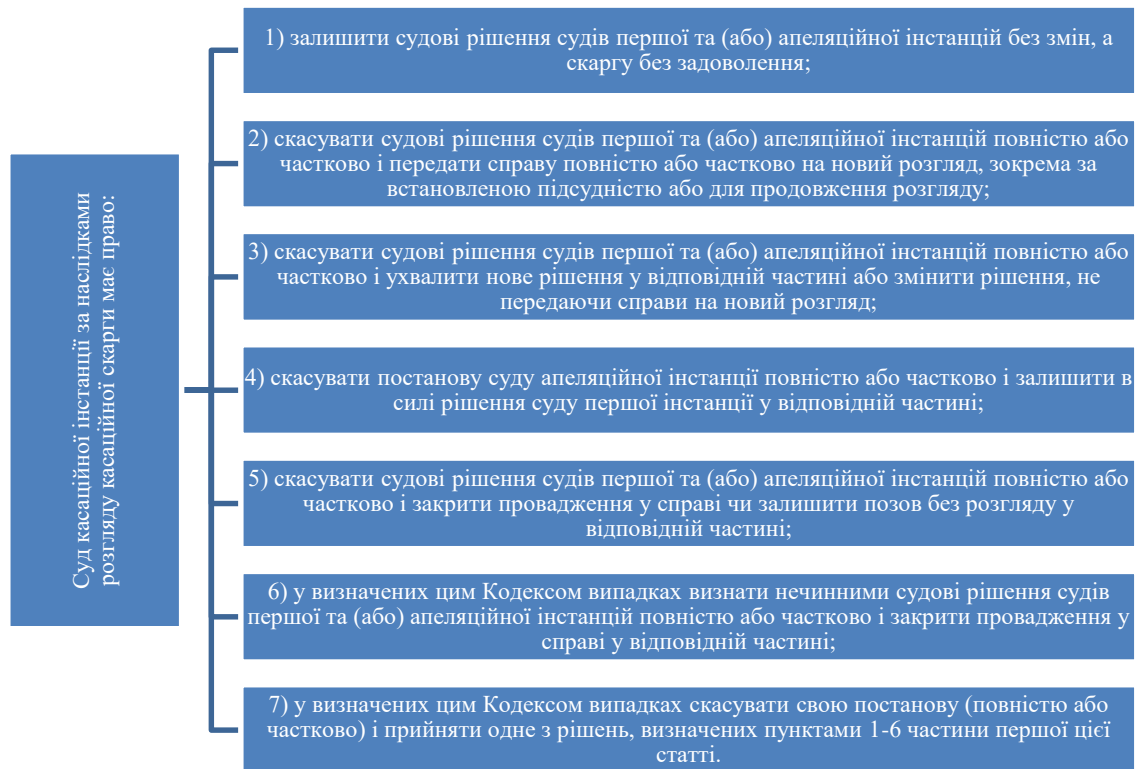

Суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо:

За відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з дати її прийняття. Ухвала суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення. Ухвала, постановлена судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи в письмовому провадженні, набирає законної сили з моменту її підписання суддею (судьями). Після закінчення касаційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено у судовому рішенні суду касаційної інстанції.

Завдання 1. Тестові запитання

Позначте правильну відповідь:

1. Який документ подається для перегляду рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку?

А. Касаційна скарга

Б. Апеляційна скарга

В. Заява про перегляд за нововиявленими обставинами

Г. Клопотання

2. Протягом якого строку можна подати апеляційну скаргу в

адміністративному процесі?

- А. 5 днів
- Б. 10 днів
- В. 15 днів
- Г. 30 днів

3. Що є підставою для відкриття касаційного провадження?

- А. Наявність нових доказів
- Б. Незгода з висновками суду першої інстанції
- В. Неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права
- Г. Відсутність відповідача в судовому засіданні

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Визначте поняття:
 - апеляційне провадження
 - касаційне провадження
 - межі перегляду судових рішень
 - ухвала суду
 - відмова у відкритті провадження
2. Поясніть різницю між переглядом справи в апеляційній інстанції та в касаційній інстанції за критеріями:
 - підстави
 - обсяг дослідження доказів
 - завдання суду

Завдання 3. Ситуаційне завдання

Ситуація:

Позивач подав апеляційну скаргу на постанову окружного адміністративного суду. Однак не надав документів про сплату судового збору та не вказав, які саме положення судового рішення оскаржує.

Запитання:

- Яке рішення може прийняти апеляційний суд у цій ситуації?
- Які дії повинен вжити позивач, щоб уникнути відмови у відкритті апеляційного провадження?
- Чи може апеляційний суд самостійно досліджувати нові докази?

Завдання 4. Практичне

1. Складіть **структурний план апеляційної скарги** на прикладі ситуації, де оскаржується бездіяльність органу місцевого самоврядування.
2. Підготуйте **стислу касаційну скаргу**, аргументуючи неправильне

застосування матеріального права (тема – за вибором).

Завдання 5. Аналітичне

1. Проаналізуйте практику Верховного Суду щодо касаційного перегляду адміністративних справ:
 - В яких випадках касаційна інстанція скасовує рішення судів попередніх інстанцій?
 - Як касаційний суд оцінює порушення принципу розумного строку?
2. Чи відповідає касаційна інстанція за повноту встановлення фактів справи? Обґрунтуйте свою думку з посиланням на КАС України.

Питання до теми:

1. Право на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції.
2. Строки та порядок оскарження постанов та ухвал суду першої інстанції.
3. Які ухвали суду першої інстанції можуть бути окремо оскаржені.
4. Суд апеляційної інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги.
5. Рішення які може прийняти суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги.
6. Підстави для касаційного оскарження в адміністративному судочинстві.
7. Залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги.
8. Межі перегляду судом касаційної інстанції та строк розгляду касаційної скарги.
9. Зміст постанови суду касаційної інстанції.
10. Судові рішення суду касаційної інстанції та порядок їх прийняття.

ЛЕКЦІЯ № 13

ТЕМА. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ТА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

(2 години)

Мета лекції : *сформувати уявлення про перегляд справи у адміністративному суді за виключними та ново виявленими обставинами, з'ясувати відмінності даного перегляду від інших видів оскарження рішень адміністративного суду, визначити поняття й предмет перегляду рішень за даними обставинами, висвітлити актуальні проблеми перегляду рішень за даними обставинами, проаналізувати рішення суду з перегляду справ за виключними та нововиявленими обставинами.*

ПЛАН

1. Підстави та строки оскарження за винятковими обставинами.
2. Форма та зміст заяви про перегляд судового рішення.
3. Судові рішення за наслідками провадження за ново виявленими або винятковими обставинами.

Основні поняття: *судовий розгляд, суддя, суд першої інстанції, перегляд судового рішення, судовий контроль, апеляційне провадження, касаційне провадження, постанова суду, ухвала суду, судовий збір, строк розгляду апеляційної та касаційної скарги, відмова у відкритті апеляційного провадження, відмова у відкритті касаційного провадження, рішень за виключними та нововиявленими обставинами*

1. Підстави та строки оскарження за винятковими обставинами.

Перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є окремою процесуальною формою судового процесу, яка визначається юридичною природою цих обставин та є процесуальним засобом перевірки правильності судових постанов, ухвал, що має забезпечувати їх законність й обґрунтованість, захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними своїх повноважень на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, а також і на виконання завдань та досягнення мети адміністративного судочинства (21 квітня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в рамках справи №

826/6121/18, адміністративне провадження № К/9901/10167/20 (96441520).¹⁴⁵

Так, за приписами частини першої статті 361 КАС України судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянуто за виключними обставинами. Серед підстав для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є, зокрема, неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи. Частиною шостою цієї самої статті встановлено обмежувальну умову, за змістом якої під час перегляду судового рішення за виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, що переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.¹⁴⁶

Подібно до апеляційного і касаційного перегляду сутність перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами полягає у повторному переоцінюванні судових рішень. Принципова відмінність перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами від апеляційного і касаційного перегляду полягає у його підставах. Так, перегляд судових рішень здійснюється за: ¹⁴⁷

¹⁴⁵ Перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. URL: [https://kdkako.com.ua/perehlyad-sudovoho-rishennya-za-novovyvavlenymy-obstavynamy/\(дата звернення 20.01.24\)](https://kdkako.com.ua/perehlyad-sudovoho-rishennya-za-novovyvavlenymy-obstavynamy/(дата звернення 20.01.24))

¹⁴⁶ Єзеров А. Неконституційність закону як підстава для перегляду судових рішень за виключними обставинами в адміністративному судочинстві. Вісник конституційного Суду України № 3/2020 С.113

¹⁴⁷ Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка - Харків, 2022.С.256. URL: Administratyvnyi protsess_navchalnyi_posibnyk_KhNUVS_2022 PDF (dspace.univd.edu.ua) С.358

Перегляд судових рішень:

1) нововиявленими обставинами (пункти 1 –3 ч. 2 ст. 361 КАС України):	2) виключними обставинами (пункти 1–3 ч. 5 ст. 361) вважаються:
<ul style="list-style-type: none"> • – істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; • – установлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної чинності, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі; • – скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду; 	<ul style="list-style-type: none"> • – установлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом у вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; • – установлення вироком суду, що набрав законної чинності, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення; • – установлення міжнародною судовою установою, юрисдикцію якої визнано Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом.

Завданням провадження за нововиявленими обставинами є перегляд адміністративної справи, провадження в якій вже закінчилося, і було ухвалено судове рішення, з фактичних і правових підстав у зв'язку з виявленням обставин, про які не міг знати адміністративний суд. Ідеться про випадки, коли немає вини адміністративного суду у неправосудності судового рішення. Підставою такого провадження є виявлення таких обставин, які об'єктивно існували на момент вирішення адміністративної справи, але не були й не могли бути відомі адміністративному суду і хоча б одній особі, яка брала участь у справі.¹⁴⁸

Відповідно до ч.1 статті 362 КАС України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами.

¹⁴⁸ Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди. Київ : Юстиніан, 2009. С. 889.

Перегляд судового рішення суду, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами:

Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:	Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:
<ul style="list-style-type: none"> • 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; • 2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі; • 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи; • 2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи. При перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

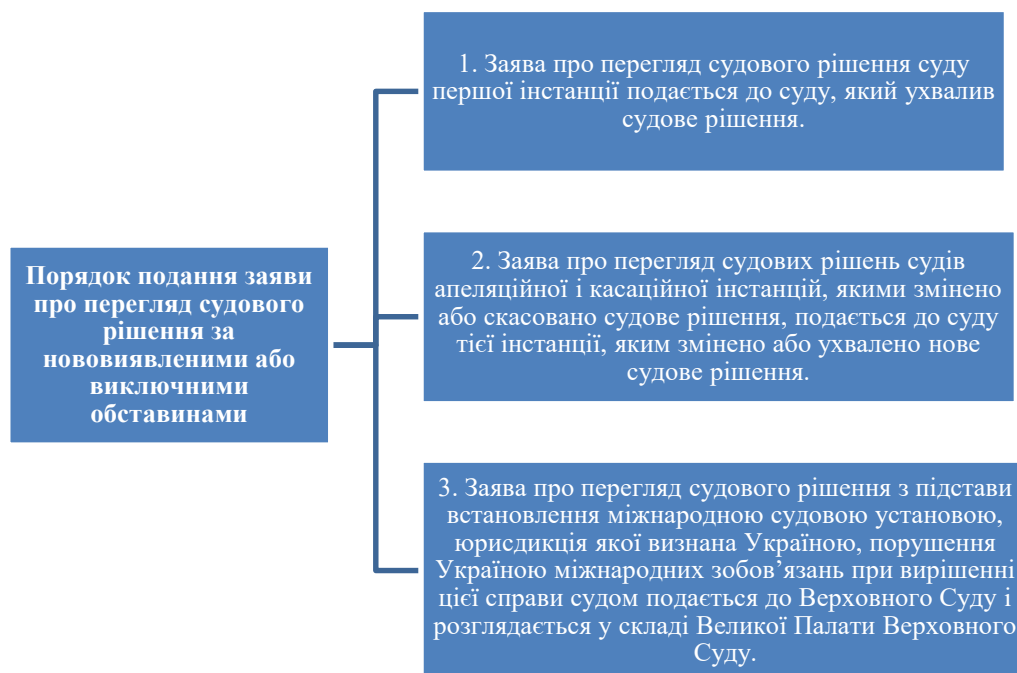

2. Форма та зміст заяви про перегляд судового рішення.

В адміністративному судочинстві перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є особливим видом провадження. На відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду не є недоліки розгляду справи судом (незаконність та (або) необґрунтованість судового рішення чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки учасники судового розгляду не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду дані про неї. Тобто перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд уже розглянутої справи з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення судового рішення.¹⁴⁹

¹⁴⁹Практика перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в порядку цивільного судочинства: узагальнення Верховного Суду України // Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/>.

Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами

Форма та зміст заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами передбачені статтею 364 КАС України. Заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами за формою і змістом повинні відповідати вимогам цього Кодексу щодо оформлення позовних заяв до суду першої інстанції. У заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами зазначаються:

Форма та зміст заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами:

-
- 1) найменування адміністративного суду, до якого подається заява про перегляд, номер справи;
 - 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, та ін. згідно КАС України;
 - 3) ім'я (найменування) інших учасників справи;
 - 4) судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими або виключними обставинами подається заява;
 - 5) нововиявлені або виключні обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення;
 - 6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;
 - 7) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Документи що додаються заяві:

-
- 1) копії заяви відповідно до кількості учасників справи, крім випадків, якщо така заява подана в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання заяви в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази направлення її копії іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 44 цього Кодексу;
 - 2) документ про сплату судового збору;
 - 3) докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;
 - 4) у разі пропуску строку на подання заяви - клопотання про його поновлення;
 - 5) клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, - у разі подання заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної пунктом 3 частини п'ятої статті 361 цього Кодексу.

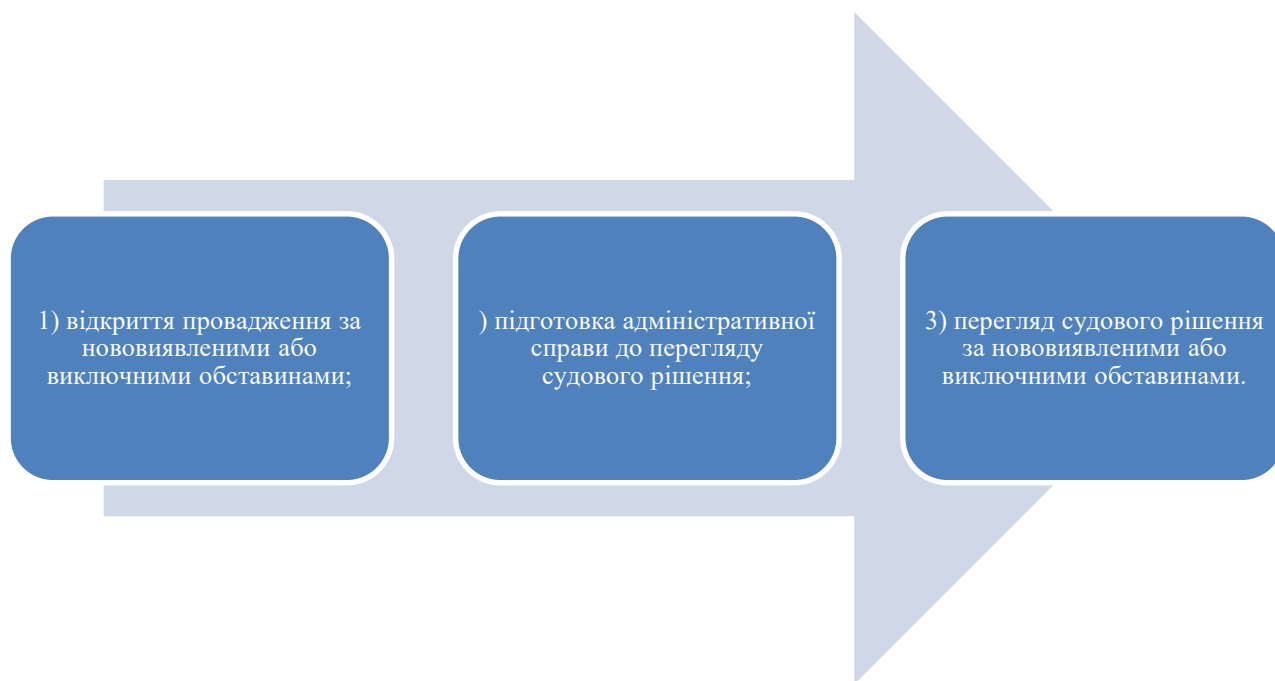
За подання і розгляд заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами судовий збір не сплачується.

3. Судові рішення за наслідками провадження за ново виявленими або винятковими обставинами.

За змістом підстава для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, встановлена пунктом 1 частини другої статті 245 КАС України, є найширшою. Тому переважна більшість справ, що надходять на розгляд судів для перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами, переглядається саме з цієї підстави. Істотність обставини означає те, що в разі, коли б суд мав можливість урахувати цю обставину при вирішенні справи, то це тією чи іншою мірою вплинуло б на результат її вирішення. Ознаку "не були і не могли бути відомі особі" потрібно розглядати як сукупність двох необхідних умов. Тобто для визнання обставини нововиявленою недостатньо, щоб особа просто не знала про наявність певної істотної обставини, а потрібно, щоб вона і не могла знати про неї. Якщо вона все-таки могла знати про певну обставину за умови добросовісного ставлення до справи, тоді така підстава для перегляду судового акта відсутня.¹⁵⁰

Схема 13.7.

Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами:

Заява про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами розглядається у судовому засіданні протягом тридцяти днів з дня

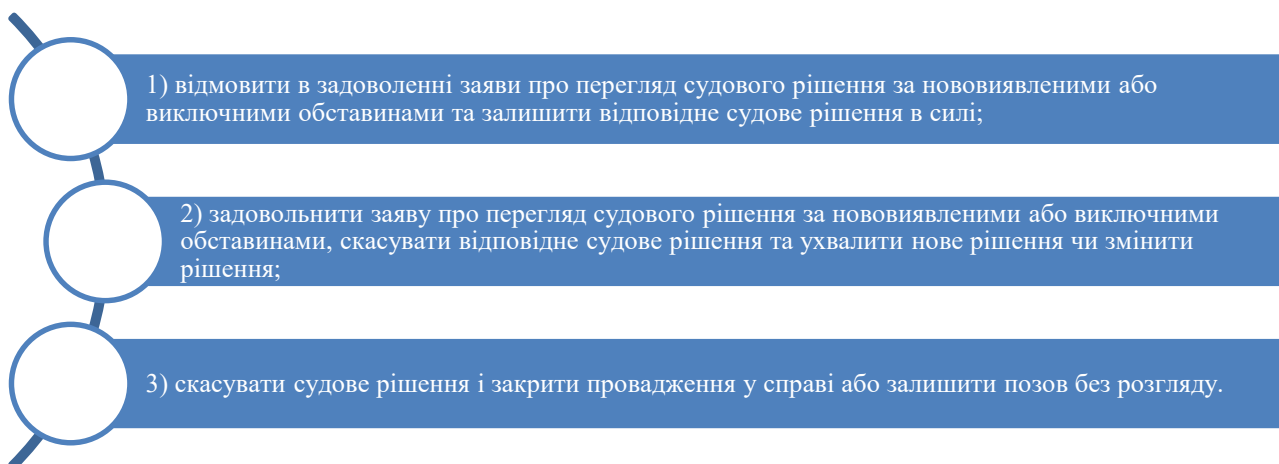
¹⁵⁰ Ухвала Вищого адміністративного суду України від 25.11.2010 (справа N К-45458/09) - 12632995 (тут і далі - реєстраційний номер судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень).

відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Справа розглядається за правилами, встановленими КАСУ для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. В суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи. Неявка заявника або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду.¹⁵¹

Схема 13.8.

За результатами перегляду рішення, ухвали за нововиявленими або виключними обставинами суд може:

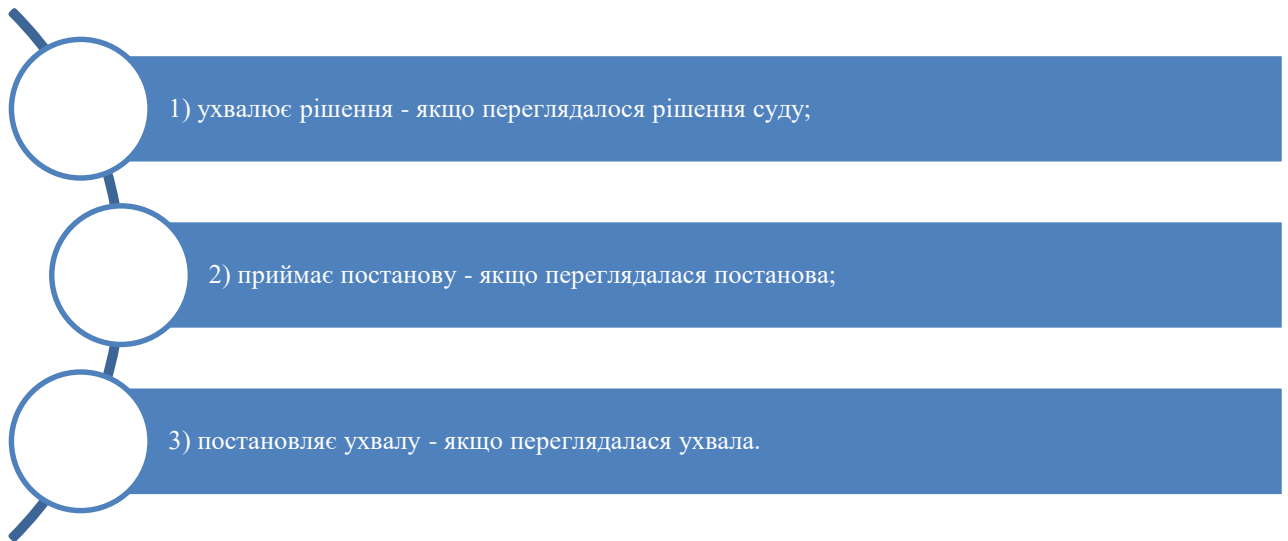

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції.

У разі відмови в задоволенні заяви про перегляд рішення, ухвали за нововиявленими або виключними обставинами суд постановляє ухвалу.

¹⁵¹ Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у адміністративних справах: URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>

У разі задоволення заяви про перегляд судового рішення та скасування судового рішення, що переглядається, суд:

Судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням в адміністративній справі втрачають законну силу судові рішення інших адміністративних судів у цій справі. У разі залишення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення інші учасники справи можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Завдання 1. Тестові запитання

Позначте правильну відповідь:

1. Який орган розглядає заяву про перегляд судового рішення за виключними обставинами?

- А. Суд першої інстанції
- Б. Апеляційний суд
- В. Верховний Суд
- Г. Суд, що ухвалив оскаржуване рішення

2. До виключних обставин належить:

- А. Встановлення Конституційним Судом неконституційності норми права
- Б. Втрата відповідачем документів

В. Прийняття нового нормативно-правового акту

Г. Зміна місця проживання позивача

3. Який строк подачі заяви про перегляд за нововиявленими обставинами?

А. 10 днів

Б. 1 місяць

В. 3 місяці з моменту відкриття таких обставин

Г. 6 місяців з дня набрання рішенням законної сили

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Визначте поняття:

- нововиявлені обставини
- виключні обставини
- перегляд судового рішення
- форма заяви про перегляд
- строк подання заяви

2. Порівняйте:

- апеляційне провадження
- касаційне провадження
- перегляд справ за нововиявленими і виключними обставинами

За критеріями:

- Хто подає
- Строки
- Предмет перегляду
- Суд, який розглядає

Завдання 3. Ситуаційне завдання

Ситуація:

Позивач звернувся із заявою про перегляд судового рішення через те, що після набрання рішенням законної сили виявлено документ, який був створений до винесення рішення, але не був відомий позивачу.

Запитання:

- Чи є це підставою для перегляду за нововиявленими обставинами?
- До якого суду потрібно звернутись із такою заявою?
- Який строк подання заяви в даному випадку?

Завдання 4. Практичне

1. Складіть приклад структури заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами (на вибраний приклад).

2. Наведіть приклад **виключної обставини**, яка може бути підставою для перегляду рішення, та коротко опишіть логіку дій заявника.

Завдання 5. Аналітичне

1. Проаналізуйте судову практику Верховного Суду щодо перегляду справ за виключними обставинами:

- Які обставини найчастіше визнаються виключними?
- Чи достатньо часто перегляд призводить до скасування попередніх рішень?

2. Дослідіть вплив висновків Європейського суду з прав людини як підстави для перегляду справи в Україні:

- Які наслідки має рішення ЄСПЛ для національного судового рішення?
- У яких випадках ЄСПЛ визнається виключною обставиною?

Питання до теми:

1. Поняття, правова природа та право на звернення за нововиявленими або виключними обставинами.

2. Строки подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

3. Підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

4. Підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.

5. Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами.

6. Форма та зміст заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

7. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

8. Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

9. Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

10. Судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

ЛЕКЦІЯ № 14
ТЕМА. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В
АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.
(2 години)

Мета лекції : сформувати уявлення про поняття «судове рішення» та «законна сила судового рішення», з'ясувати принципи обов'язковості судового рішення, визначити суб'єктів виконання судових рішень та порядок виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, висвітлити актуальні проблеми виконання судових рішень у адміністративному судочинстві, формувати уявлення про судовий контроль за виконанням судового рішення.

ПЛАН

- 1.Юридична природа судового рішення.
- 2.Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.
- 3.Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Основні питання: судове рішення, законна сила судового рішення, преюдиціальність рішення, виконання судового рішення, суб'єкти виконання судового рішення, судовий контроль, виконавче провадження, сутність судового рішення, примирення сторін у процесі виконання рішення.

1.Юридична природа судового рішення.

Судове рішення – це основа для встановлення законності та демонстрації верховенства права у відносинах, де присутній спір або виникає необхідність визнання певного правового явища з боку держави. Але ефективність судової системи полягає не тільки у винесенні якісного судового рішення, а і у його реалізації, втіленні в життя його правових приписів. Незважаючи на закріплення в Конституції України принципу, згідно з яким кожне судове рішення підлягає обов'язковому виконанню, дієвих механізмів гарантування виконання судових рішень державою забезпечено не було. Це призвело до негативних наслідків в системі організації примусового виконання зобов'язань. Відомо, що винесення рішення суду завершає процес розгляду будь-якої справи. Судове рішення вступає в силу, стає чинним, як правило, після спливу строку на його оскарження та відсутності факту оскарження за цей час. Коли рішення суду набуло законної сили, воно має бути виконаним. Разом з тим судова влада, яка ухвалює правосудні рішення, є безсилою порівняно з виконавчою владою, якщо її рішення не будуть утілюватися у життя. При цьому виконання судових рішень в адміністративних справах

ускладняється тим, що воно покладається на органи виконавчої влади, котрі найчастіше є відповідачами у процесі.¹⁵²

Розглядаючи судові рішення Г. В. Фазикош наголошує, що основним актом реалізації судової влади є судове рішення, яким судова справа вирішується по суті і яке є структурним компонентом відповідного судочинства як процесуальної форми реалізації правосуддя. На основі цих висновків автор формулює власне визначення поняття судового рішення: судове рішення – це акт реалізації судової влади, постановлений у формі процесуального акта документа в межах самостійної (автономної) судової процедури, яким справа вирішується по суті і який є частиною правопорядку в державі.¹⁵³

Слушною є позиція вчених, висловлена у науковому виданні «Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту», які розглядають постанову адміністративного суду, беручи до уваги саме юридично-процесуальну природу, як: 1) акт адміністративного правосуддя, що характеризує юридичну природу даного рішення. У даному разі говориться про владність висновку адміністративного суду, який підтверджує або заперечує наявність юридико-фактичного стану, що характеризується порушеннями прав і свобод громадян чи порушенням режиму законності і, відповідно, підтверджується або заперечується винуватість органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування; 2) акт застосування права. Судове рішення передбачає чітко визначену, обумовлену фактичними обставинами справи правову позицію адміністративного суду, що відображає законодавче врегулювання питань кваліфікування конкретної справи, яке здійснюється шляхом застосування відповідних матеріальних та процесуальних положень публічного права; 3) процесуальний документ. Як процесуальний документ, постанова адміністративного суду за змістом поєднує в собі загальні функціональні юрисдикційні характеристики адміністративного судочинства (питання вирішення адміністративної справи і правозастосування) і окремі інформаційно роз'яснювальні питання, вказівка на які створює повне уявлення про процесуальні аспекти провадження по справі.¹⁵⁴

Обов'язок виконати судове рішення в адміністративній справі

¹⁵² Стародубцев А.А. Щодо виконання судових рішень адміністративних судів. Сучасні проблеми адміністративного права та процесу. Харків, 2017 С.52

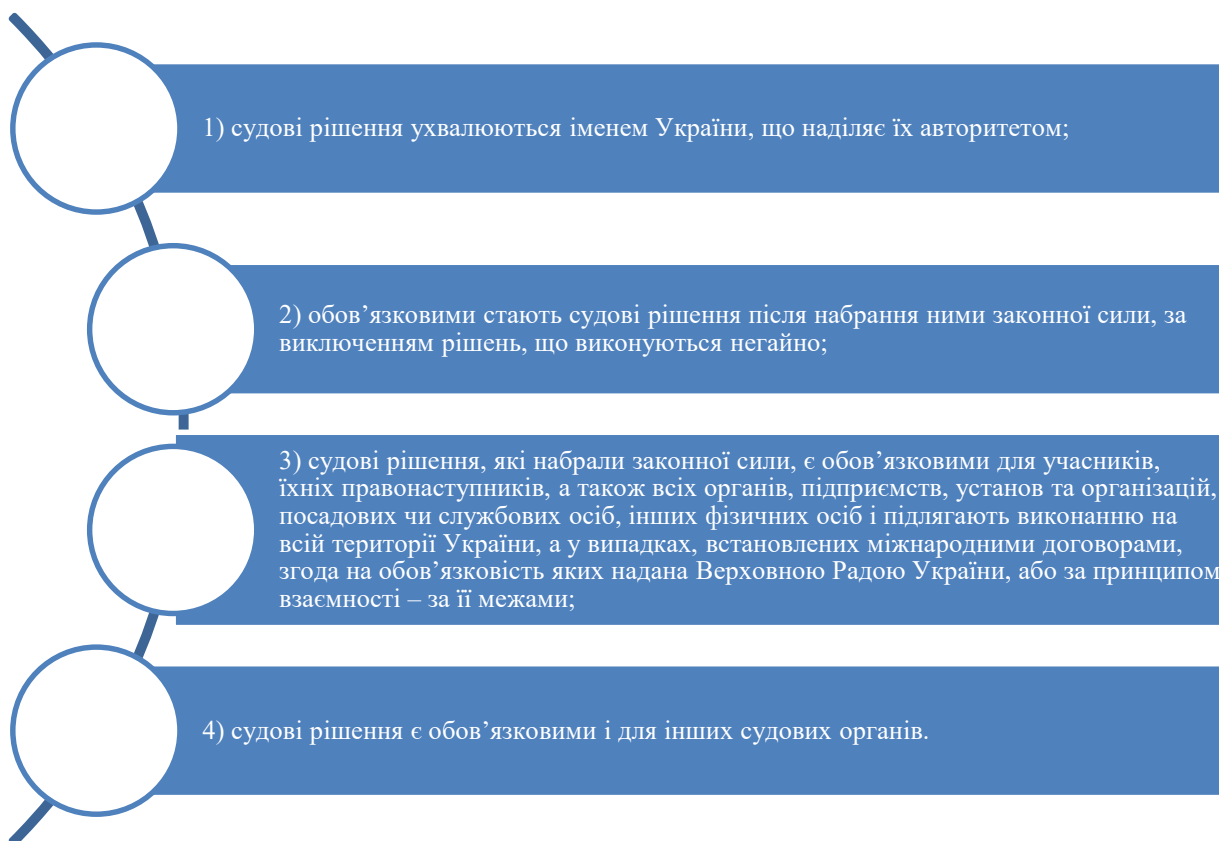
¹⁵³ Фазикош Г. В. Судове рішення в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. В. Фазикош. – Х., 2008. – С. 13.

¹⁵⁴ Права громадян у сфері виконавчої влади : адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред.. В. Б. Авер'янова. – К. : Видво «Наукова думка» НАН України», 2007. – С. 525.

ґрунтується на принципі обов'язковості судових рішень, який проявляється через низку ознак:¹⁵⁵

Схема 14.1.

У разі задоволення заяви про перегляд судового рішення та скасування судового рішення, що переглядається, суд:

В монографії «Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики» зазначається, що проведений огляд наукової літератури дає можливість виокремити позиції вчених, які брались за основу при визначені правової природи судових рішень в адміністративному судочинстві, а саме:¹⁵⁶

¹⁵⁵ Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. С. Зеленов ; кер. роботи І. В. Бойко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2018.. С.15 URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/15387>

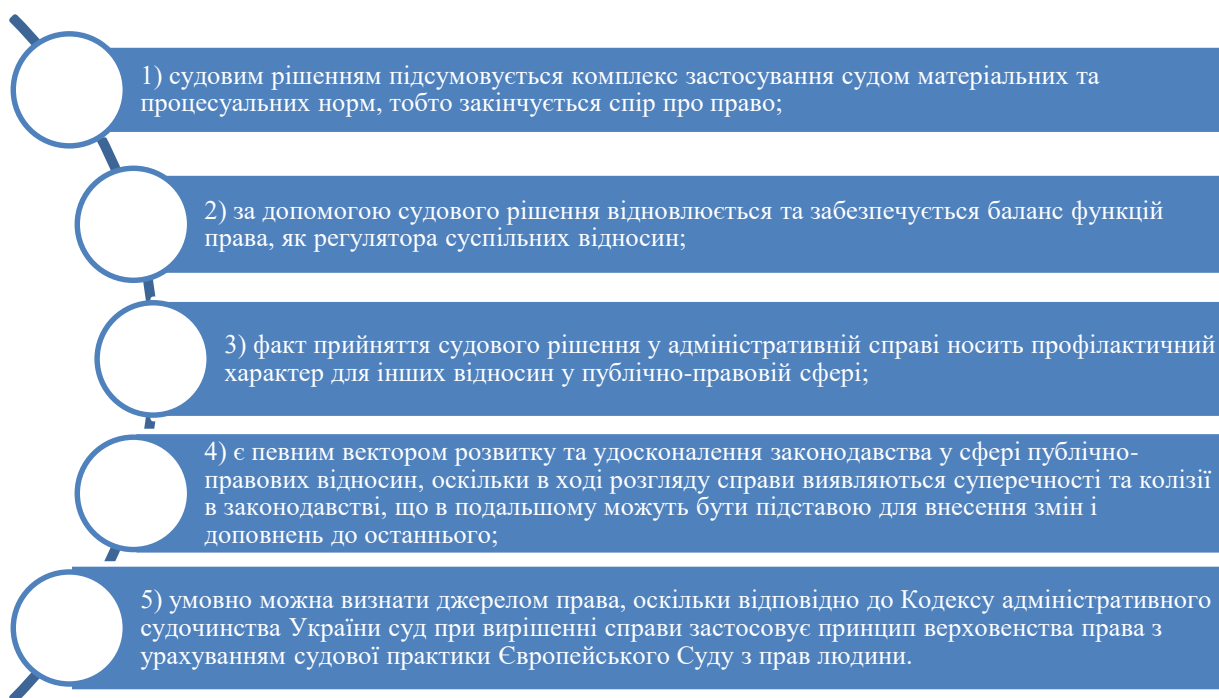
¹⁵⁶ Судові рішення в адміністративному судочинстві : питання теорії та практики : монографія /О. В. Джафарова, Я. П. Синицька. – Харків : Видв. ХНУВС, 2014. – 260 с.

Схема 14.2.

Схема 14.3.

*Значення судового рішення полягає у наступному:*¹⁵⁷

¹⁵⁷Судові рішення в адміністративному судочинстві : питання теорії та практики : монографія /О. В. Джафарова, Я. П. Синицька. – Харків : Видв. ХНУВС, 2014. – С.40

2.Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.

Судове рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, - за її межами. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

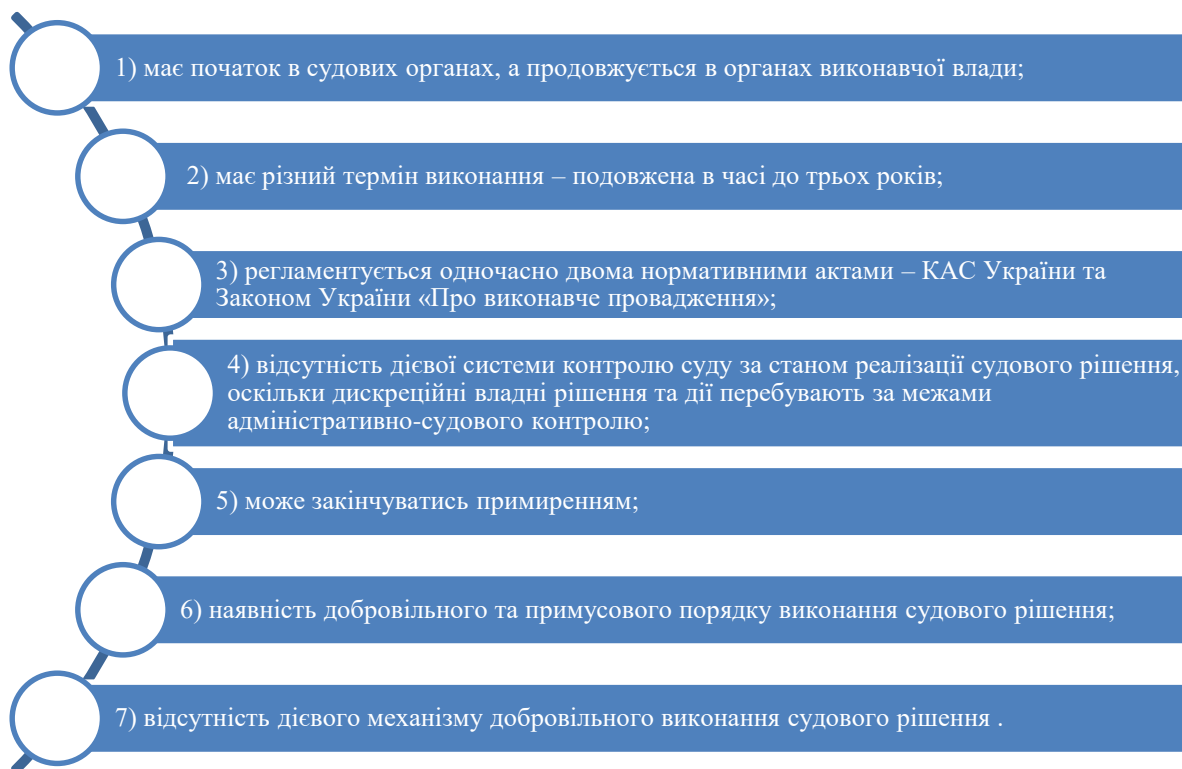
Відповідно до статті 5 [Закону України "Про виконавче провадження"](#) Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються [Закonom України "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів"](#).

У випадках, передбачених законом, рішення щодо стягнення майна та коштів виконуються податковими органами, а рішення щодо стягнення коштів - банками та іншими фінансовими установами. Рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ, рішення про стягнення коштів за час роботи стягувача на посаді помічника-консультанта народного депутата України, у тому числі при звільненні з такої посади, виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

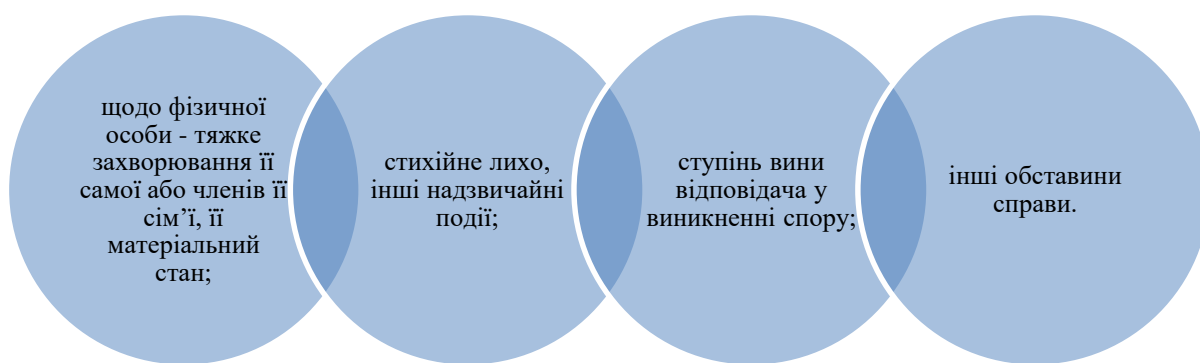
Крім того, в адміністративному судочинстві процедура виконання судових рішень має свої особливості, до яких можна віднести:¹⁵⁸

¹⁵⁸ Джафарова О. В., Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2014. С.193

Особливості процедури виконання судових рішень:

Обставини, що враховуються під час розгляду питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення:

Відповідно до Закону України про «Про виконавче провадження» заходами примусового виконання рішення є:

1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами;

2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший

дохід боржника;

3) вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні;

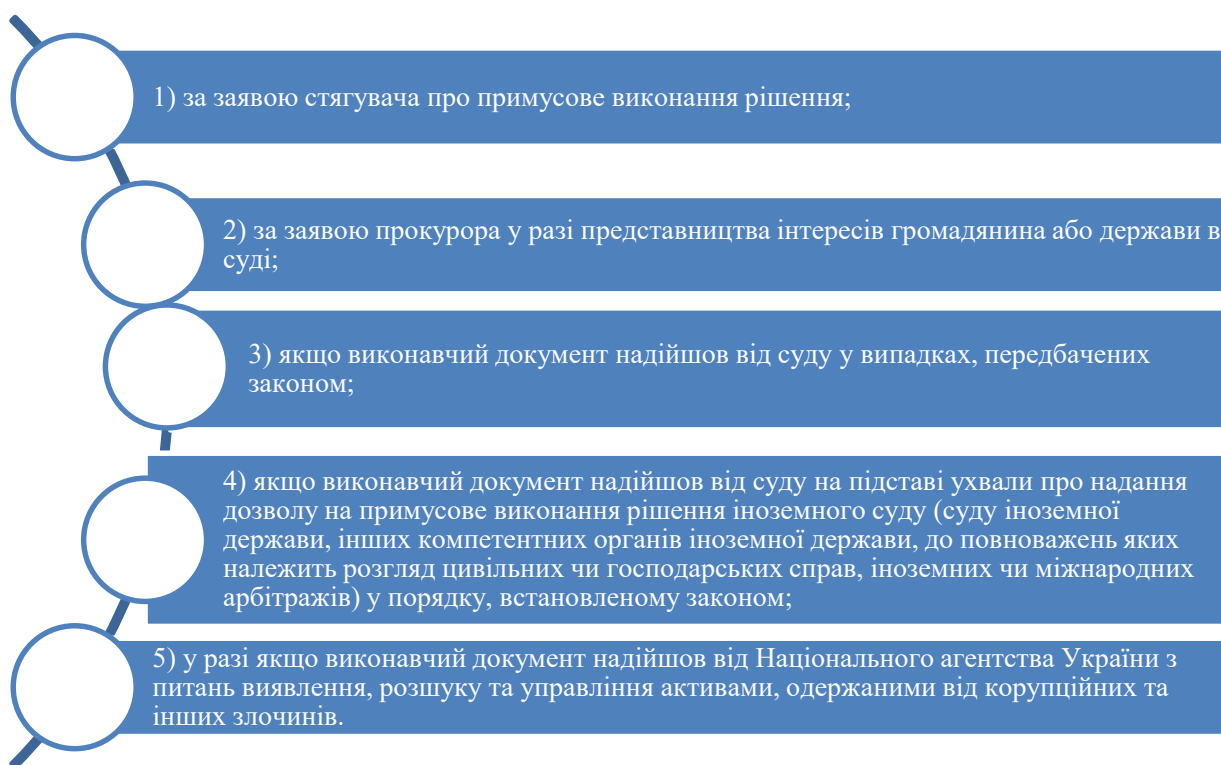
4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем;

5) інші заходи примусового характеру, передбачені законодавством.

Виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа, зазначеного у статті 3 Закону України «Про виконавче провадження»:

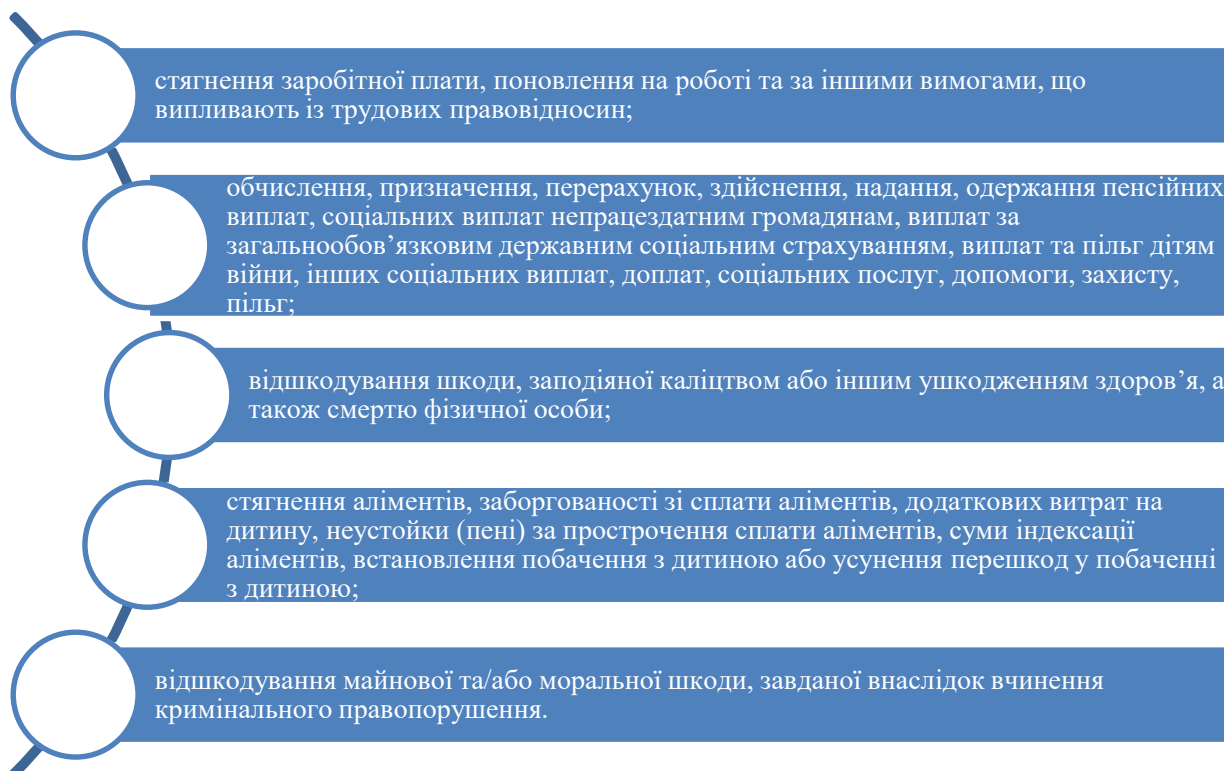
Схема 14.4.

Примусове виконання рішення

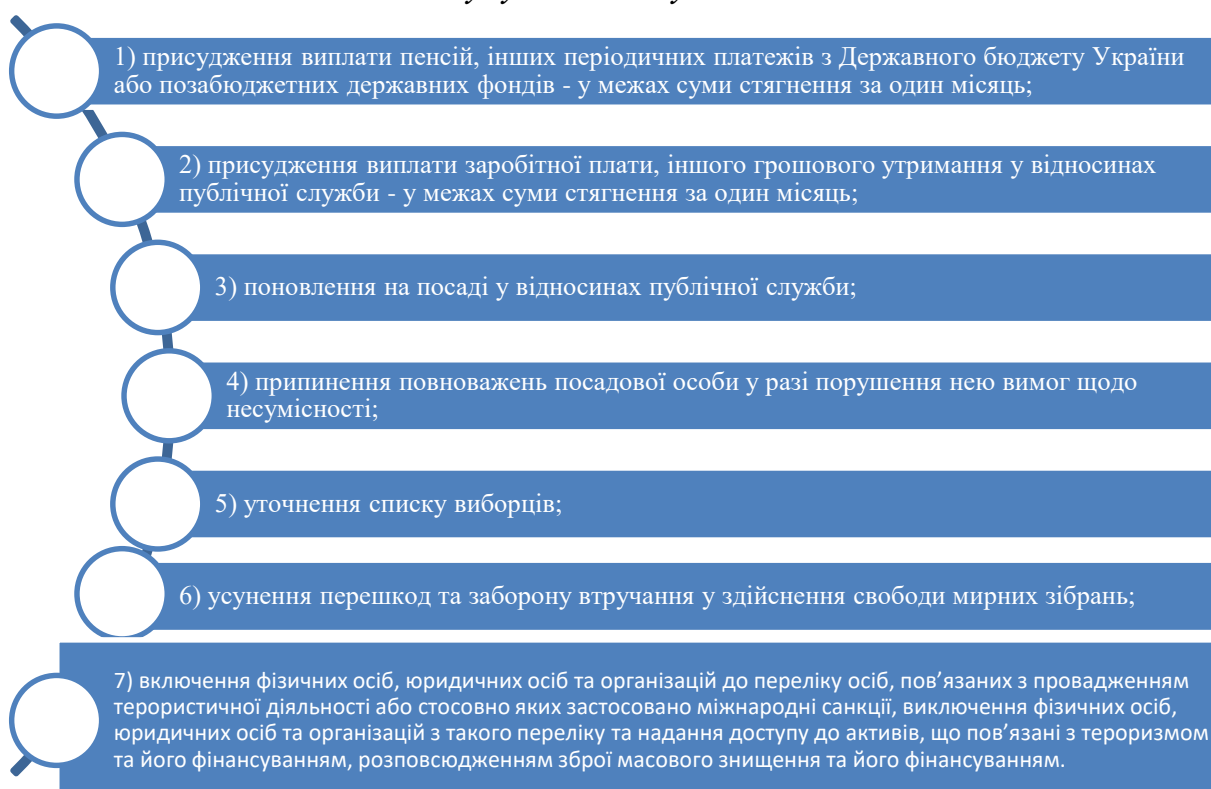
До заяви про примусове виконання рішення стягувач додає квитанцію про сплату авансового внеску в розмірі 2 відсотків суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 мінімальних розмірів заробітної плати, а за рішенням немайнового характеру та рішень про забезпечення позову - у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати з боржника - фізичної особи та в розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати з боржника - юридичної особи.

Від сплати авансового внеску звільняються стягувачі за рішеннями про:

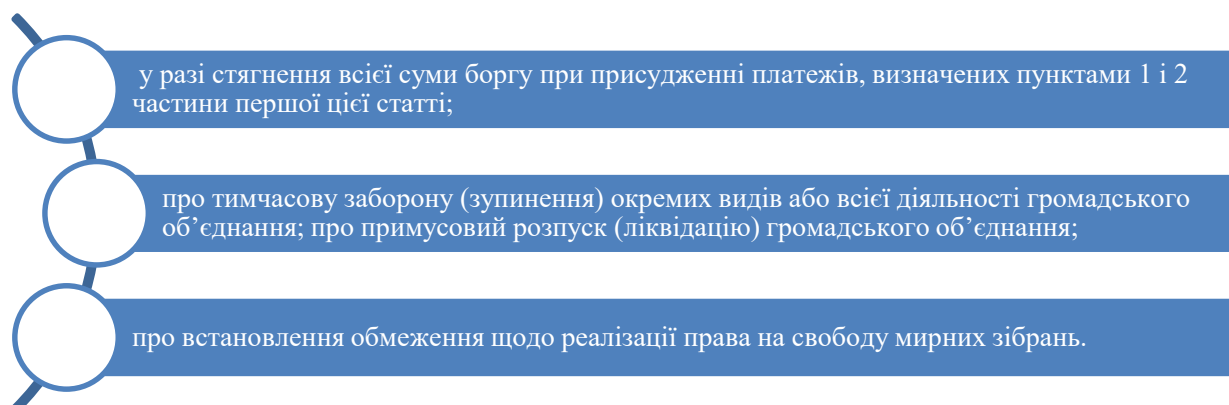
Від сплати авансового внеску також звільняються державні органи, особи з інвалідністю внаслідок війни, особи з інвалідністю I та II груп, законні представники дітей з інвалідністю і недієздатних осіб з інвалідністю I та II груп, громадяни, віднесені до категорій 1 та 2 осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, у разі їх звернення до органів державної виконавчої служби. У разі виконання рішення Європейського суду з прав людини авансовий внесок не сплачується.

Рішення суду які виконуються негайно:

Суд, який ухвалив рішення, за заявою учасників справи або з власної ініціативи може ухвалою в порядку письмового провадження або зазначаючи про це в рішенні звернути до негайного виконання рішення:

Звернення до негайного виконання рішення:

У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Так само на відповідних суб'єктів владних повноважень можуть бути покладені обов'язки щодо забезпечення виконання рішення.

Суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскаржуваного судового рішення або

зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку. Про зупинення виконання або зупинення дії судового рішення постановляється ухвала. Суд касаційної інстанції у постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії).

3. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Досліджуючи правову природу судового контролю О.М. Сасевич. вважає, що «контроль за виконанням рішень суду можна визначити як самостійний специфічний правовий інститут, який характеризується відокремленою системою правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають щодо контролю за виконанням судового рішення, та визначають учасників такого контролю, повноваження органів державної влади, права і обов'язки фізичних та юридичних осіб, процедуру (форму, строки, порядок) та відповідальність за невиконання розпоряджень суду, спрямованих на здійснення судового контролю».¹⁵⁹

Схема 14.7.

*У вітчизняній доктрині судовий контроль розуміють як:*¹⁶⁰

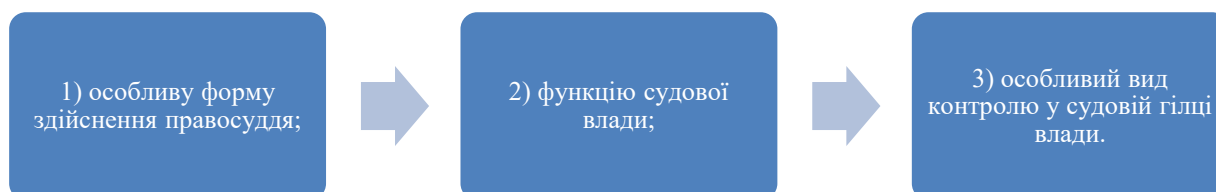
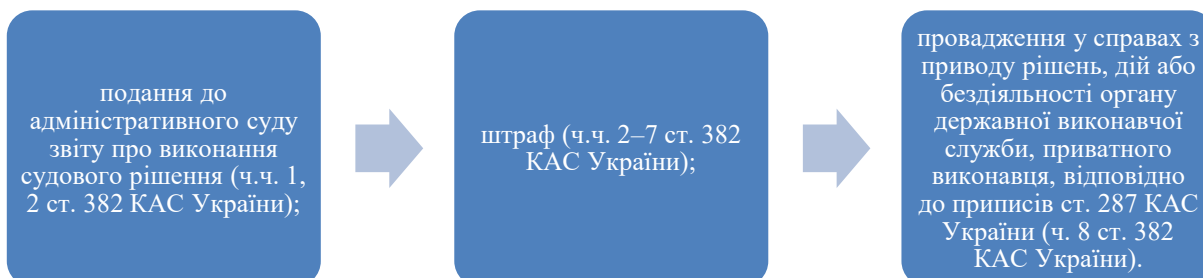

Схема 14.8.

*КАС України передбачено три види судового контролю за виконанням судових рішень.*¹⁶¹

¹⁵⁹ Сасевич О.М. Поняття та правова природа судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. № 1 (Т. 2). С. 237

¹⁶⁰ Волкова Ю. Судовий контроль в адміністративному судочинстві: від теорії до практики. С.295 URL: DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-10>

¹⁶¹ Волкова Ю. Судовий контроль в адміністративному судочинстві: від теорії до практики. С.300 URL: DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-10>

Досліджуючи особливості судового контролю Чернеко І. зазначає, що Враховуючи системну проблему України щодо виконання судових рішень, інститут судового контролю за виконанням судових рішень потребує удосконалення. Серед змін, які можуть якісно вплинути на ефективність виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, може стати запровадження імперативності судового контролю щодо рішень у адміністративних справах, ухвалених не на користь держави, які передбачають вчинення дій матеріального та нематеріального характеру. Задля забезпечення можливості ефективно здійснювати судовий контроль, суди повинні отримати доступ до матеріалів виконавчого провадження в Автоматизованій системі виконавчого провадження. Окрім того, до якісних змін у виконанні судових рішень призведе зміна порядку здійснення судового контролю та повноважень суду щодо винесення окремої ухвали стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення. Варто передбачити в статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України повноваження суду та порядок винесення окремої ухвали про невиконання судового рішення із надсиланням зазначеної ухвали органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. Також потребують удосконалення норми, якими передбачено дисциплінарна та цивільна відповідальність посадових осіб з вини яких відбувається невиконання чи затримання виконання судових рішень.¹⁶²

Наразі інститут контролю за виконанням судових рішень в Україні функціонує досить нестабільно. Він характеризується наявністю великої кількості неоднозначних норм та законодавчих прогалів. Така ситуація потребує як більш детального нормативного врегулювання, так і вироблення сталих правозастосовних позицій Верховного Суду, особливо зі спірних питань. Це пояснюється тим, що судова практика безпосередньо впливає на ефективність функціонування інституту виконання судових рішень. Водночас на даний момент у цьому питанні прослідковується позитивна тенденція: досить багато істотних правозастосовних питань щодо виконання судових рішень уже знайшли своє рішення у правових позиціях Верховного Суду.¹⁶³

Завдання 1. Тестові запитання

¹⁶² Черненко І. Практика застосування судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Юридичний вісник, 2022/5 С.264 DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.29>

¹⁶³ Слободян Б., Мельніков Д. Судовий контроль за виконанням судових рішень. URL: <https://equity.law/press-center/publications/1337.html>

Позначте правильну відповідь:

1. Коли судові рішення набирає законної сили?
 - А. У день його ухвалення
 - Б. Через 10 днів після направлення сторонам
 - В. Після спливу строку на апеляційне оскарження, якщо не подано апеляцію
 - Г. Лише після касаційного розгляду
2. Хто є суб'єктом виконання судового рішення?
 - А. Суддя
 - Б. Відповідач
 - В. Орган Державної виконавчої служби або приватний виконавець
 - Г. Позивач
3. Що означає преюдиціальність судового рішення?
 - А. Його оскарження в касації
 - Б. Можливість відкриття нової справи за тим самим позовом
 - В. Визнання обставин, встановлених судом, обов'язковими в інших справах
 - Г. Автоматичне виконання рішення

Завдання 2. Письмова відповідь

1. Дайте визначення понять:
 - судові рішення
 - законна сила судового рішення
 - преюдиціальність
 - судовий контроль за виконанням
 - виконавче провадження
2. Опишіть порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.
 - Які органи залучені?
 - Які документи потрібні?
 - Які строки виконання?

Завдання 3. Ситуаційне завдання

Ситуація:

Суд задовольнив позов громадянина до органу державної влади. Орган влади не виконує рішення суду понад 6 місяців після набрання ним законної сили.

Питання:

- Які дії може вчинити позивач?
- Які механізми судового контролю передбачено в такому випадку?
- Чи є можливість подати скаргу на бездіяльність виконавця?

Завдання 4. Аналітичне

1. Проаналізуйте актуальні проблеми **невиконання судових рішень в адміністративних справах в Україні**:

- Які причини?
- Які можливі шляхи вирішення?

2. Визначте, яке значення має **законна сила рішення** для його виконання:

- Чи можна примусово виконати рішення, яке не набрало законної сили?
- Яке значення має касаційне оскарження для початку виконавчого провадження?

Завдання 5. Практичне

1. Складіть зразок **заяви до суду про роз'яснення судового рішення**, якщо його положення неможливо виконати через неясність формулювань.

2. Складіть приклад **скарги на бездіяльність виконавчої служби** щодо невиконання рішення адміністративного суду.

Питання до теми:

1.Юридична природа судового рішення та його ознаки у адміністративному судочинстві.

2.Набрання судовим рішенням законної сили та його наслідки.

3.Конституційні гарантії реалізації в Україні принципу обов'язковості судового рішення (на прикладі вирішення публічно-правових спорів)

4.Правове регулювання заміни сторони у виконавчому провадженні.

5. Види судових рішень, які виконуються негайно.

6. Правове регулювання зупинення виконання судового рішення.

7.Примирення сторін у процесі виконання судового рішення.

8. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

9.Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.

10.Процедура виконання рішень Європейського суду з прав людини.

3. Допоміжні інформаційні джерела

3.1. Документи і форми навчально-методичного забезпечення дисципліни

Методичне забезпечення:

1. Методичні вказівки до семінарських занять з дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної (дистанційної) форм навчання спеціальності 081 «Право») / Укладачі: Г.М.Гриценко. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 43с.

2. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання спеціальності 081 «Право») / Укладачі: Г.М.Гриценко., Г.В.Татаренко, Л.В. Котова – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 52с.

3. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Адміністративне право та адміністративне судочинство» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти заочної (дистанційної) форми навчання спеціальності 081 «Право») / Укладачі: Гриценко Г.М., Татаренко Г.В – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 42 с.

3.2. Джерела інформації

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава 27-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 123-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року 1798-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року №2747-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 08.02.2020, підстава – 460-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 29.12.2019, підстава – 323-IX, 391-IX, 425-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 123-IX, 198-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року // Відомості Верховної Ради України.-2015.-№40-41.-ст.379.
9. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-XII// Відомості Верховної Ради України.-2015.- №2-3.- ст.12.
10. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року №2404-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 20.10.2019, підстава – 155-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
11. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року №1555-VII (чинний, поточна редакція – Редакція від 02.08.2018, підстава – 2481-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.
12. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 3 жовтня 1992 року №2673-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 17.02.2006, підстава – 3370-IV) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
13. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: Закон України від 9 квітня 2004 року №1676-IV (чинний, поточна редакція – Прийняття від 09.04.2004) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>.

14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України.-2013.- № 27.- ст.282.
15. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року №959-ХІІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 07.02.2019, підстава – 2473-VІІІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12?find=1&text=інвест++#n2>.
16. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року №1560-ХІІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 20.10.2019, підстава – 155-ІХ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
17. Про індустриальні парки: Закон України від 21 червня 2012 року № 5018-VІ чинний, поточна редакція – Редакція від 20.12.2015, підстава – 818-VІІІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>.
18. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року №40-ІV (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.12.2012, підстава – 5460-VІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
19. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5 липня 2012 року №5080-VІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 06.01.2018, підстава – 2210-VІІІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.
20. Про концесію: Закон України від 3 жовтня 2019 року №155-ІХ (чинний, поточна редакція – Прийняття від 03.10.2019) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20>.
21. Про міжнародний комерційний арбітраж Закон України від 24 лютого 1994 року №4002-ХІІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.12.2017, підстава – 2147^a-VІІІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
22. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.12.2012, підстава – 5460-VІ) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>.
23. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 року №3322-ХІІ (чинний, поточна редакція – Редакція від 19.04.2014,

підстава – 1170-VII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3322-12>.

24. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року №848-VIII (чинний, поточна редакція – Редакція від 16.07.2019, підстава – 2704-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n2>.

25. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року №51/95-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.12.2012, підстава – 5460-VI) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр#n2>.

26. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року №1057-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 04.11.2018, підстава – 2581-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

27. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 року №2269-XII (чинний, поточна редакція – Редакція від 20.10.2019, підстава – 155-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>.

28. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII (чинний, поточна редакція – Прийняття від 28.02.2019) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2697-19>.

29. Про особливості передачі в оренду об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності: Закон України від 21 жовтня 2010 року №2624-VI (чинний, поточна редакція – Редакція від 20.10.2019, підстава – 155-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>.

30. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 року №2623-III (чинний, поточна редакція – Редакція від 16.01.2016, підстава – 848-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#n2>.

31. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року №3038-VI (чинний, поточна редакція –

Редакція від 01.01.2020, підстава – 132-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.

32. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року №93/96-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 25.06.2016, підстава – 1390-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>.

33. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків: Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.12.2012, підстава – 5460-VI) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.

34. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року №85/96-ВР (чинний, поточна редакція – Редакція від 21.10.2019, підстава – 2597-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

35. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 193-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

36. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року №1701-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 05.10.2016, підстава – 1403-VIII, 1404-VIII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.

37. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14 вересня 1999 року №1039-XIV XIV (чинний, поточна редакція – Редакція від 18.12.2017, підстава – 2059-VII) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14>.

38. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 року №723/97-ВР (чинний, поточна редакція – Нова редакція від 16.01.2004, підстава – 1381-IV) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/723/97-вр>.

39. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року №3480-IV (чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава 293-IX) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

40. «Про адміністративну процедуру»: Закон України від 17.11.2021 р.

№ 2073-IX // Відомості Верховної Ради України. — 2022. — № 19. — Ст. 101.
— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>

41. Питання Національної інвестиційної ради: Указ Президента України від 29 серпня 2016 року №365/2016 (чинний, поточна редакція – Редакція від 26.12.2019, підстава – 950/2019) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2016>.

42. Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії: Указ Президента України від 19 лютого 1994 року №55/94 (чинний, поточна редакція – Редакція від 15.03.2001, підстава – 2299-III) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/94>.

43. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р (чинний, поточна редакція – Прийняття від 10.07.2019) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#n55>.

44. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року №459 (чинний, поточна редакція – Редакція від 25.02.2020, підстава – 108-2020-п) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п>.

45. Про затвердження Положення про проведення концесійного конкурсу та укладення концесійних договорів на об'єкти права державної і комунальної власності, які надаються у концесію: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. №642 (поточна редакція – Редакція від 14.12.2017, підстава – 949-2017-п) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/642-2000-п>.

46. Про затвердження Порядку розгляду, схвалення і реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та пропозицій щодо здійснення заходів, пов'язаних з реалізацією таких проектів і виконанням зобов'язань сторін Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 року №221 (чинний, поточна редакція – Редакція від 24.12.2019, підстава – 1065-2019-п) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/221-2008-п>.

47. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від

2 лютого 2011 року №389 (чинний, поточна редакція – Прийняття від 02.02.2011) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-п>.

48. Про утворення Офісу із залучення та підтримки інвестицій: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року №740 (чинний, поточна редакція – Прийняття від 19.10.2016) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2016-п>.

49. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року №12 (поточна редакція – Редакція від 16.12.2015, підстава – v0002600-15) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#п6>.

50. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України: Наказ Державної служби статистики України від 3 грудня 2014 року №378 (поточна редакція – Прийняття від 03.12.2014) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14>.

51. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11 грудня 1997 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 17.11.2006, підстава – 995_h96) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_801.

52. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року (чинний, поточна редакція – Редакція від 07.07.2006, підстава – 995_h05) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070.

53. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28 травня 1988 року (чинний, поточна редакція – Приєднання від 11.01.2006, підстава – 3301-IV) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_263.

54. Паризька угода (чинний, поточна редакція – Ратифікація від 14.07.2016, підстава – 1469-VIII, набрання чинності 04.11.2016) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161.

55. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну

клімату (чинний, поточна редакція – Ратифікація від 29.10.1996, підстава – 435/96-ВР, набрання чинності 11.08.1997) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_044.

56. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Набрання чинності 01.09.2017, підстава – v1713321-17) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=екологіч#w12.

Література:

1. Адміністративне право : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / [Ю. П. Битяк, В.М. Гаращук, В. В. Зуй та ін.]. – Вид. 6-те, допов. та перероб. З опорою на законодавство станом на 1 квіт. 2021 р. – Харків : Право, 2021. – 196 с

2. Адміністративне судочинство : підруч. для здобувачів вищ. освіти / [В. В. Мартиновський, Ю. В. Мех, В. Я. Настюк та ін.]; за заг. ред. Р. В. Шаповала. – З опорою на законодавство станом на 1 лип. 2023 р. – Харків : Право, 2023. – 432 с.

3. Адміністративно-правовий механізм реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав// Монографія: Серія : нові грані адміністративного права України/ / Берліт А.Ю.- Вид. Видавничій дім «Гельветика» - 2021 р. Київ – 156 с ISBN: 978-966-992-491-9

4. Адміністративне право України повний курс: видання четверте под. редакцією В.Галунько, О.Правоторова, видавництво Олди-Плюс – 2021 – 656 с

5. Адміністративне право України (Загальна частина): навч. посіб./ О.А.Задихайло.- Вид. 3-тє, допов.-Харків : Право, 2019.- 314 с.

6. Зразки документів з публічного права: навчальний посібник./О.В.Баулін, П.С.Матвєєв, С.П.Матвєєва. - Правова Єдність, 2018.- 122 с.

7. Адміністративне судочинство: навчальний посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 596 с. 4. Бородін І.

8. Складові успіху у адміністративному процесі./ Н. Кузнєцова, К. Чижмарь, Д. Журавльов, К. Бабенко, В. Журавель, О. Продивус. - Центр навчальної літератури, 2018.- 304 с.

- 9.Адміністративний процес. Навчальний посібник (МВС ХНУВС)./ Під. Ред..О.Ю.Салманової, А.Т.Комзюка -Харків, 2022.- 412 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0cc7ac62-2263-4a23-95e2-96f29de5ea93/content
10. Адміністративне судочинство: навчальний посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 596 с.
11. Адміністративне право України. Акад. курс: підруч. у 2 т. / відп. ред. В. Б. Авер'янов. – К.: Юрид. думка, 2007. – Т.1. Загальна частина. – 584 с.
12. Адміністративне право України. Акад. курс: підруч. у 2 т. / відп. ред. В. Б. Авер'янов. – К.: Юрид. думка, 2009. – Т.2. Особлива частина. – 624 с.
13. Адміністративне право України: підруч. / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В.Зуй. – 2-е вид., пере- робл. та доповн. – Х.: Право, 2012. – 656 с.
- 14.Адміністративне право. Альбом схем: навч. посіб. / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, В. М. Гаращук та ін. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – 160 с.
15. Державна служба в Україні: організаційно - правові засади: моногр. / Ю. П. Битяк. – Х.: Право, 2005. – 304 с.
16. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн / В. В. Лісничий. – К.: ВД Професіонал, 2004. – 335 с.
17. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: [моногр.] / Н. П. Матюхіна; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х.: Консул, 2001. – 131 с.
- 18.Управління поліцією зарубіжних країн: сучасні підходи та ключові поняття / Н.П. Матюхіна. – Х.: Гриф, 2006. – 301 с.
19. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння:[моногр.] / І. В. Назаров. – Х.: Фінн, 2011. – 432 с.
- 20.Публічна влада та управління: принципи і механізм реалізації: [моногр.] / за заг. ред. Н. Р. Нижник. – Чернівці: Тех- нодрук, 2008. – 432 с.
21. Європейський адміністративний простір / А. Пухтецька. – К.: Юрид. думка, 2010. – 139 с.
22. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. для юрид. ф-тів та ф-тів міжнарод. відносин / А. М. Школик. – Л.: ЗУКЦ, 2007.– 226 с.
23. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Е. Шмідт-Ассманн; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2009. – 523 с.

- 24.Адміністративна відповідальність: навч. посіб./ Ващенко С.В., Поліщук В.Г. – Запоріжжя : Юрид. Ін-т МВС України. - 2001.- 142с.
- 25.Адміністративне право України: Навч. посіб./ Ведерников Ю. А., Шкарупа В.К. – К: Центр навчальної літератури. - 2005.- 336 с.
- 26.Організаційно-правові засади сучасної державної служби України : [науково-практичний посібник] / Венедиктов В.С., Іншим М. І., Клюев О. М.. - Харків :Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ. - 2004. - 172 с.
27. Проблеми реформування системи МВС України : Монографія. Венедиктов В.С., Зозуля І.В. /- Ужгород : ВАТ «Патент». - 2005.- 216с.
- 28.Структура судового адміністративного процесу: проблемні питання визначення [Текст] / П.В. Вовк // Наше право № 4 . - 2008 . - № 1 . - С. 60 – 65.
- 29.Проведення в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: [монографія] / С. С. Гнатюк . - Львів : Льв. ДУВС. - 2012. - 155 с.
- 30.Адміністративне право України: практикум / Г.В. Грянка : В.К Матвійчик : Ю.В. Нікітін. – К. : Азимут – Україна. - 2004.- 144 с.
- 31.Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: дипломна робота / В. Дабіжа.- Одеса: ОЮІ ХНУВС. - 2007.- 96с.
- 32.Адміністративне процесуальне право України [Текст] : навч. посіб. / Е.Ф.Демський . - Київ: Юрінком Інтер, 2008 . - 496 с.
- 33.Інститут адміністративних послуг у структурі адміністративного процесу [Текст] / Е.Ф. Демський // Південноукраїнський правничий часопис. - 2010. - № 1. С. 145 – 151.
34. Державотворення і правотворення в Україні / авт.кол.: Ю.С. Шемшученко, О.В. Скрипнюк, І.О. Кресіна, та ін.; За ред.. Ю.С. Шемшученка; НАН України, Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. – К. - 2001. - 656 с.
35. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. (редакція від 15 липня 1997 р.) - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
- 36.Адміністративне право України: навч. посіб. / Г.Г.Забарний, Р.А. Калюжний, В.К.Шкарупа. – К. Вид. ПАЛИВОДА А.В. – 2005. - 368с.
- 37.Адміністративне право України: основні категорії і поняття: [навчальний посібник] / [Загуменник В. І., Мусієнко, В.В. Проценко В. В.]; за заг. ред. О. Х. Юлдашева. - Бендери; К.: Поліграфіст. - 2010. - 512с.

38.Адміністративний процес як об'єкт наукового дослідження [Текст] / О. Івасін // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - № 7. - С. 36 – 40.

39.Окремі види неконфліктних проваджень в адміністративному процесі [Текст] / С.В. Івчук // Науковий вісник ЛьДУВС. Сер. Юридична. - 2011. - № 3. С. 111 –117.

40.Поняття підготовчого провадження в адміністративному процесі [Текст] / Х.І.Кіт // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2013. - № 1 . - С. 110 – 116.

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Наукова бібліотека СНУ ім. В. Даля: <http://filelibsnu.at.ua>.

3. Офіційний сайт наукового збірника «Актуальні проблеми права: теорія і практика»: <http://app.snu.edu.ua/index.php/actual-law/about>.

4. Електронна бібліотека: <http://www.info-library.com.ua/>.

5. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>.

6. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка www.library.univ.kiev.ua.

7. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>.

8. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>.

9. Національна бібліотека Франції <http://www.bnf.fr/>.

10. Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>.

11. Німецькі бібліотеки <http://www.ddb.de/>.

12. Українська правнича фундація <http://www.ulf.com.ua/>.

13. Центр європейського і порівняльного права <http://www.eclg.gov.ua/>.

14. Центр розвитку українського законодавства <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>.

15. Система дистанційного навчання СНУ ім. В. Даля: <http://moodle.snu.edu.ua/>.

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з дисципліни

«Адміністративне право та адміністративне судочинство»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»,

денної та заочної форми навчання

освітньою програмою (спеціальністю) 018 «ПРАВО»

Укладачі:

ГРИЦЕНКО Григорій Миколайович

ТАТАРЕНКО Галина Вікторівна

ЖОЛУДСЬКА Вікторія Ігорівна

КОТОВА Любов Вячеславна

АРСЕНТЬЄВА Олена Сергіївна

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: м. Київ.

E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.